MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

VALSTYBĖS VALDYMO FAKULTETAS

INFORMATIKOS TEISĖS KATEDRA

JOLANTOS DRANSEIKIENĖS

INFORMATIKOS TEISĖS PROGRAMOS

E. DOKUMENTŲ APYVARTOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Rimantas Petrauskas
Konsultantas-
Rytis Čėsna

Vilnius

2004

Turinys

Įvadas 2

1.E. dokumento samprata. 6

1.1. Elektroninės dokumento formos teisinis pripažinimas. 8

2. E. dokumentų apyvarta ir jos teisinis reglamentavimas viešajame administravime..... 18

2.1. ES iniciatyvos e. dokumentų apyvartos valdymo srityje (IDA programa). 18

2.2. E. dokumentų apyvartos viešajame administravime reglamentavimas ES. 22

2.3. E. dokumentų valdymo standartai. 31

2.4. E. dokumentų apyvarta viešajame administravime LR 33

2.5. E. dokumentų apyvartos viešajame administravime reglamentavimas LR. 41

3. E. dokumentų apyvartos reglamentavimas e. komercijoje. 46

3.1. E. dokumentų apyvartos e. komercijoje reglamentavimas pagal lex mercatoria (prekybos teisę). 46

3.2. E. dokumentų apyvartos e. komercijoje reglamentavimas ES direktyvose. 49

3.3. E. dokumentų apyvartos e. komercijoje reglamentavimas LR. 52

4. E. dokumentų apyvarta teismo procese ir jos reglamentavimas 62

Išvados 71

Literatūros sąrašas..... 74

Santrauka 80

Įvadas

Naujosios technologijos ir jų sukeltos globalinės inovacijos sparčiai keičia valstybės valdymo, verslo organizavimo metodus, visuomenės veiklos ir gyvenimo poreikius. Šiuolaikinė visuomenė neįsivaizduojama be modernių informacijos apdorojimo, kaupimo, perdavimo priemonių. Nacionaliniai įstatymai tradiciškai reikalauja „rašytinių“, „pasirašytų“ ir „originalių“ popierinių dokumentų, tai sukelia neaiškumų dėl informacijos perteiktos elektronine forma teisinės reikšmės ir galios bei stabdo e. viešojo administravimo, e. komercijos plėtrą.

Pagrindinė šio darbo prielaida - e. dokumento kaip rašytinio dokumento ekvivalento panaudojimo viešajame administravime, e. komercijoje, teismo procese teisinė studija. Dokumentų apyvarta suprantama kaip dokumentų susidariusių organizacijos veikloje valdymas (*angl. record management*), kuris apima dokumentų rengimą, tvarkymą, apsikeitimą, apskaitą, saugojimą.

Pasaulio valstybės įvairiais lygiais bando suderinti galiojančius įstatymus su technikos pasiekimais. Dėmesys į naujas teisines problemas, susijusias su e. dokumentų teisiniu pripažinimu buvo atkreiptas aštuntajame dešimtmetyje plačiai paplitus elektroniniams duomenų pranešimams. Daugybė skirtingų e. dokumentų teisinio pripažinimo problemų, dar tik pradedamos spręsti. Jos sukelia daug nepageidaujamos painiavos administruojant organizacijų veiklą.

Pagrindinis indėlis į e. dokumentų teisinį pripažinimą tapo UNCITRAL[1] 1996 m. pavyzdinis e. komercijos įstatymas. Jame dokumentų išreikštų elektronine forma teisinė galia prilyginta rašytinių dokumentų teisinei galiai. ES IDA[2] programos projektų pasėkoje įtvirtinta oficialiųjų e. dokumentų apyvarta tarp ES institucijų bei tarp ES ir nacionalinių institucijų.

Lietuvoje e. dokumentai pradėti naudoti Nekilnojamo turto registro sudarymui, naudojimui, saugojimui. Sukurta moderni nekilnojamo turto administracinė sistema, pagrįsta centrinio duomenų banko modeliu, kurioje įrašai apie nekilnojamo turto objektus tvarkomi tik elektroniniu būdu. Šalia technologinių sprendimų sukurtas teisinis pagrindas e. dokumentų naudojimui Nekilnojamo turto registro informacinėje sistemoje. 2002 m. pradėtas vykdyti tarptautinis Aequitas „ Saugus apsikeitimas elektroniniais dokumentais tarp Europos registrų“ projektas. Projekto metu keičiantis e. dokumentais tarp teisinių institucijų, registrų Ispanijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje ir Lietuvoje sukurta metodika bei originali taikomoji programinė

[1] UNCITRAL pavyzdinis e.komercijos įstatymas // http://www.uncitral.org/en-index.htm; prisijungimo laikas : 2004 -06- 20

[2] oficialus IDA programos puslapis // http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=home; prisijungimo laikas: 2004 -06- 20

įranga, garantuojanti saugų e. dokumentų kūrimą, saugojimą ir perdavimą, išanalizuotos teisinės problemos, atsirandančios keičiantis e. dokumentais tarp projekte dalyvaujančių šalių teisinių institucijų. Siunčiamiems e. dokumentams pasirašyti ir saugumui užtikrinti pradėtas naudoti skaitmeninis parašas, informacijos kodavimas ir viešųjų raktų infrastruktūra. 2003 m. pradėtas bendradarbiavimo projektas „Nekilnojamo turto informacinės paslaugos“, siekiama supaprastinti nekilnojamo turto registravimo procedūras, diegiamos elektroninės technologijos nekilnojamo turto sandoriams įgyvendinti. Šio projekto pasėkoje pradėtas vykdyti nuotolinis apsikeitimas pažymomis nekilnojamo turto sandoriams sudaryti tarp Registrų centro ir 2-ojo bei 32-ojo notarų biurų[3].

2004 m. balandžio mėn. startavo elektroninis pajamų deklaravimas VMI[4], birželio mėnesį e. dokumentų mainų tarp valstybės įstaigų pilotinis projektas[5]. Technologiniai sprendimai e. dokumentų apyvartai vystyti yra sukurti ir nuolat tobulinami, pagrindine kliūtimi plėtojant e. dokumentų apyvartą yra nepakankamas teisinis e. dokumentų apyvartos reglamentavimas. LR įstatymuose įtvirtinti pagrindiniai e. dokumentų teisinio pripažinimo principai bei netiesiogiai įtvirtinta e. dokumento sąvoka, „dokumentas – juridinio ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos“[6], trūksta poįstatyminių aktų detalizuojančių e. dokumentų apyvartą bei e. dokumentų mainų, saugojimo tvarką.

Paskutiniais metais Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR vyriausybės (IVPK) iniciatyva buvo atliktos e. dokumentų, e. parašo panaudojimo galimybių studijos, kuriose aptartos ir atskyros teisinės e. dokumentų pripažinimo problemos. Šios studijos išsirutuliojo į poįstatyminių aktų, reglamentuojančių e. dokumentų apyvartą, projektus, kurie šiuo metu pateikti visuomenės svarstymams. “Elektroninių dokumentų valdymo sistemų valstybės institucijose diegimo ir sąveikos galimybių studijoje”[7] aptartos naudojamos e. dokumentų valdymo sistemos viešosiose įstaigose, jų suderinamumo ir jungimo į bendrą sistemą klausimas, išnagrinėta 2002 m. e. dokumentų mainų tarp valstybės institucijų teisinė aplinka, pasiūlytas praktinis e. dokumentų mainų tarp institucijų modelis. Parengtas „Bendrųjų reikalavimų

[3] „Paprastėja nekilnojamo turto sandorių registras“// http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/40d0361f7e422; prisijungimo laikas: 2004 -06- 22

[4] Elektroninio deklaravimo sistema // http://deklaravimas.vmi.lt/PublicPages.aspx?ID=1&file=0; prisijungimo laikas: 2004 -06- 20

[5] “E.parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinis projektas“// http://epp.ivpk.lt/lt/proj/; prisijungimo laikas: 2004 -06- 22

[6] LR archyvų įstatymo pakeitimo įstatymas, 2 str. 4p. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 57-1982.

[7] “Elektroninių dokumentų valdymo sistemų valstybės institucijose diegimo ir sąveikos galimybių studija „ // http://www.ivpk.lt/dokumentai/ataskaitos/ataskaita.zip; prisijungimo laikas: 2004 -06- 20

valstybės institucijų elektroninių dokumentų valdymo sistemoms ir mainams“ projektas[8]. IVPK užsakymu atlikta E. parašo įdiegimo viešajame administravime analizė [9], kurioje aptartos LR teisinės aplinkos prielaidos diegti e. parašą, tame tarpe ir e. dokumento įrodomumo teismo procese problemos.

Teorinių studijų, straipsnių e. dokumentų apyvartos reglamentavimo klausimais nėra gausu. Literatūroje aptariami patys bendriausieji e. dokumento teisinio pripažinimo principai, detaliau analizuojami tik e. parašo naudojimo aspektai, e. dokumentų valdymo technologiniai sprendimai. Viešojo administravimo ir teismo proceso organizavimas dėl savo išskirtinių funkcijų reikalauja detalaus reglamentavimo, tačiau trūksta teorinių studijų aptariant e. dokumentų apyvartos plėtojimo kryptis, modelius ir teisinį reglamentavimą šiose srityse.

Darbe analizuojamos tarptautinės ir LR teisinės nuostatos e. dokumento teisinio pripažinimo klausimais. Bandoma atskleisti teisines kliūtis e. dokumentų apyvartos plėtojimui viešajame administravime, e. komercijoje, teismo procese ir pateikti pasiūlymus teisinio reglamentavimo vystymui.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti e. dokumentų apyvartos valdymo patirtį, vystymo kryptis ir reglamentavimą tarptautiniuose bei LR teisiniuose dokumentuose, pateikti pasiūlymus kaip vystyti e. dokumentų apyvartos teisinį reglamentavimą LR.

Pagrindiniai uždaviniai:

1. Išanalizuoti elektroninio dokumento formos teisinę reikšmę ir galią, kokiomis priemonėmis e. dokumentui suteiktas teisinis pripažinimas.
2. Apžvelgti e. dokumentų valdymo patirtį ir reglamentavimą ES, Lietuvos, tarptautinių organizacijų teisiniuose dokumentuose.
3. Išanalizuoti su kokiomis teisinėmis kliūtimis susiduriama plėtojant e. dokumentų apyvartą Lietuvoje.
4. Pateikti pasiūlymus, kaip vystyti e. dokumentų apyvartos teisinį reglamentavimą Lietuvoje.

Skyriuje „ E. dokumento samprata“ apibrėžiama e. dokumento sąvoka, funkcijos, teisinės galios aspektai ir reglamentavimas ES šalių, Rusijos, Lietuvos, UNCITRAL dokumentuose.

---

[8] „Bendrųjų reikalavimų valstybės institucijų elektroninių dokumentų valdymo sistemoms ir mainams“ projektas// http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/2003-11-29%20bendrieji%20reikalavimai%20valstybes%20instituciju%20el.%20dokumentu%20valdymo%20sistemoms%20ir%20mainams.doc; prisijungimo laikas 2004-06-20

[9] „Elektroninio parašo įdiegimo viešajame administravime parengiamųjų darbų ataskaita“// http://www.ivpk.lt/dokumentai/ataskaitos/epdiegimodarbai(II%20etapas).doc; prisijungimo laikas: 2004 -06- 20

Dėl skirtingos e. dokumentų apyvartos teisinio reglamentavimo apimties, šiame darbe e. dokumentų apyvartos reglamentavimas nagrinėjamas trijose srityse: viešajame administravime, e. komercijoje, teismo procese.

Skyriuje „E. dokumentų apyvarta ir jos teisinis reglamentavimas viešajame administravime“ aptariamas e. dokumentų valdymas viešojo administravimo institucijų viduje, e. dokumentų mainai tarp institucijų. Aptariamos EK iniciatyvos e. dokumentų valdymo srityje, e. dokumentų apyvartos teisinis reglamentavimas bei rekomendacijos ES. Aptariami Lietuvoje vykdomi e. dokumentų apyvartos diegimo projektai: Integralios registrų sistemos kūrimas, e. deklaravimas bei e. dokumentų mainų tarp valstybės institucijų pilotinis projektas. Analizuojamas teisinis reglamentavimas ir teisinės kliūtys su kuriomis susiduriama plėtojant e. dokumentų apyvartą viešajame administravime Lietuvoje.

Elektroninė erdvė tapo natūralia komercinės veiklos aplinka, vis daugiau komercinių santykių vykdomi pasinaudojant elektronines komunikacijos priemones. Įmonės keičiasi informacija, derasi dėl sandorių, priima vartotojų skundus, pateikia užsakymus elektroniniu paštu, parduoda prekes Interneto parduotuvėse. Skyriuje „E. dokumentų apyvarta e. komercijoje ir jos reglamentavimas užsienio valstybėse ir LR“ aptariamas e. dokumento teisinės galios pripažinimas komerciniuose santykiuose, jurisdikcijos koalizijos klausimas dokumentų formos atžvilgiu, galimybės naudoti e. apskaitos dokumentus ir e. mokėjimo priemones bei jų reglamentavimas tarptautiniuose ir Lietuvos teisiniuose dokumentuose.

Skyriuje „E. dokumentų apyvarta teismo procese ir jos teisinis reglamentavimas užsienio valstybėse ir LR“ apžvelgtos pagrindinės e. dokumentų naudojimo teismo procese galimybės, būdai, kliūtys. Aptariama e. procesinių dokumentų apyvartos teismo procese užsienio valstybėse pavyzdžiai, vystymo gairės ir teisinis reglamentavimas. Aptariamas e. procesinių dokumentų teisinis reglamentavimas bei kliūtys trukdančios naudoti e. dokumentus teismo procese Lietuvoje.

Išanalizavus e. dokumentų apyvartos valdymo ir reglamentavimo tarptautiniuose ir Lietuvos teisiniuose dokumentuose situaciją, šio darbo išvadose pateikiami pasiūlymai, kaip plėtoti e. dokumentų apyvartos teisinį reglamentavimą Lietuvoje.

E. dokumento samprata

E. dokumentų apyvarta - tai e. dokumentų susidariusių organizacijos veikloje valdymas (*angl. record management*), kuris apima e. dokumentų rengimą, tvarkymą, apsikeitimą, apskaitą, saugojimą. Nuo įprastos dokumentų apyvartos e. dokumentų apyvarta skiriasi tuo, kad dokumentų rengimas, apsikeitimas, saugojimas vyksta elektroniniu būdu, naudojant informacines technologijas ir telekomunikacijas (ITT). Tai įgalina žymiai greičiau atlikti įvairias valdymo, informavimo, užsakymo, sutarčių sudarymo, atsiskaitymo, kt. operacijas, leidžia koncentruoti vienoje vietoje didelius informacijos kiekius, pasiekti geresnius veiklos ekonomiškumo, efektyvumo, skaidrumo rodiklius.

Norint paaiškinti e. dokumentų apyvartos sąvoka, svarbu apibrėžti jos elemento e. dokumento sąvoką bei reikalavimus keliamus e. dokumentams. Sąvoka „dokumentas**“** kilusi iš lotyniško žodžio "*documentum*" – pamokantis pavyzdys, liudijimas, įrodymas. Dokumentas plačiąja prasme suprantamas, kaip priemonė užfiksuoti informaciją, įvykius, faktus, žmogaus mąstymo ir praktinę veiklą įvairiais būdais, raštu, vaizdu, garsu. Dokumentas siaurąja prasme – tai tam tikra informacija, parašyta ant popieriaus ar kitoje informacijos laikmenoje. Dokumentas (Tarptautinių žodžių žodynas 1999 m.):

- raštiškas ko nors paliudijimas, pažymėjimas,
- materialus objektas (popierius, nuotrauka, piešinys, kino juosta), kuriame užfiksuotos kokios nors žinios.

Cambridge advanced dictionary žodyne dokumentas apibūdinamas kaip popierinis ir elektroninis dokumentas. Dokumentas tai:

1) popierius ar popierių rinkinys su rašytine ar spausdintine informacija, ypač oficialaus pobūdžio;
2) tekstas parašytas ir laikomas kompiuteryje. [10]

Pagal formą dokumentai skirstomi į:

- rašytinius: popierinius ir elektroninius,
- kitus: foto, piešiniai.

E. dokumentai prilyginami rašytinės formos dokumentams. „ Rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima

[10] Cambridge Advanced learner's dictonary //http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=23016&dict=CALD; prisijungimo laikas 2004-08-07

identifikuoti parašą"[11]. "Galiniai įrenginiai – telekomunikacijų paslaugų gavėjų įrenginiai, skirti prisijungti prie atitinkamo telekomunikacijų tinklo galinių taškų"[12]. Šiame darbe nagrinėjami dokumentai perduodami naudojant elektronines ryšio priemones, tokias kaip Internetas, elektroninis paštas. E. dokumentas – tai rašytinės formos dokumentas, išreikštas elektroniniu (skaitmeniniu) būdu.

Kad nebūtų užkirstas kelias naujų sparčiai besivystančių technologijų pripažinimui, apibrėžiant e. dokumento sąvoka, laikomasi technologinio *neutralumo principo*, t.y. vengiama remtis konkrečiomis technologijomis. LR dokumentų ir archyvų įstatyme, įsigaliosiančiame nuo 2005 01 01, dokumentas apibrėžiamas kaip „ juridinio ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jo pateikimo būdo, formos, laikmenos"[13].

Popierinėje dokumentų apyvartoje, apibrėžiant dokumento sąvoka, didelis dėmesys skiriamas formaliems dokumento požymiams: dokumento įforminimo reikalavimams, parašams, antspaudams, vizoms, spec. blankams (pvz. apskaitos dokumentai). Elektroninėje erdvėje neįmanoma tomis pačiomis priemonėmis įgyvendinti šiuos reikalavimus, pvz. dokumentą patvirtinti originaliu parašu ir antspaudu. Taikomas *funkcinio ekvivalentiškumo principas*, kai tradiciniai reikalavimai įgyvendinami pasitelkiant technologijas, kurios atlieka tas pačias funkcijas keliamas dokumentams kaip popierinėje apyvartoje. Dokumento sąvoka apibrėžiama pagal funkcinius jo požymius, tuo siekiama apimti bet kokias ateities technologijas skirtas informacijos rinkimui ir tvarkymui, neapsiribojant popieriniu formatu. Tarptautiniame ISO 15489 standarte „ dokumentas tai informacinis pranešimas, gautas ir išsaugotas fizinio asmens ar organizacijos kaip įrodymas ir duomenys teisinių įsipareigojimų ir veiklos vykdymo. Kad būtų užtikrintas įstaigos veiklos tęstinumas, atitinkantis teisės aktų keliamus reikalavimus, garantuotas atsiskaitomumas ir veiklos įrodymai, įstaigos sukurti dokumentai turi būti autentiški, patikimi, galimi naudoti, taip pat turi būti užtikrintas šių dokumentų integralumas visą dokumentų gyvavimo ciklą" [14].

Technologinio neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principų logika apibrėžta e. dokumentų samprata ir UNCITRAL 1996 m. pavyzdiniame e. komercijos įstatyme. UNCITRAL pavyzdiniame e. komercijos įstatyme akcentuojama platesnė, apimanti ir e. dokumento, duomenų pranešimo sąvoka. „Duomenų pranešimas - tai surinkta, pasiųsta, gauta ar išsaugota informacija elektroninių, optinių ar analoginių priemonių pagalba, įskaitant elektroninį apsikeitimą duomenimis (EDI), e. paštą, telegramas, teleksą, telekopijas ir

[11] LR Civilinis kodeksas patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, 73 str. 2 p. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262 .

[12] LR Telekomunikacijų įstatymas, 3 str. 8 d. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 75-3215.

[13] LR archyvų įstatymo pakeitimo įstatymas, 2 str., 2p. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 57-1982.

[14] ISO 15489 -1:2001 , 7 p.

neapsiribojant jais“[15]. Duomenų pranešimas nėra apribojamas komunikavimo priemonėmis, o apima ir įrašus, kurie nėra skirti komunikacijoms. Todėl visos informacijos perdavimo išsaugojimo priemonės, atliekančios panašias funkcijas yra laikomos funkciškai ekvivalentiškomis.

„Informacija nepraranda savo teisinės galios ir įgyvendinamumo priverstine tvarka vien dėl to, kad ji pateikta elektronine forma“[16]. Tačiau duomenų pranešimas pats savaime negali būti laikomas popierinio dokumento ekvivalentu, nes ne kiekvienas pranešimas atlieka dokumento funkcijas. Kai įstatymai reikalauja rašytinės dokumento formos, e. pranešimas šį reikalavimą patenkina, jei jame esanti informacija yra prieinama tokiu būdu, kad ją galima panaudoti vėliau[17]. Duomenų pranešimas, įskaitant ir e. dokumentą, kad jis būtų ekvivalentiškas rašytiniam dokumentui, turi atitikti šiuos reikalavimus:

- dokumentas turi būti *autentiškas* –dokumente fiksuota informacija nebuvo pakeista visą dokumento gyvavimo ciklą,

- dokumentas turi būti *patikimas* – dokumente fiksuota informacija turi būti teisinga ir tikra dokumento sudarymo momentu,

- dokumentas turi būti *vientisas* – dokumentas turi būti išbaigtas ir nekeičiamas,

- dokumentas turi būti *prieinamas ir galimas naudoti*,

- dokumentas turi įgalinti duomenų *autentifikaciją* parašo pagalba,

- dokumentas turi būti *apčiuopiamas įrodymas*, priverčiantis šalis laikytis įsipareigojimų, palengvinti suprasti sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo pasekmes,

- turi būti galima dokumento *reprodukcija*,

- turi užtikrinti, kad dokumentas būtų *priimtinos formos teismams*.

E. dokumentas tai rašytinis dokumentas išreikštas elektronine forma. E. dokumentas laikomas ekvivalentišku rašytiniam dokumentui, kai yra užtikrintas funkcijų, keliamų dokumentui įgyvendinimas, nepriklausomai nuo taikomų technologijų. Šis principas įtvirtintas daugelyje valstybių įstatymuose, skiriasi konkretus šio bendrojo principo įgyvendinimo priemonių reglamentavimas.

1.1. Elektroninės dokumento formos teisinis pripažinimas.

Įstatymai reglamentuojantys dokumento teisinio pripažinimo klausimus neapėmė elektroninės dokumentų formos. Tai kėlė neaiškumų dėl e. dokumentų teisinės reikšmės ir galios, stabdė e. komercijos plėtra, trukdė įgyvendinti modernius, efektyvius informacijos

[15] UNCITRAL pavyzdinis e. komercijos įstatymas, 2 str. a)
[16] ten pat, 5 str.
[17] ten pat, 6 str. 1 d.

perdavimo ir saugojimo metodus. Pirmieji žingsniai, įteisinant e. dokumento teisinį pripažinimą, buvo UNCITRAL pavyzdinis e. komercijos įstatymas 1996 m., Utos (JAV) E. parašo įstatymas 1995 m., Vokietijos E. parašo įstatymas 1997 m.. ES elektroninė dokumento forma prilyginta rašytiniam dokumentui E. parašo direktyvoje 1999/93/EB ir E. komercijos direktyvoje 2000/31/EB įtvirtintomis nuostatomis. Direktyvų nuostatos dėl elektroninės dokumento formos teisinio pripažinimo yra perkeltos į LR įstatymus.

Lietuvoje bendrieji principai reglamentuojantys reikalavimus e. dokumentų formai įtvirtinti Civiliniame kodekse. CK reguliuoja ne tik turtinius ir su jais susijusius neturtinius santykius, atsirandančius tarp lygiateisių subjektų (privatinė teisė), bet ir kai kuriuos „turtinius santykius, kurie pagrįsti įstatymų nustatytu asmenų pavaldumu valstybės institucijoms ir kurie tiesiogiai atsiranda, kai valstybės institucijos atlieka valdžios funkcijas (realizuojamas pavaldumas) arba įstatymų nustatytas asmenims pareigas valstybei ar jos taiko įstatymų nustatytas administracines baudžiamąsias sankcijas, įskaitant valstybės mokesčių, kitų privalomų rinkliavų ar įmokų valstybei ar jos institucijoms, valstybės biudžeto santykius, bei kitokiems santykiams, kuriuos reglamentuoja viešosios teisės normos“[18]. Remiantis šia CK nuostata, reikalavimai e. dokumento formai yra taikomi tiek viešojo administravimo, tiek komercijos, tiek teismo procese naudojamiems e. dokumentams.

Su rašytinės formos dokumentais, tame tarpe ir e. dokumentais, susiję šie reikalavimai:

- dokumentas turi būti *„pasirašytas“*. „Rašytinės formos sandorius turi pasirašyti juos sudarę asmenys. Jeigu fizinis asmuo dėl fizinio trūkumo, ligos ar kitokių priežasčių negali pats pasirašyti, jo pavedimu sandorį gali už jį pasirašyti kitas asmuo. 2. Jeigu *sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti*“[19]. Už sąlygos, dėl duomenų pakankamumo sandorio šalims nustatyti, neįgyvendinimą, numatyta procesinė sankcija – negalėjimas remtis liudytojų parodymais. „Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti“[20]. UNCITRAL e. komercijos pavyzdinis įstatymas nustato bendrąsias sąlygas, kurioms esant duomenų pranešimas bus laikomas autentifikuotas ir bus įgyvendinamas priverstine tvarka: 1) panaudojamas bet koks būdas identifikuoti asmenį; 2) ir patvirtinti to asmens sutikimą su išdėstytu turiniu tame duomenų pranešime. Nustatant ar identifikacijos metodas pakankamai patikimas atsižvelgiama į teisinius, komercinius, techninius kriterijus. Plačiausiai paplitęs identifikacijos būdas yra parašas. Įvairiose valstybėse

[18] LR CK 1.1 str. 2 d.
[19] ten pat 1.73 str. 2.d.
[20] ten pat 1.73 str. 2.d.

šalia parašo yra naudojamos ir kitos procedūros vadinamos parašais, tai – perforavimas, parafavimas, antspaudavimas ir pan.. Skirtingiems parašų reikalavimams įgyvendinti taikomas funkcinio ekvivalentiškumo principas.

- dokumentas turi būti *„originalus“*. Jei įstatymas reikalauja, kad dokumentas būtų pateiktas originaliame formate, tai jį atitinka e. duomenų pranešimas, kuriame užtikrinama, kad informacija nebuvo pakeista nuo to laiko, kai e. duomenų pranešimas buvo baigtas sudaryti pirmą kartą ir išsiųstas, iki tol kol jį gavo adresatas[21]. Dokumento „originalumo“ reikalavimas įtvirtintas CK 1.73 str. 2 d. , kad sandoris būtų laikomas sudarytu rašytine forma, reikalaujama *teksto apsaugos užtikrinimo***.**

Vienas svarbiausių teisės aktų Lietuvoje konkretizuojantis „pasirašyto“ ir „originalaus“ (autentiško) dokumento reikalavimus yra Elektroninio parašo įstatymas. “Elektroninis parašas - duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų *autentiškumui* patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui *identifikuoti*”[22]. 2002 m. birželio 6 d. Elektroninio parašo įstatymo pakeitimai sudarė galimybę e. parašu pasirašyti e. dokumentus juridinio asmens vardu, kai e. parašas atitinka juridinio asmens atstovo rašytinį parašą ir antspaudą. „Juridinio asmens atstovo elektroninio parašo galia yra prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinto juridinio asmens antspaudu, galiai rašytiniuose dokumentuose“[23]. Įstatyme išskiriami:

1) saugus e. parašas – suteikiama rašytinio parašo teisinė galia ir yra leistina įrodinėjimo priemonė teismuose;

2) e. parašas – e. parašas, kuris neatitinka reikalavimų keliamų saugiam e. parašui;

3) e. parašas, kuriam šalys tarpusavio susitarimu suteikia teisinę galią kaip ir saugiam e. parašui, t.y. šalys tarpusavio susitarimu suteikia e. parašui rašytinio parašo galią.

1. Įstatyme pabrėžiama elektroninio parašo saugumas: **“***saugus elektroninis parašas*, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme”[24]. Saugus elektroninis parašas - elektroninis parašas, kuris atitinka šiuos reikalavimus:

„1) yra vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu;

2) leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį;

[21] UNCITRAL pavyzdinis e. komercijos įstatymas, 8 str.
[22] LR elektroninio parašo įstatymas 2 str. 4. d. // Valstybės žinios. 2000, Nr.61-1827.
[23] LR Elektroninio parašo įstatymo 4, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, 8 str. 4 d // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2572, Nr. 65.
[24] ten pat 8 str. 1 d.

3) yra sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali tvarkyti tik savo valia;

4) yra susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas."[25]

Saugus elektroninis parašas yra svarbus e. dokumento elementas, nes juo patvirtintas e. dokumentas turės pakankamą įrodomąją galią teisme ir civilinių teisinių santykių subjektai galės realizuoti ir ginti savo teises. Saugus e. parašas užtikrina CK keliamus reikalavimus rašytinei dokumento formai, dokumentas turi būti „pasirašytas„ ir „užtikrinta teksto apsauga" arba kaip nurodyta e. parašo įstatyme „duomenų pakeitimas yra pastebimas".

2. *E. parašas, neatitinkantis saugiam e. parašui keliamų reikalavimų*, negali būti laikomas negaliojančiu dėl to, kad yra: 1) kad yra elektroninis; 2) kad nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu; 3) kad nėra paremtas akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo išduotu kvalifikuotu sertifikatu; 4) kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga.

E. parašas, neužtikrinantis keliamų reikalavimų saugiam e. parašui, pagal CK ir elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas nuostatas nebūtų laikomas rašytiniu, t.y. e. dokumentas pasirašytas tokiu e. parašu neatitiktų reikalavimų keliamų rašytinei formai. Įstatymų reikalaujamos *rašytinės formos nesilaikymas gali turėti dvejopas pasekmes*:

1) CK įsakmiai nenurodyta, kad įstatymų reikalaujamos rašytinės formos nesilaikymas daro sandorį negaliojanti, tačiau tai atima iš šalių teisę, „ kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šiam faktui įrodyti"[26]. *Sandorio galiojimą turės įrodyti šalys*, nebus taikoma įstatyminė rašytinio sandorio prezumpcija.

2) *daro sandorį negaliojantį*, kai „toks negaliojimas įsakmiai nurodytas įstatymuose"[27]. Pavyzdžiui, įmonės pirkimo – pardavimo sutartis turi būti vienas rašytinės formos abiejų sutarties šalių pasirašytas dokumentas, sutarties formos reikalavimų nesilaikymas daro sutartį negaliojančią.

Teismas dėl sandorio formos nesilaikymo gali netaikyti neigiamų teisinių pasekmių, t.y. neatimti teisės remtis liudytojų parodymais arba pripažinti sandorį negaliojančiu, jeigu „tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams, būtent kai:

1) yra kitokių rašytinių, nors ir netiesioginių sandorio sudarymo įrodymų;

2) sandorio sudarymo faktą patvirtinantys rašytiniai įrodymai yra prarasti ne dėl šalies kaltės;

3) atsižvelgiant į sandorio sudarymo aplinkybes, objektyviai nebuvo įmanoma sandorio įforminti raštu;

[25] LR Elektroninio parašo įstatymas, 2 str. 5 d.
[26] LR CK 1.93 str. 1 d.
[27] LR CK 1.93 str. 1 d.

4) atsižvelgiant į šalių tarpusavio santykius, sandorio prigimtį bei kitas svarbias bylai aplinkybes, draudimas panaudoti liudytojų parodymus prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams"[28].

Teisingumo, sąžiningumo, ir protingumo principų taikymas teismui aiškinant galiojančią teisę garantuoja tai, kad „ bus laikomasi nustatytų ir įsigalėjusių moralės, gerų papročių ir siekiama, kad bus užtikrinta tinkama teisinė apyvarta, galiojanti teisė bus pritaikyta besikeičiantiems ekonominiams ir socialiniams santykiams"[29]. Taigi dėl neigiamų teisinių pasekmių taikymo, nesilaikant sandorio formos, pavedama nustatyti teismui, kuris aiškindamas teisę „išplečia arba susiaurina galiojančios normos ar tam tikro teisės principo taikymo ribas"[30] .

3. E. parašo teisinė galia visais atvejais prilyginama saugiam e. parašui, jeigu parašų naudotojai tarpusavyje dėl to susitaria[31]. Elektroninio parašo įstatymo 8 str. 3. d. įtvirtinta nuostata, kad naudotojai gali patys susitarti dėl e. parašo teisinės galios, šis teiginys neatitinka CK ir kituose įstatymuose įtvirtintų nuostatų, nes tik įstatymai gali nustatyti reikalavimus sandorio formai ir teisinei galiai.

E. parašo direktyvoje 1999/93/EB įtvirtinta *šalių laisvė susitarti dėl e. parašo teisinės galios apsikeitimo duomenimis sistemose*. „Elektroniniams parašams, naudojamiems išimtinai tik sistemose, kurios yra paremtos savanoriškomis, pagal privatinę teisę sudarytomis sutartimis tarp tam tikro dalyvių skaičiaus, reguliavimo sistema nereikalinga; šalių laisvė tarpusavyje susitarti dėl sąlygų, pagal kurias jos priimtų elektroniniu būdu pasirašytus duomenis, turi būti pripažįstama tiek, kiek tai leidžia nacionalinė teisė; turi būti pripažintas teisinis tokiose sistemose naudojamų elektroninių parašų galiojimas bei jų, kaip įrodymų, leistinumas teismo procese". [32]

Nuostata, dėl šalių teisės tarpusavio susitarimu nustatyti e. parašo teisinę galią, atsirado 2002 m. birželio 6 d. patvirtinus Seimui Elektroninio parašo įstatymo pakeitimus. Nors ši nuostata yra kritikuojama dėl neatitikimo įstatymams, tačiau ji paskatino e. parašų naudojimą praktikoje bei sudarė galimybę plėtoti e. dokumentų apyvartą.

Kita galimybe, t.y. kvalifikuotu sertifikatu užtikrinti e. dokumentams rašytinio dokumento teisinę galią galėsime pasinaudoti:

1. užsiregistravus ir pradėjus teikti sertifikavimo paslaugas sertifikavimo centrams Lietuvoje,

---

[28] LR CK 1.93 str. 6 d.
[29] E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius „ Civilinio proceso teisė" 1 t., 46 pusl.
[30] E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius „ Civilinio proceso teisė" 1 t., 47 pusl.
[31] LR Elektroninio parašo įstatymo 4, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, 8 str. 3 d
[32] E. parašo direktyva 1999/93/EB 16 preambulės str. // http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=34582&Condition2= ; prisijungimo laikas 2004-09-09

2. pasinaudojus ES valstybėse akredituotų sertifikavimo centrų sudarytais kvalifikuotais e. parašo sertifikatais,
3. pasinaudojant sertifikatais už kuriuos laiduoja ES valstybės sertifikavimo paslaugų teikėjas, atitinkantis ekvivalentiškus LR Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams[33].

Lietuvoje saugaus e. parašo infrastruktūrai veikti reikalinga teisės aktų bazė jau sudaryta, priimtas E. parašo įstatymas, LR Vyriausybės 2002 m. balandžio 23 d. nutarimu Nr. 568 „Dėl elektroninio parašo priežiūros institucijos“ įsteigta kvalifikuotų sertifikatų teikėjų priežiūros institucija (Informacinės visuomenės plėtros komitetas), LR Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimu Nr. 2108 „ Dėl reikalavimų kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams, reikalavimų elektroninio parašo įrangai, kvalifikuotus sertifikatus sudarančių sertifikavimo paslaugų teikėjų registravimo tvarkos ir elektroninio parašo priežiūros reglamento patvirtinimo“ patvirtinti reikalavimai sertifikavimo paslaugų teikėjams, reikalavimai e. parašo įrangai, registravimo tvarka, e. parašo priežiūros reglamentas.

Anot IVPK Elektroninio parašo priežiūros skyriaus vedėjo Edmundo Žvirblio, e. parašais nesinaudojame todėl, kad nėra tam reikalingos terpės - institucijų, kurios pasirašinėtų ar galėtų priimti skaitmeniniu būdu pasirašytus dokumentus, taip pat sertifikavimo paslaugas teikiančių įmonių. Lietuvos bendrovės “Hansabankas”, “Omnitel”, Vilniaus bankas ir “Lietuvos telekomas” buvo išreiškusios norą šalies gyventojams suteikti galimybę naudotis e. parašu, tačiau investicijos į sertifikavimo centrą pasirodė labai didelės, o grąža iš tokių investicijų - abejotina. Sertifikuoto e. parašo poreikis rinkoje gana mažas, steigti sertifikavimo centrą, tikslinga steigti tada, kai atsiras didesnis poreikis, t. y. padaugės klientų ir įmonių, sandorius norinčių sudarinėti e. erdvėje, kitaip išlaikyti tokį centrą būtų nuostolinga. “Susidarė tokia situacija, kai privatus sektorius laukia, kol valstybinis pradės teikti elektroninio parašo reikalaujančias paslaugas. Tačiau tokiam parašui įdiegti reikalingi organizaciniai ir technologiniai sprendimai“[34].

Lietuvai tapus ES nare įsigaliojo Elektroninio parašo įstatymo 5 str. 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad ES valstybėse akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo sudaromi kvalifikuoti sertifikatai laikomi teisiškai ekvivalentiškais Lietuvoje išduotiems. Lietuvos ūkio subjektams nėra jokių kliūčių naudotis ES šalių teikėjų sudaromais kvalifikuotais sertifikatais, nes:

- e. parašo įstatymo nuostatos dėl reikalavimų sertifikavimo paslaugų teikėjams ir jų priežiūrai yra suderintos su ES teise;

[33] LR elektroninio parašo įstatymas 5 str.
[34] Elektroninis parašas: yra, bet niekam nereikalingas? // http://nkm.lt/index.phtml?lst=article&action=view_article&id=688; prisijungimo laikas:2004-10-30

- Lietuva su ES šalimis yra pasirašiusi sutartį dėl laisvo paslaugų judėjimo, nėra jokių priežasčių neleisti Lietuvos ūkio subjektams naudotis ES šalių teikėjų sudaromais kvalifikuotais sertifikatais[35].

ES valstybės narės bei kandidatės vykdydamos Acquis teisės derinimo priemones E. parašo bei E. komercijos direktyvų nuostatas dėl teisinio e. dokumento pripažinimo yra perkėlusios į savo teisės sistemas. Dažniausiai šios nuostatos įtvirtintos e. parašo, e. dokumento įstatymuose. Direktyvose nustatomos pagrindinės nuostatos e. dokumento pripažinimo klausimais, konkrečias priemones joms įgyvendinti valstybės narės gali pasirinkti savarankiškai. Priemonės, kuriomis vykdoma e. dokumentų apyvarta reglamentuojama poįstatyminiuose aktuose, plačiau apie tai „E. dokumentų apyvartos viešajame administravime reglamentavimas„ skyriuje.

Teisinis pagrindas e. dokumentų pripažinimui ES valstybėse sukurtas, tačiau ne visose šalyse realiai šios sistemos veikia arba nėra pakankamai populiarios. Skiriasi taikomos technologijos saugiam e. parašui sukurti. Vienose šalyse (Ispanija, Lietuva, Bulgarija) naudojama viešojo ir privataus rakto technologija, kai išduodamas elektroninis sertifikatas, kitose (Estija, Suomija, Italija, Lenkija) saugiam e. parašui suformuoti naudojamos kortelės su mikroprocesoriais.

Lenkijoje įsigaliojus e. parašo įstatymui, įtvirtintas specialus e. parašo sertifikatas, tai kortelė su mikroprocesoriumi. Šį sertifikatą išduos tik įgaliojimus iš šalies ūkio ministerijos gavusios įstaigos.[36]

Suomijoje e. parašą buvo bandoma susieti su elektronine asmens tapatybės kortele. Tačiau naujosios asmens tapatybės kortelės nepopuliarios. Suomijoje jų įsigijo 14 000, o Estijoje – 2 000 gyventojų. Kompiuterinė įranga, kurią būtina įsigyti, norint asmens tapatybės korteles naudoti ir el. parašo reikmėms – brangi.[37]

Ispanijoje e. parašo įstatymas priimtas 1999 metais. Elektroninis parašas pagal šį įstatymą realizuojamas viešojo ir privataus raktų technologija. Piliečio viešąjį raktą užregistruoja Valstybinis sertifikavimo centras ir išduoda elektroninį sertifikatą. Nuo elektroninio sertifikato išdavimo vartotojas gali naudoti savo e. parašą oficialiems dokumentams pasirašyti. Valstybinis

[35] LLRI siūlo spręsti el. parašo naudojimo problemas // http://www.ebiz.lt/article.php3/10/1831/1 ; prisijungimo laikas:2004-10-10
[36] Lenkijoje įsigaliojo el. parašo įstatymas // http://www.ebiz.lt/article.php3/10/1800/2 ; prisijungimo laikas: 2004-10-10
[37] El. parašo būklė Lietuvoje // http://www.ebiz.lt/article.php3/10/3481/3 ; prisijungimo laikas:2004-10-10

sertifikavimo departamentas CERES (Certificacion Espanola) įsteigtas Ispanijos nacionalinės monetų ir vertybinių popierių agentūros 1999 metų gruodžio mėn..[38]

Ne visos šalys turi susiformavusias e. dokumento teisinio pripažinimo sistemas. Pavyzdžiui, Rusija yra didelę IT technologijų pritaikymo rinką turinti šalis, tačiau jos teisinė bazė nėra pakankamai prisitaikiusi prie technologinių pokyčių. E. dokumentų pripažinimą reglamentuoja e. parašo įstatymas, paruoštas e. dokumento įstatymo projektas, tačiau lygiagrečiai galioja dalis pasenusių, technologijos pokyčių ir ekonominių poreikių neatitinkančių teisės aktų. Ne visada įstatymuose įtvirtinti e. dokumentų teisinio pripažinimo principai sutampa su tarptautiniu mastu įtvirtintomis nuostatomis.

Rusijoje e. dokumento sąvoka skirtinguose teisės aktuose apibrėžiama nevienodai. Skiriamas e. dokumentas ir dokumentas, esantis mašininiame informacijos nešėjuje.

- *e. dokumento* sąvoka yra apibrėžta įstatyme dėl e. parašo ir įstatymo dėl e. dokumentų projekte. Įstatyme dėl e. parašo įtvirtinta ši e. dokumento sąvoka – tai dokumentas, kuriame informacija pateikta elektronine skaitmenine forma. Sąvoka elektroninė skaitmeninė forma aiškinama kaip dvejetainė simbolių seka. E. dokumento išskirtiniu požymiu pripažįstama tai, kad jis nėra priklausomas nuo konkretaus informacijos nešėjo. E. dokumento kopija laikoma tik popierinė jo kopija. E. pašto laiškas laikomas e. dokumentu, nes jis neturi konkretaus informacijos nešėjo. Tuo tarpu faksu gautas pranešimas nelaikomas e. dokumentu, nes dokumentas nors ir perduotas telekomunikacijos įrenginiais, tačiau informacijos atgaminimui naudojamas popierinėje (materialioje) formoje, t.y. susijęs su konkrečiu informacijos nešėjumi.
- Instrukcijoje „dėl dokumentų apyvartos ir archyvavimo“ išskiriama *dokumento, esančio mašininiame informacijos nešėjuje* sąvoka – tai dokumentas, sukurtas panaudojant informacijos nešėją, jo įrašo būdas užtikrina informacijos apdorojimą kompiuteriu. Būtina sąlyga materialus informacijos nešėjas. Tokio dokumento pavyzdys galėtų būti failas diskelyje. Šiuo atveju dokumentu pripažįstama informacija susijusi su konkrečiu informacijos nešėjumi.

E. dokumento teisinės galios ir e. parašo naudojimo klausimai glaudžiai susiję, *e. parašas gali būti naudojamas, tačiau tai nėra pakankama sąlyga e. dokumento teisinei galiai užtikrinti*. Pagrindiniai principai apibrėžiantys e. dokumento teisinę galią įtvirtinti įstatyme „ dėl informacijos, informatizacijos ir informacijos apsaugos“. Remiantis juo: „ dokumentas gautas

[38] Ispanų patirtis gali praversti Lietuvai // http://www.ebiz.lt/article.php3/10/3420/6; prisijungimo laikas:2004-09-09

automatizuota informacine sistema įgyja teisinę galią, kai jį pasirašo asmuo, kuriam suteikti įgaliojimai Rusijos Federacijos įstatymų numatyta tvarka. Teisinė galia dokumento saugomo, apdorojamo, ar siunčiamo automatizuotomis informacinėmis ir telekomunikacinėmis sistemomis gali būti patvirtinama e. parašu.“ Priimant šį įstatymą dar nebuvo parengtas įstatymas Dėl e. parašo, todėl *numatyta vienintelė galimybė suteikianti e. dokumentui teisinę galią, tai yra jį atspausdinti ir patvirtinti įstatymų numatyta tvarka įgalioto asmens*.

Įstatymo Dėl e. parašo pagrindinis tikslas - apibrėžti kokiomis sąlygomis e. dokumentas patvirtintas e. parašu pripažįstamas lygiaverčiu pasirašytam popieriniam dokumentui. Įstatyme numatoma steigti sertifikavimo centrus išduodančius raktų sertifikatus naudojamus bendro naudojimo informacinėse sistemose. Šių centrų veikla yra licencijuojama.

Atsižvelgiant į sukčiavimo e. komercijoje lygį ar įmanomus techninius nesklandumus, tikimasi nemažai ieškinių teismui ar visuomenės nepasitikėjimo bangos dėl galimų nuostolių, kai sertifikavimo centrai gali prijungti nepatikimus duomenis prie e. parašo. IT teisės specialistas G. Laptevas mano, kad teisės aktų, reglamentuojančių sertifikavimo centrų veiklą, rengėjai numatys maksimalios kompensacijos dydį šiais atvejais, tačiau tai įtakos ilgesnį vartotojų pasitikėjimo sertifikavimo centrais susiformavimą bei e. dokumentų naudojimo paplitimą.

E. dokumentai patvirtinti e. parašu skirstomi pagal jų teisinį pripažinimą į :

- e. dokumentus naudojamus bendro naudojimo tinkle,
- e. dokumentus naudojamus viešajame sektoriuje (valstybės valdyme),
- e. dokumentus naudojamus korporatyvinėse informacinėse sistemose.

E. dokumentai naudojami viešajame sektoriuje ir e. dokumentai naudojami bendro naudojimo tinkluose turi būti patvirtinami e. parašais, kurie sugeneruojami sertifikavimo centruose. Kol nėra sertifikavimo centrų, negalima naudoti ir e. parašų, taigi e. dokumentai neturės teisinės galios.

E. parašo įstatymas nenustato papildomų reikalavimų e. parašui naudojamam korporatyvinėse informacinėse sistemose. Jose sistemos savininko ir dalyvių sutikimu nustatoma e. parašų naudojimo, e. parašo sertifikato turinys, e. parašų sertifikatų rejestro darbo organizavimo tvarka. E. dokumentai neturi teisinės galios už šios sistemos ribų, jie gali būti naudojami kompanijos viduje.

E. parašas pradėtas naudoti atskyrose žinybose. Pavyzdžiui, Mokesčių ministerija įpareigojo Mokesčių inspekciją įdiegti nepopierines technologijas informacijos apsikeitimui su mokesčių mokėtojais. Mokesčių mokėtojai jau gali persiųsti deklaracijas savo mokesčių inspekcijoms ryšių tinklais. Tačiau sertifikavimo centrų nebuvimas trukdo plačiau panaudoti e. dokumentų technologijas.

Rengiami įstatymų projektai „ Dėl e. dokumentų“, „ Dėl archyvų darbo Rusijos Federacijoje“, „ Pagrindinės darbo su archyvais organizacijose taisyklės“.

Lietuvos įstatymuose kaip ir ES valstybių bei tarptautiniuose dokumentuose e. dokumentas yra prilyginamas rašytiniam dokumentui, jeigu užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti jį pasirašiusįjį asmenį. Remiantis Elektroninio parašo įstatymu rašytinei formai keliamus reikalavimus atitinka dokumentas:

- pasirašytas saugiu e. parašu. Saugaus e. parašo paslaugas gali teikti kvalifikuoti sertifikavimo centrai, šiuo metu nėra įregistruotas nei vienas sertifikavimo paslaugų teikimo centras Lietuvoje. Lietuvai įstojus į ES saugaus e. parašo paslaugas Lietuvos vartotojai gali įsigyti iš ES valstybėse akredituotų kvalifikuotų sertifikavimo centrų arba pasinaudodami sertifikatais už kuriuos laiduoja ES valstybės sertifikavimo paslaugų teikėjas, atitinkantis ekvivalentiškus LR Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytus reikalavimus kvalifikuotus sertifikatus sudarantiems sertifikavimo paslaugų teikėjams.
- Šalys tarpusavio susitarimu gali susitarti dėl e. parašo teisinės galios. Ši nuostata yra kritikuojama, nes tik įstatymas gali nustatyti reikalavimus sandorio formai, tačiau praktikoje tai leido plėtoti e. dokumentų apyvartą. Susitarimas dėl e. parašo galios turėtų būti sudarytas raštu. Tuo tarpu saugaus e. parašo atveju šalims nereikia papildomai pasirašyti tokio susitarimo.

Remiantis Elektroninio parašo įstatymu dokumentas negali būti laikomas negaliojančiu tik dėl savo elektroninės išraiškos. CK įsakmiai nenurodyta, kad įstatymų reikalaujamos rašytinės formos nesilaikymas daro sandorį negaliojanti, tačiau tai atima iš šalių teisę, kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šiam faktui įrodyti. *Sandorio galiojimą turės įrodyti šalys*, nebus taikoma įstatyminė rašytinio sandorio prezumpcija. Privalomos rašytinės formos nesilaikymas, gali turėti neigiamų pasekmių, sandoris bus pripažintas negaliojančiu arba atskirais atvejais teismas gali nuspręsti netaikyti neigiamų pasekmių.

LR įstatymų nuostatos dėl e. dokumentų teisinės galios atitinka reikalavimus įtvirtintus ES teisinėje bazėje. Nuostatos dėl teksto autentiškumo ir identifikavimo yra detaliau reglamentuotos negu UNCITRAL pavyzdiniame e. komercijos įstatyme.

2. E. dokumentų apyvarta ir jos teisinis reglamentavimas viešajame administravime.

Viešojo administravimo procesas siejamas su socialinių, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitų įstatymais numatytų paslaugų teikimu gyventojams ir verslo subjektams. E. valdžios prasme viešojo administravimo paslaugos yra perkeliamos į elektroninę erdvę ir pasireiškia informacijos, oficialiųjų dokumentų teikimu bei bendravimu su gyventojais ir verslo subjektais elektronine forma. Taigi sėkmingas viešojo administravimo įgyvendinimas priklauso nuo e. dokumentų apyvartos plėtojimo ir teisinio reglamentavimo.

2.1. ES iniciatyvos e. dokumentų apyvartos valdymo srityje (IDA programa).

Viešojo administravimo proceso modernizavimas ES glaudžiai susijęs su oficialių e. dokumentų naudojimu. Dokumentų apyvartą efektyvinantys projektai ES viešajame administravime vystomi dvejomis pagrindinėmis kryptimis:

- administracijos darbo modernizavimas, naujų metodų diegimas;
- tiesioginis (on-line) visuomenės priėjimas prie informacijos: informacijos skelbimas ir individualių e. viešųjų paslaugų teikimas.

1994 m. Tarybos rezoliucijoje apibrėžtas poreikis pagerinti sąveiką tarp ES ir nacionalinių informacinių sistemų. To pasėkoje 1995 m. Bendrijos sprendimu įsteigta Elektroninio keitimosi duomenimis tarp administracijų programa IDA (*angl. Interchange of data between Administrations*).

IDA programos tikslas skatinti operatyvų ir saugų elektroninį keitimąsi informacija tarp ES ir valstybių narių administracijų, naudojant informacinių ir ryšių technologijų pasiekimus, skatinti ir taip pagerinti sprendimų priėmimą, eEurope 2005 veiksmų plano įgyvendinimą ir padėti vidaus rinkos procesams.

Svarbiausias IDA programos uždavinys tapo - sukurti IT tinklą informacijos apsikeitimui tarp ES ir nacionalinių administracijų įvairiose politikos srityse. IDA programa nuolat vystėsi besikeičiant ES politikos prioritetams.

- *I etapas* (1995-1999 m.). IDA programa tapo pradininke IT naudojimo viešajame administravime bei pakeitė popierinę dokumentų apyvartą į elektroninę visoje Europoje.

Vykdant programą 1996 m. pradėjo veikti atskirtas nuo viešojo Interneto saugus ES telematikos tinklas, pavadintas TESTA (*angl. Trans- European services for Telematics between*

Administrations). Lietuva prie TESTA tinklo prisijungė 2004 m. pavasarį, saugų duomenų perdavimo tinklą administruoja valstybės įmonė „Infrastruktūra“.

- *II etapas* (1999-2004 m.) 1999 m. ES Tarybos sprendimu pradėta antroji šios programos fazė IDA II. Antrajame etape įgyvendinami projektai, susiję su Europos Sąjungos plėtra, ekonomine ir monetarine šalių integracija, kova su korupcija ir sukčiavimu, pramonės konkurencingumo, tarpžinybinis bendradarbiavimo skatinimu[39]. IDA programa apėmė dviejų tipų veiksmų sektorinius projektus: Bendrųjų interesų projektai (*angl. the Project of Common Interest*) ir horizontaliųjų veiksmų ir priemonių projektai (*angl. Horizontal Actions and Measures HAMs*). 24 bendrųjų interesų projektai apėmė veiklas 11 politikos sričių: žemės ūkis, konkurencingumas, verslas, užimtumas ir švietimas, aplinkos apsauga, vidaus rinka, žuvininkystė, sveikatos apsauga ir vartotojų apsauga, regioninė politika, statistika, transportas ir energetika. Horizontalūs veiksmai ir priemonės (HAMs) buvo nukreipti užtikrinti vientisą sąveiką tinklų trans-europiniame lygmenyje, jie apėmė 4 kategorijas: technologiniai sprendimai (tinklo paslaugos, svetainių talpinimo paslaugos, saugumo studijos, viešųjų raktų infrastruktūros, elektroninių įrašų tvarkymo tipinių reikalavimų studijos, e. vyriausybės paslaugų tarpusavio suderinamumo); verslo programos (e. komercijos, automatinio vertimo, įstatymų bazės vedlio, virtualus politikos įrankio, viešojo administravimo paslaugų portalas); geros praktikos skleidimas (informacijos skleidimas, gebėjimų naudotis atvirojo kodo programinės įrangos skatinimas); programų valdymas (programų vystymas ir pasirengimas IDABC).

2004 m. Bendrųjų interesų projektų ir Horizontaliųjų veiksmų ir priemonių (HAMs) projektų vystymui skirta 23,5 milijonai eurų. TESTA (saugus ES telematikos tinklas) yra didžiausias finansuojamas infrastruktūros projektas, jo biudžetas sudaro 52 procentus HAMs projektų išlaidų.

Susiduriant su vis didesniu dokumentų tarp institucijų srautu antrajame IDA programos etape, skatinant tarpžinybinį bendradarbiavimą, pradėta vykdyti DOCS popragramė. DOCS popragramė (*angl. Communication and Management of Official documents*) sukurta sumoderninti oficialių dokumentų perdavimą ir valdymą tarp ES institucijų bei padaryti juos lengviau pasiekiamus. Galimybė pasikeisti oficialiais dokumentai laiku ir patikima forma yra svarbi ES ir nacionalinių administracijų efektyviam darbui, pagerina ne tik oficialių dokumentų apyvartą tarp administracijų, bet ir oficialios informacijos pasiekiamumą. Tarpinstitucinių procedūrų modernizavimo ir supaprastinimo siekimas pagerina gyventojų ir verslo priėjimą prie ES teisės aktų ir padaro skaidresnį patį sprendimų priėmimo procesą.

---

[39] Europos parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1719/1999/EB 1999 m. liepos 12 .dėl transeuropinių tinklų gairių, apimančių ir bendros svarbos projektus, skirtų elektroniniu būdu keistis duomenimis tarp administracijų (IDA) , 4 straipsnis // http://www.is.lt/is/ida/Sprendimas1719_1999_EB.doc; prisijungimo laikas: 2004-09-03

Oficialių dokumentų elektroninio pasikeitimo gerinimas prasidėjo devyniasdešimtųjų viduryje, kai ES institucijos inicijavo pirmuosius vidinius administracijos reformos procesus. Dalis šių patobulintų konsoliduotų tarpinstitucinių procedūrų ir vadybos sistemų pritaikytos elektroninei erdvei.

Vykdant programą nuolat apibrėžiami ir atnaujinami patikimi ir stabilūs duomenų perdavimo formatai, vystomi mechanizmai e. dokumentų autentiškumui garantuoti ir elektroninių parašų tikrumui užtikrinti.

Programa apima ir metaduomenų aprašančių teisinius dokumentus bei dokumentų struktūras harmonizavimą, priderinimą prie daugiakalbės aplinkos ypatybių, kuriamos sąsajos tarp Bendrijos ir nacionalinių teisės aktų duomenų bazių, harmonizuojamos dokumentų nuorodos. Nuolat atnaujinamas Eurovoc sisteminis žodžių ir žodžių junginių sąrašas. Tai daugiakalbis tezauras sudarytas EB institucijų dokumentų informacijai apdoroti. Šis darbinis žodynas yra pagrindinė sąvokų supratimo ir interpretavimo galimybių užtikrinimo priemonė, jame:

- kaupiami duomenys apie naudojamus dalykinius terminus, sąvokas;
- sudaromi dalykinėje srityje taikomų terminų meta- modeliai;
- terminų tarpusavio ryšių ir priklausomybės bei sinonimų modeliai;
- kuriamos teisės sampratos ontologijos.

DOCS vykdomi subprojektai, skirti oficialių duomenų valdymo procesų gerinimui[40]:

- legiswrit*e* – patobulinta įstaigos darbo priemonė, skirta pagelbėti teisės aktų projektų kūrimo procese, lingvistiniam sinchronizavimui, struktūros ir kokybės tikrinimui, tekstų konsolidavimui ir pateikimui visų tipų Bendrijos tekstams;
- GREFFE 2000 – Komisijos e. dokumentų registras siunčiamoms Komisijos iniciatyvoms, pvz. e. procedūros liečiančios visų institucijų įstatymų leidybos sritį. GREFFE 2000 studijų pagrindu buvo atlikti pirmieji e. dokumentų su e. parašu siuntimo tarp institucijų bandymai: autonominių aktų palaipsniškas apėmimas; elektroninis perdavimas tarp šalių narių ir jei tai įmanoma tarp neinstitucinių partnerių; saugumo užtikrinimas tarnybiniuose dokumentuose naudojant e. parašą.
- Parlamentinių klausimų (taikomoji programa) apima visas e. procedūras tarp Europos Parlamento ir Komisijos;
- Patikimas apsikeitimas oficialiais dokumentais ir e. parašas;
- Institucijų tinklapių metaduomenų ir nuorodų valdymas;

[40] DOCS: Communication and Management of Official Docruments http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=showDocument&documentID=2293&parent=chapter&preChapterID=0-16 ; prisjungimo laikas:2004-09-06

- Pastovus dokumentų paskyrimas į vietą
- EULEX, demonstratorius palaikantis ryšį ES direktyvų ir susijusių nacionalinių teisės aktų.

- *III etapas.* 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimu patvirtinta IDABC (*angl. Interoperable Delivery of Pan-European e Government Services to Public Administrations, Bussinesses and Citizens*) programa, kuri įsigalios nuo 2005 m. sausio 1 d.. IDABC remsis IDA programos laimėjimai, sieks pagerinti telematinį informacijos apsikeitimo efektyvumą tarp viešojo administravimo. Trečiojo etapo uždavinys – *identifikuoti, patvirtinti, vystyti ir plėsti e. vyriausybės paslaugų teikimą viešojo administravimo institucijoms ir ypač verslo subjektams bei piliečiams, apimti e. valdžios paslaugomis visą Europą, tuo prisidedant prie prekių, paslaugų, piliečių ir kapitalo laisvo judėjimo bei vystyti telematikos tinklą.* Transeuropinės e. vyriausybės paslaugos bus vystomos įsteigiant Bendrijos specifinių politikos sektorių tinklą (Bendrųjų interesų projektai) ir remiant horizontaliąsias priemones. Pavyzdžiui, įkūrimas portalo verslui ir piliečiams, technologinių ir programinių sprendimų aprūpinimas. Vienas pirmųjų uždavinių bus apibrėžti verslo ir piliečių poreikius e. paslaugoms sąveikaujant su skirtingų valstybių narių administracijomis.

Lietuvos dalyvavimas IDA projekte

2003 m. lapkričio 20 d. Briuselyje pasirašytas Europos Bendrijos ir Lietuvos Respublikos susitarimo memorandumas (Žin., 2004, Nr. 26-805) suteikė galimybę Lietuvai dalyvauti Europos Bendrijos elektroninio keitimosi duomenimis tarp administracijų programoje (IDA). Siekiant užtikrinti efektyvų dalyvavimą IDA programoje, 2003 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasirašė nutarimą Nr. 1705 „Dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Bendrijos elektroninio keitimosi duomenimis tarp administracijų programoje (IDA)“ ir įgijo teisę dalyvauti kaip ir kitos ES valstybės šios programos projektuose ir susijungti su Bendrijos administracijos tinklais. Šiuo nutarimu VRM įgaliota koordinuoti Lietuvos dalyvavimą IDA programoje, nustatyta, kad susijungimui su IDA programos paslaugų tinklais naudojamas saugus valstybinis duomenų perdavimo tinklas bus administruojamas VĮ „Infrastruktūra“. Vykdant šį nutarimą vidaus reikalų ministro 2004 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-50 (Žin., 2004, Nr. 33-1078) buvo patvirtintos Elektroninio keitimosi duomenimis su Europos Sąjungos ir valstybių narių administracijomis taisyklės. 2004 m. kovo mėn. Saugus valstybinis duomenų perdavimo tinklas sujungtas su ES ir valstybių narių administracijų duomenų perdavimo tinklu TESTA.

Saugaus valstybinio tinklo paskirtis yra sudaryti sąlygas saugiai keistis informacija tarp LR institucijų ir padalinių, tarp LR ir ES šalių administracijų, sumažinti LR institucijų sąnaudas

duomenų saugos priemonėms, programinei įrangai, sudaryti sąlygas fiziniams ir juridiniams asmenims naudotis e. valdžios paslaugomis, tame tarpe užtikrinti jų tapatumo nustatymo paslaugas teikiant e. valdžios paslaugas[41].

2.2. E. dokumentų apyvartos viešajame administravime reglamentavimas ES

Kad nekiltų kliūčių laisvam prekių ir paslaugų judėjimui bendrojoje rinkoje, ES reguliavimo sistemoje numatomos pagrindinės taisyklės teisiniam e. dokumentų apyvartos pripažinimui. Direktyvose išdėstytos pagrindinės nuostatos, kurios buvo privalomai įtvirtintos valstybių narių nacionaliniuose įstatymuose, formas ir metodus jų įgyvendinimui, valstybės gali pasirinkti savo nuožiūra.

Elektroninė dokumentų apyvarta įtakojo naujų reikalavimų dokumentų formos atžvilgiu įtvirtinimą. Aptariant e. dokumento formos teisinį reglamentavimą svarbios yra E. parašo direktyva, E. komercijos direktyva.

E. parašo direktyvoje įtvirtintos pagrindinės nuostatos e. parašo teisinės galios pripažinimui bei reikalavimai valstybių narių sertifikavimo sistemoms. Sėkmingam e. dokumentų apyvartos viešajame administravime plėtojimui yra būtinos priemonės, leidžiančios patvirtinti duomenų autentiškumą. E. parašai naudojami valstybės sektoriuje nacionalinių bei Bendrijos administracijų, valdymo institucijoms palaikant ryšius tarpusavyje bei su piliečiais ir ūkio subjektais, pvz., viešųjų pirkimų, mokesčių, socialinės apsaugos, sveikatos ir teisingumo sistemų srityje. Elektroninio parašo direktyvoje įtvirtinta nuostata, kad saugus e. parašas, paremtas kvalifikuotu sertifikatu ir sukurtas saugia parašo formavimo įranga, atitinka rašytiniam parašui keliamus reikalavimus ir yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme. Tačiau e. parašo teisinė galia ir jo kaip įrodymo leistinumas teisme, negali būti panaikinta vien dėl to, kad jis nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu, nėra sukurtas naudojant saugią parašo formavimo įranga. Direktyvos nuostatos yra išdėstytos remiantis technologinio neutralumo principu, reikalavimų tikslas yra užtikrinti maksimalų saugumą, nenurodant konkrečių priemonių ir metodų e. parašo sukūrimui. „Saugus elektroninis parašas“ – elektroninis parašas, atitinkantis šiuos reikalavimus:

a) vienareikšmiškai susijęs su pasirašančiu asmeniu;

b) leidžia nustatyti pasirašančio asmens tapatybę;

c) sukurtas priemonėmis, kurias pasirašantis asmuo gali kontroliuoti tik savo valia;

[41] VRM ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1V-167 „ Dėl saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo nuostatų ir saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 83-3025

d) susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas.“[42]

E. parašo tikrinimui naudojami sertifikatai ir kvalifikuoti sertifikatai. Sertifikatas tai elektroninis liudijimas, kuris susieja parašo tikrinimo duomenis su asmeniu ir patvirtina to asmens tapatybę. Kvalifikuotiems sertifikatams keliami papildomi saugumo reikalavimai, kurie išdėstyti direktyvos prieduose.

E. komercijos direktyva reglamentuoja informacinės visuomenės paslaugų teikimą. Remiantis nutarimu „ Dėl LR informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ informacinės visuomenės paslaugos apima viešojo administravimo funkcijų ir privataus komercinio pobūdžio paslaugų elektroninėmis priemonėmis vykdymą. E. komercijos direktyvoje įtvirtinta elektroninė sutarties forma, ši nuostatos sudaro teisinį pagrindą e. dokumentų pripažinimui, teikiant e. viešąsias paslaugas. „Valstybės narės visų pirma užtikrina, kad sutarčių sudarymo procesui taikomi reikalavimai nesukurtų kliūčių naudoti elektronines sutartis, jos neprarastų juridinės galios vien dėl to, kad buvo sudarytos elektroninėmis priemonėmis“[43].

Kadangi e. dokumentai sparčiau platinami nei „popieriniai“, labiau pažeidžiami tampa juose patalpinti asmens duomenys, todėl svarbus yra e. dokumentų judėjimo ES ir trečiosiose šalyse reglamentavimas.

Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas. Kompiuterinių technologijų pažanga sudarė galimybes lengviau perduoti asmens duomenis už valstybės sienos ribų. To pasėkoje vienos valstybės narės asmens duomenys galėjo būti tvarkomi kitos valstybės narės ribose. Nacionaliniai teisės aktai garantavo asmenų teises: teisę būti informuotiems apie duomenų tvarkymą ir jo tikslus, teisę naudoti duomenis esant būtinumui, teisę taisyti duomenis ar juos ištrinti. Nors nacionaliniai teisės aktai, reglamentavę duomenų apsaugą, siekė garantuoti tas pačias teises, juose egzistavo tam tikri skirtumai. Šie skirtumai galėjo sudaryti kliūčių laisvam informacijos judėjimui ir sąlygoti papildomus nepatogumus ūkio subjektams ir fiziniams asmenims, riboti bendros rinkos funkcionavimą. Pagrindiniai skirtumai buvo *reikalavimas registruotis ar gauti leidimą duomenų tvarkymui* iš įgaliotų institucijų kai kuriose valstybėse narėse, taip pat *reikalavimai laikytis skirtingų standartų ir galimų duomenų perdavimo į kitas valstybės nares apribojimų*. Be to, kai kurios valstybės narės iš viso neturėjo duomenų apsaugą reglamentuojančių teisės aktų. Šios priežastys sąlygojo Europos Bendrijų direktyvų reglamentuojančių asmens duomenų apsaugą atsiradimą.

---

[42] E. parašo direktyva 2 str.

[43] „Dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva)“ 2000/31/EB 9 str. 1 d. // http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0092064.doc; prisijungimo laikas: 2004-09-25

- *95/46/EB Duomenų apsaugos* direktyva harmonizuoja nacionalinius teisės aktus šioje srityje. Duomenų apsaugos direktyva taikoma kiekvienai operacijai ar operacijų rinkiniui, atliekamam su asmens duomenimis. Šios operacijos apima ir elektroninį duomenų rinkimą, laikymą, atskleidimą ir pan. Duomenų apsaugos direktyva netaikoma tais atvejais, kai duomenys tvarkomi grynai asmeniniais tikslais ar namų ūkio reikmėms. Ji taip pat netaikoma valstybės saugumo, gynybos ir operatyvinės veiklos sritims, kadangi šių sričių reglamentavimas yra ne ES, o valstybių narių prerogatyva. Direktyvos nuostatos yra perkeltos į LR duomenų apsaugos įstatymą.

- Direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių) suderina valstybių narių teisines nuostatas, užtikrinančias vienodą pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos lygį, ir ypač teisę į privatumą, susijusią su asmens duomenų tvarkymu elektroninių ryšių sektoriuje, užtikrinant laisvą tokių duomenų, elektroninių ryšių įrangos ir paslaugų judėjimą Bendrijoje.

Taigi pagrindinės nuostatos reglamentuojančios e. dokumentų apyvartą įtvirtintos ES direktyvose. ES valstybės narės derindamos savo teisės sistemas su ES teisine baze perkėlė šias nuostatas į nacionalinius įstatymus. Tačiau priemonių, kuriomis įgyvendinama e. dokumentų apyvarta, pasirinkimas paliktas valstybių narių kompetencijai. Dėl to susidarė e. dokumentų apyvartos atskyrose šalyse reglamentavimo skirtumai.

Vokietijos

Pirmoji Europoje E. parašo įstatymą (SignG) priėmė Vokietija. E. parašo įstatyme[44] 1997 m. bei Ordananse dėl e. parašo[45] 1997m. pagrindinis dėmesys skiriamas e. parašo infrastruktūros kūrimui, o ne teisiniam e. parašo galios pripažinimui. Šiuose teisės aktuose įtvirtinti techniniai reikalavimai sertifikavimo centrams, kuriuos įgyvendinus yra gaunama licenziją vystyti veiklą.

Įstatymai nesudarė teisinio pagrindo e. dokumentų teisinės galios pripažinimui kaip tai buvo padaryta E. komercijos direktyvoje. E. parašas sukurtas kitoje ES šalyje galėjo būti pripažintas tik, jei jis atitiko reikalaujamą saugumo lygį. Ne ES šalių e. parašai buvo pripažįstami lygiaverčiais, jeigu yra tarptautiniai ar tarpvyriausybiniai susitarimai. Nelanksčių standartų įtvirtinimas įstatymuose prieštaravo E. parašo direktyvai. Kad teisės aktai būtų suderinti su ES direktyvomis, priimtas E. parašo įstatymas (*vok. Signaturgesetz-SignG*) 2001 m.. Įstatyme tiesiogiai nenumatyta lygiavertė teisinė galia elektroniniam ir rašytiniam parašui. Tačiau nustatyta, kad e. parašas yra pakankama priemonė e. sandorio sudarymui teisme įrodyti. Ši

[44] E. parašo įstatymas yra išdėstytas kaip Informacinių ir komunikacinių įstatymo3 straipsnis // http://www.netlaw.de/gesetze/sigg.htm; prisijungimo laikas:2004-09-28

[45] Digital Signature Ordinance (German) // http://www.chinaiprlaw.com/english/fglaws/fglaw2.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-30

nuostata pradėta traktuoti, kaip e. parašui suteikimas tokios pačios galios kaip ir rašytiniam parašui, tai yra elektroninės dokumento formos teisinės galios prilyginimas rašytiniam dokumentui. Tai įtakojo e. dokumentų apyvartos spartų vystymąsi. 2002 m. Vokietijos vyriausybė įdiegė e. parašo technologiją e. dokumentų apyvartoje viešajame administravime. 200 tūkstančių valdininkų iš įvairių ministerijų ir agentūrų pradėjo pasirašyti e. dokumentus raktų kortelėmis.[46] Saugiai e. dokumentų apyvartai įgyvendinti įtvirtinti nauji standartai ISIS (Industrial Signatare Interoperability Specification) ir MTT (MailTrustT).

Kaip ir ankstesnės redakcijos E. parašo įstatyme didelis dėmesys kreipiamas į nuostatas reglamentuojančias e. parašo infrastruktūrą. Užsienio sertifikatai pripažįstami tik kai juos išdavusieji centrai praeina akreditaciją ir gali užtikrinti reikalaujamą saugumo lygį. Naujasis patobulintas SignG įstatymas sušvelnino Vokietijos poziciją e. parašo atžvilgiu, tačiau sukūrė nepakankamą teisinį pagrindą e. dokumentų pripažinimui[47]. Vokietija dėl konkrečių standartų e. parašams įtvirtinimo, nustatytos akreditacijos sistemos sertifikavimo centras laikoma griežtojo reglamentavimo šalininke.

Prancūzija

2000 m. Prancūzijos Civiliniame kodekse įtvirtintas e. dokumentų ir e. parašų teisinės galios pripažinimas. Įrodymais pripažįstami raidės ir skaičiai ar bet koks kitas ženklas, kuris gali būti lengvai suprantamas, neatsižvelgiant į jo sukūrimo ir perdavimo būdą. Įrodymai elektronine forma yra leistini, kai: 1) galima nustatyti duomenų autorių; 2) jų kūrimo būdas užtikrina duomenų pilnumą. Nuostatos reglamentuojančios e. parašo teisinę galią išdėstytos remiantis funkcinio ekvivalentiškumo principu, todėl jos yra liberalesnės nei Vokietijoje. Tuo atveju, kai elektroninė ir popierinė pasirašytos dokumentų kopijos neatitinka viena kitos, teismas sprendžia kuri iš jų turi didesnę įrodomąją galią, priimant sprendimą apsvarstomos visos dokumento kūrimo aplinkybės, neatsižvelgiant, kokiame informacijos nešėjuje dokumentas sukurtas. Šios CK nuostatos užtikrina, kad teismui vertinant e. dokumentų juridinės galios klausimą nebus atsižvelgiama į technologinę e. dokumentų sukūrimo aplinką bei su ja susijusius e. parašus.

CK įtvirtinta e. parašo sąvoka yra neutrali naudojamų technologijų atžvilgiu. Nustatyta, kad e. parašas turi būti patikima identifikavimo priemonė bei užtikrinti ryšį su e. dokumentu. Dekrete dėl e. parašo (*pranc. decret en Conseil d'Etat*) 2001 m. detalizuojami reikalavimai e. parašui bei įtvirtinama nauja e. parašo rūšis - saugus e. parašas. Saugus e. parašas yra parašas

[46] German federal employees get digital signatares // http://archives.cnn.com/2002/TECH/ptech/01/21/german.government.idg/index.html; prisijungimo laikas: 2004-10-20

[47] The German Digital Signature Act – Evaluation and Practice //http://www.abanet.org/ftp/pub/scitech/ecklpaper.doc; prisijungimo laikas: 2004-10-20

sukurtas priemonėmis kontroliuojamomis tik pasirašančiojo asmens, užtikrinančiomis, kad bet koks dokumento turinio pakeitimas po pasirašymo būtų pastebimas. E. parašo sertifikatas turi būti išduotas nepriklausomo sertifikavimo centro. Taigi taikomų technologijų saugumas ir patikimumas turi atitikti skaitmeninio parašo technologijas. Tačiau kitų technologijų naudojimui e. dokumentų apyvartoje kelias nėra užkertamas[48].

Galima teigti, kad Prancūzijos pozicija yra liberalesnė net už E. parašo direktyvoje išdėstytas nuostatas, nes e. dokumentams užtikrintas toks pats teisinio pripažinimo lygis, nesiejant to su konkrečiomis technologijomis.

Užsienio šalių sertifikavimo centrų paslaugos turi atitikti Prancūzijos įstatymuose keliamus reikalavimus, jie turi būti akredituoti kaip to reikalauja E. parašo direktyva, arba už jų sertifikatus turi laiduoti akredituotas sertifikavimo centras ES valstybės narės, arba jie turi teisę veikti remiantis tarptautiniais susitarimais.

Jungtinė Karalystė

JK viena iš lyderių ES šalių, vystant e. dokumentų apyvartą viešojo administravimo srityje. JK vyriausybės patvirtintoje UK Online koncepcijoje numatyta, kad iki 2005 m. visi JK gyventojai, apie 60 milijonų žmonių, bei verslo ir viešosios įstaigos galės bendrauti su vyriausybe visose jos veiklos srityse per Internetą. Į tinklą bus perkelta 13 tūkstančių popierinių formų ir 5 milijardai operacijų vykdomų dalyvaujant daugiau kaip 600 centrinių ir vietinių valdymo įstaigų. Palaipsniui oficialių dokumentų (pažymų, deklaracijų, registravimo pažymėjimų ir t.t.) gavimas ir mainai bus perkelti į elektroninę erdvę.

Teisinį pagrindą e. dokumentų apyvartai JK sudaro E. komunikavimo priemonių įstatymas (*angl. Electronic Communications Act 2000*[49]) bei E. parašo įstatymas (*angl. The Electronic Signatures Regulations 2002*[50]). Šių įstatymų nuostatos suderintos su ES direktyvomis. JK poziciją e. dokumentų apyvartos reglamentavimo atžvilgiu galima laikyti tarpine tarp liberaliosios Prancūzijos ir griežtosios Vokietijos pozicijų. Įstatyme nenumatytas privalomas e. parašo sertifikavimas. Supaprastinta pati sertifikavimo procedūra. E. parašas laikomas sertifikuotu, jeigu bet kuris asmuo prieš informacijos perdavimą ar po jo patvirtina, kad e. parašo sukūrimo, perdavimo, patvirtinimo mechanizmas yra pakankamas autentifikacijai ir informacijos originalumui patvirtinti. Tuo pačiu turi būti nustatyta autorizuoto asmens

[48] Electronic Signatare Comparison Between French & U.S. Law// http://www.signelec.com/content/download/articles/electronic_signature_comparison_between_french_us_%20law.doc ; prisijungimo laikas: 2004-10-28

[49] Electronic Communications Act 2000// http://www.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000007.htm ; prisijungimo laikas: 2004-10-28

[50] The Electronic Signatures Regulations 2002 // http://www.legislation.hmso.gov.uk/si/si2002/20020318.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-28

atsakomybė už galimas neigiamas pasekmes. Įstatymui nebuvo keliamas tikslas reglamentuoti e. dokumentų apyvartą bei e. parašų naudojimą. Įstatymas įtvirtina garantiją, kad dokumentas pasirašytas e. parašu bus leistina įrodinėjimo priemonė teisme. Kiti e. dokumentų apyvartos reguliavimo klausimai priskirti Ministrų Kabineto kompetencijai[51]. Toks teisinių nuostatų išdėstymas remiasi prielaida, kad e dokumentų apyvartai reglamentuoti plačiai bus taikomi precedentai.

Praktiniam perėjimui prie e. dokumentų apyvartos įgyvendinimo, kuris numatytas Valdymo modernizavimo programoje (*angl. Modernizing Goverment White Paper*), įtvirtintos E. įrašų valdymo taisyklės (*angl. Electronic Records Management Framework*). Taisyklėse nustatyti pagrindiniai e. įrašų valdymo principai viešajame administravime ir e. versle. Visos naujai kuriamos dokumentų valdymo sistemos turi būti suderintos su e-Government Metadata Framework ir UK Government Metadata Standard taisyklėmis. Pagrindiniai standartai apibrėžiantys e. dokumentų valdymo sistemų suderinamumą įtvirtinti e-GIF (Government Interoperability Framework) dokumente. Standartai, įrankių aptarimai, XLM schemos yra publikuojamos tam skirtame tinklalapyje www.govtalk.gov.uk. Šiame tinklalapyje programuotojai gali gauti patvirtintas XLM schemas, įrankius kūrimui, ekspertų konsultacijas, sužinoti apie geriausius pritaikymo praktikoje pavyzdžius. e-GIF standartuose apibrėžiama:

- interfeiso palaikymas naršykle,

- XLM panaudojimas kaip pagrindinės priemonės integruojant duomenis: XLM ir XLM schemos; UML, RDF, ir XLM duomenų integravimui; XSL duomenų perdirbimui.

- Interneto ir Web standartų panaudojimas (HTML, IP, SMPT),

- Metaduomenų panaudojimas turinio valdymui: vyriausybinių metaduomenų standartas palengvinantis informacijos publikavimą ir paiešką; e-GMS (Government Metadata Standart).

E-GIF standartų naudojimas užtikrina:

- sistemų sąveiką (interconnectivity), duomenų integruotumą, priėjimo prie informacijos bei turinio valdymą;

- plataus palaikymo galimybės, tai sumažins sąnaudas ir riziką kuriant vyriausybines informacines sistemas;

[51] E-signature law labelled as 'red herring' // http://www.vnunet.com/news/1107369; prisijungimo laikas: 2004-10-30

- darbą su neapribotu kiekiu duomenų - sistemų specifikacijos parinktos, kad sistemos galėtų be pakitimų prisitaikyti prie duomenų kiekio svyravimų, transakcijų kiekio, vartotojų skaičiaus. Microsoft kuriant programinę įrangą JK e. valdžios portalui planuoti tokie informacijos srautų kiekiai: 5 milijardai kreipimųsi; 500 transakcijų per sekundę; apsikeitimas 100 dokumentų po 10 K per sekundę; sistemos darbas ištysus metus; linijinis augimas apyvartos prisijungiant naujai įrangai.

- viešumą - specifikacijos dokumentuojamos ir viešai prieinamos visuomenei.

Taip pat e. dokumentų valdymo sistemose turi būti naudojami duomenų (vardo, laiko, datos formatų) standartai, įtvirtinti Duomenų standartų kataloge (*angl. Data Standards Catalogue* – GDSC). Vieningų standartų naudojimas infrastruktūroje, užtikrina viešojo administravimo institucijų sistemų suderinamumą, informacijos apsikeitimą tarp valstybės įstaigų, piliečių ir verslo subjektų. Svarbiausi elementai užtikrinantys šią tarpusavio sąveiką yra:

- *Saugus valstybinis intranetas* (*angl. GSI – Government Secure Intranet*). Jis užtikrina informacijos apsikeitimą tarp valstybinių įstaigų, o taip pat priėjimą prie viešųjų paslaugų bei Interneto per šliuzus. Taigi – IP protokolo naudojimas yra pagrindas apsikeisti e. dokumentais tarp valstybės įstaigų, valstybės įstaigų piliečių ir verslo subjektų.
- *Vyriausybiniai vartai* (*angl. Goverment Gateway*) www.gateway.gov.uk. Vyriausybinių vartų (šliuzo) pagrindas yra programinė įranga užtikrinanti galimybę apjungti skirtingas informacines sistemas bei priėjimą prie jų iš Interneto.

    1. Vyriausybiniai vartai *užtikrina autentifikaciją*, t.y. vykdomos centralizuotos registracijos paslaugos saugių transakcijų su vyriausybe įvykdymui, paslaugų vartotojas identifikuojamas ir jo priėjimo prie informacijos teisės apibrėžiamos.
    2. Šie vartai užtikrina *sąveiką tarp skirtingų portalų teikiamų paslaugų*. Jų tikslas apjungti įvairias valstybines įstaigas taip, kad piliečiai gautų integruotas ir skaidrias paslaugas. Vartai užtikrina būtiną paslaugų maršrutizavimą bei integravimą, būtinas saugumo priemones. Jose yra užtikrinta galimybė ateityje išplėsti paslaugų teikimą.

JK sukurtas teisinis pagrindas bei detalizuota e. dokumentų apyvartos viešajame administravime įgyvendinimo tvarka.

Bulgarija

Skirtingai nei labiau išsivysčiusiose ES šalyse, šalyse kandidatėse nėra taip plačiai išplėtota e. dokumentų apyvarta. Bulgarijai kaip ir kitoms ES šalims kandidatėms bei naujosioms narėms svarbu, kad sėkmingai vyktų ekonominės ir administracinės reformos, todėl iškilo poreikis atnaujinti įstatyminę bazę leidžiančią naudoti naująsias IT ir telekomunikacines technologijas. Per kelis paskutiniuosius metus Bulgarijoje buvo sukurta teisinė bazė e. dokumentų ir e. parašo naudojimui. 2001 m. gegužės 21 d. priimtas įstatymas „Dėl e. dokumentų ir e. parašo“[52], kuris įsigaliojo nuo 2001 m. spalio 7 d..

Įstatyme „Dėl e. dokumentų ir e. parašo“ įtvirtinti pagrindiniai e. parašo direktyvos 1999/93/EB principai. 2002 m sausio mėnesį priimti trys ordonansai: „Ordanansas dėl reikalavimų kvalifikuoto e. parašo algoritmams“, „Ordonansas dėl sertifikavimo paslaugų teikėjo registravimo procedūros“, „Ordonansas dėl sertifikavimo paslaugų teikėjo terminų ir reikalavimų veiklos“. Šie ordonansai įsigaliojo 2002m. vasario 8 d..

2003 m. ryšių reguliavimo tarnyba užregistravo pirmuosius du sertifikavimo centrus (Informacijos paslaugos ir Banko paslaugos), kurie teikia universalaus e. parašo sertifikavimo paslaugas. Sertifikavimo centrų registracija ir veiklos pradžia buvo būtina prielaida naudoti e. dokumentus ir e. parašus viešojoje sferoje, pirmiausia užtikrinant viešųjų paslaugų teikimą.

Kartu su įstatymo įsigaliojimu nebuvo numatytas įpareigojimas viešojo administravimo institucijoms naudoti e. dokumentus savo veikloje. Ministrų kabinetas, atsižvelgdamas į jam pavaldžios viešojo administravimo įstaigos technologinės infrastruktūros lygį, sprendžia, kada šios įstaigos privalės naudoti e. dokumentus. E. dokumentų naudojimas viešosiose įstaigose nepavaldžiose Ministrų kabinetui (tokiose kaip Nacionalinė Asamblėja, Konstitucinis teismas) nustatomas pačių institucijų sprendimų, atsižvelgiant į tarptautines teisės normas.

Įstatyme dėl e. dokumentų ir e. parašo įtvirtinti pagrindiniai reikalavimai e. dokumentui ir e. parašui bei sertifikavimo paslaugų teikimo procedūroms bei apibrėžtos naudojamos sąvokos. E. pranešimas – tai žodinis pranešimas, išreikštas skaitmenine forma pagal bendrus apsikeitimo standartus, perskaitoma ar vizualiai išreikšta informacija. E. dokumentas – tai e. pranešimas įrašytas magnetinėje, optinėje ar kitame nešėjuje, kurį galima atkurti. E. parašas apibrėžtas laikantis technologinio neutralumo principo:“ informacija susieta su e. pranešimu, suderinta tarp pasirašiusiojo ir gavėjo, užtikrinanti pakankama apsikeitimui saugumą, kad: a) identifikuoti siuntėją, b) atskleisti pasirašiusiojo pritarimą e. pranešimui, c) apsaugoti e.

[52] Law on electronic document and electronic signatare (Promulgated, SG 34/2001)// http://www.csd.bg/publications/law/law_e.htm ; prisijungimo laikas: 2004-08-21

pranešimo turinį nuo nesankcionuoto pakeitimo. E. parašo teisinė galia tarp e. parašo savininko ir gavėjo yra pripažįstama, nebent savininkas ar gavėjas e. pranešimo būtų valstybės ar savivaldybės įstaiga. Universalusis e. parašas pripažįstamas, kaip turintis tokią pačią teisinę galią kaip ranka rašytas visiems dokumentų apyvartos dalyviams. Bulgarijoje skiriami e. dokumentai pasirašyti kvalifikuotu bei universaliuoju e. parašu, skiriasi sertifikavimo paslaugų įregistravimo tvarka, bei jų patvirtintų e. dokumentų teisinis pripažinimas.

- *Kvalifikuotas e. parašas* – e. pranešimo pertvarkymas prijungiant ar logiškai susiejant e. parašą prieš pertvarkymą. Pagal įstatymą pertvarkymas vyksta naudojant algoritmus asimetrinės kriptografinius privačius raktus. Reikalavimai algoritmams įtvirtinti Ministrų Tarybos ordonanse. Privataus rakto slaptumas yra garantija užtikrinanti e. parašo saugumą. Sertifikavimo paslaugų teikėjų veikla taip pat reglamentuota įstatyme. Jie sukuria kvalifikuotų e. parašų viešuosius ir privačiuosius raktus, išduoda e. parašų sertifikatus, kiekvienai trečiajai šaliai turi sudaryti galimybę prieiti prie skelbiamų sertifikatų. Apibrėžta atsakomybė sertifikavimo centrų prieš e. parašų sertifikatų savininkus, tai užtikrina pasitikėjimą bei aukštą e. parašų naudojimo saugumo lygį. Tuo pačiu apibrėžta atsakomybė e. parašų turėtojų bei pasirašančiųjų prieš paslaugų teikėjus bei trečiąsias šalis. Santykiai tarp paslaugų teikėjų bei e. parašų turėtojų apibrėžiami rašytinėje sutartyje. Ministrų kabineto ordonanse reglamentuojančiame viešojo registro veikla apibrėžiama sertifikatų sustabdymo, atnaujinimo, panaikinimo tvarka. Sertifikavimo centrų veikla reguliuoja ir koordinuoja Ryšių reguliavimo Komisija.

- *Universalusis e. parašas* naudojamas viešojoje sferoje. Jam taikomi *maksimalūs apsaugos reikalavimai* sertifikavimo paslaugų tiekėjų registravimo režimui. Šie reikalavimai atitinka E. parašo direktyvos nuostatas „valstybės narės valstybės sektoriuje gali naudoti elektroninius parašus, kuriems šiuo atveju gali būti nustatyta papildomų reikalavimų“[53]. Ryšių reguliavimo Komisija, kaip institucija atsakinga už sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos reguliavimą ir kontrolę, gali nustatyti, kurie iš sertifikavimo paslaugų teikėjų gali teikti kvalifikuoto e. parašo sertifikavimo paslaugas valstybės institucijoms. Ministrų Kabinetas apibrėžia e. parašo naudojimo tarp valstybės įstaigų tvarką.

Sertifikavimo paslaugų teikėjai taip pat teikia *datos ir laiko žymens* paslaugą.

E. parašų sertifikatai sukurti kitų ES valstybių sertifikavimo centrų pripažįstami lygiaverčiais sukurtiems Bulgarijoje. Jų veiklą kontroliuos Ryšių reguliavimo Komisija naudodama elektroninį registrą, kuriame bus kaupiami privalomi duomenys.

[53] E. parašo direktyva 1999/93/EB 3 str. 7 d

E. dokumentų apyvartos teisinio reglamentavimo pagrindą ES sudaro E. parašo ir E. komercijos direktyvos. Jose e. dokumento pasirašyto e. parašu teisinė galia prilyginta rašytiniam dokumentui ir yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme, nustatyti reikalavimai sertifikavimo paslaugų teikėjams. Direktyvų nuostatos pagal teisės derinimo programą Acquis perkeltos į valstybių narių teisines sistemas. Priemonės, kuriomis ES valstybės įgyvendina e. dokumentų apyvarta, reglamentuojamos nacionaliniuose įstatymuose, poįstatyminiuose aktuose.

Skirtingos valstybės nevienoda apimtimi reglamentuoja e. dokumentų apyvartos įgyvendinimo priemones. Vokietija laikosi griežtos pozicijos, įstatyme dėl e. parašo detaliai reglamentuojamos e. parašo formavimui naudojamos technologijos.

Prancūzijos CK įtvirtintas e. dokumentų ir e. parašų teisinės galios pripažinimas. Prancūzijoje laikomasi liberalaus požiūrio, taikomi technologinio neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principai. Teismui vertinant e. dokumentų teisinės galios klausimą technologinė e. dokumentų sukūrimo aplinka bei su ja susiję parašai nėra lemiamas faktorius priimant sprendimą. Tuo atveju, kai elektroninė ir popierinė pasirašytos dokumentų kopijos neatitinka viena kitos, teismas sprendžia kuri iš jų turi didesnę įrodomąją galią, priimant sprendimą apsvarstomos visos dokumento kūrimo aplinkybės, neatsižvelgiant, kokiame informacijos nešėjuje dokumentas sukurtas.

Jungtinėje Karalystėje laikomasi tarpinės pozicijos, įstatyme dėl e. parašo įtvirtinta taisyklė, kad e. dokumentas pasirašytas e. parašu bus laikomas leistina įrodinėjimo priemonė teisme. Nenumatytas privalomas e. parašo sertifikavimas, supaprastinta pati sertifikavimo procedūra. E. parašas laikomas sertifikuotu, jeigu bet kuris asmuo prieš informacijos perdavimą ar po jo patvirtina, kad e. parašo sukūrimo, perdavimo, patvirtinimo mechanizmas yra pakankamas autentifikacijai ir informacijos originalumui patvirtinti. Tuo pačiu turi būti nustatyta autorizuoto asmens atsakomybė už galimas neigiamas pasekmes. Detalus e. dokumentų apyvartos reguliavimas įgyvendinamas įtvirtinus elektroninių įrašų valdymo taisykles ir standartus.

2.3. E. dokumentų valdymo standartai

Šiuolaikiniame pasaulyje neįmanoma sėkmingai vystyti veiklą nepalaikant ryšių su aplinka. Apsikeitimas patirtimi, koordinacija tapo būtinybė visose viešojo administravimo, ekonomikos srityse. Standartų kūrimas ir taikymas yra viena seniausių ir efektyviausių priemonių užtikrinant veiksmų suderinamumą bei geros praktikos pavyzdžių skleidimą.

Dokumentų elektroniniuose nešėjuose žymiai padaugėjo 80 –ųjų metų pabaigoje. Spartus e. dokumentų vartojimo pasaulyje augimas iškėlė poreikį sukurti naujus e. dokumentų valdymui pritaikytus standartus. Tarptautiniai standartai naudingi tuo, kad juose koncentruotai perteikiama pasaulinė patirtis, sukaupta per eilę metų kuriant, diegiant, naudojant dokumentų valdymo sistemas, taip pat ir elektronines dokumentų valdymo sistemas.

Kaip ir interneto e. dokumentų valdymo standartų ištakos karinė sfera. Šiuo metu pasaulyje yra keli standartai įtvirtinantys reikalavimus e. dokumentų valdymo programoms. Žinomiausi yra amerikietiškasis karinis standartas DoD 5015.2[54], europinis MoReq[55] (sukurtas DoD 5015.2 pagrindu ir išplėstas), anglų nacionalinis standartas PRO[56], vokiečių „DOMEA koncepcija“[57].

Šiuolaikiniai nacionaliniai ir tarptautiniai standartai dažniausiai yra rekomendacinio pobūdžio ir kiekviena organizacija savarankiškai sprendžia, laikytis jų ar ne. Tačiau, jei kurios nors srities standartas tampa plačiai pripažįstamas, jis tampa privalomu de fakto. Taip atsitiko su ISO 9000 kokybės valdymo standartu, DoD 5015.2. standartu reglamentuojančiu reikalavimus elektroninėms dokumentų valdymo sistemoms. Lietuvos standartai taikomi savanoriškai, išskyrus atvejus, kai teisės aktuose pateikta išskirtinė nuoroda į standartus[58].

ISO 15489 standartas yra pirmasis tarptautinis dokumentų valdymo standartas, kuriame įtvirtinti bendrieji reikalavimai ir metodologija dokumentų valdymui visų rūšių informacijos nešėjuose ir visuose formatuose, taip dokumentų valdymo sistemų kūrimui ir taikymui. Šis standartas sukurtas remiantis Australijos dokumentų valdymo standartu AS 4390, įvairių šalių patirtimi ir pirmasis apibrėžė dokumentų valdymą kaip svarbią žmonių veiklos sritį. „Pagrindinė idėja įtvirtinta standarte yra ta, kad dokumentų valdymas yra neatsiejama verslo valdymo dalis, kadangi dokumentai yra naudojami darbo operacijų pradžioje ir pabaigoje, taigi dokumentai yra įrodymas šių operacijų įvykdymo“[59].

[54] DoD 5015.2-STD, "Design Criteria Standard for Electronic Records Management Software Applications," 06/19/2002 // http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/html/50152std.htm ; prisijungimo laikas: 2004-09-02

[55] Model requirements for the Managements of electronic records (MoReq) // http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/635.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-02

[56] Records Management Standards // http://www.nationalarchives.gov.uk/recordsmanagement/advice/pdf/stan_for_transfer.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-02

[57] Konzept für Dokumenten-Management und elektronische Archivierung 1996 // http://www.kbst.bund.de/Anlage304127/pdf_datei.pdf ; prisijungimo laikas: 2004-09-02

[58] LR standartizacijos įstatymas, 7 straipsnis, 1 p., 2000 04 11 // http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=99653&Condition2= ; prisijungimo laikas: 2004-08-28

[59] N. A. Chramcovskaja „ Dokumentų valdymo ir raštvedybos tarptautiniai standartai“ // http://delo-press.ru/documents200401/standert.html ; prisijungimo laikas: 2004- 08 -31

2.4. E. dokumentų apyvarta viešajame administravime LR.

LR viešojo administravimo sektoriaus strateginis tikslas – sukurti skaidrią, veiksmingą, orientuotą į rezultatus ir tinkamą asmenų aptarnavimą viešojo administravimo sistemą, pagrįstą IT[60]. Siekiant strateginio tikslo įgyvendinimo, svarbus yra e. dokumentų apyvartos organizavimas:

- viešojo administravimo institucijų tarpusavio bendradarbiavimo efektyvumui ir procedūrų skaidrumui užtikrinti (vyriausybė- vyriausybei);
- e. viešųjų paslaugų teikimui (vyriausybė – gyventojams, vyriausybė-verslui). Kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje e. viešųjų paslaugų teikimas išreiškiamas kaip informacijos, oficialiųjų dokumentų, bendravimo elektronine forma su gyventojais ir verslo subjektais forma. Taigi e. viešųjų paslaugų teikimas yra glaudžiai susijęs su e. dokumentų apyvartos viešajame administravime naudojimu.

Viešosios paslaugos, kurias administruoja valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos, turi būti teikiamos naudojant modernias komunikacijas ir IT, siekiant kuo aukštesnio interaktyvumo lygio. Elektroniniu būdu turi būti teikiama bent 20 viešųjų paslaugų, numatytų Elektroninės valdžios koncepcijoje, atsižvelgiant į ES programinius dokumentus.

I. Gyventojams:

1. Pajamų deklaravimas (turto, pajamų).
2. Laisvų darbo vietų (iš jų ir valstybės tarnyboje) paieška.
3. Socialinės išmokos ir kompensacijos (bedarbio pašalpos, kompensacijos už vaistus, stipendijos, pašalpos daugiavaikėms šeimoms).
4. Asmens dokumentai (pasai, asmens tapatybės kortelės, vairuotojų pažymėjimai, autorių teisių apsauga)
5. Transporto priemonių registravimas.
6. Leidimai statyti pastatus.
7. Pranešimai policijai.
8. Leidinių, publikacijų paieška viešosiose bibliotekose.
9. Gimimo ir mirties liudijimai.
10. Gyvenamosios vietos deklaracijos.
11. Interaktyvios gydytojų konsultacijos ir registracija poliklinikose;
12. Paraiškos (mokytis universitete, kelti kvalifikaciją).

[60] LR vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 488 " Dėl viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijos patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2004, Nr.: 69- 2399.

II. Verslo subjektams:

13. Įmonių mokesčiai.

14. Pridėtinės vertės mokestis (PVM).

15. Naujų įmonių registravimas.

16. Duomenų teikimas Statistikos departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

17. Viešieji pirkimai.

18. Socialinės išmokos darbuotojams.

19. Muitinės deklaracijos.

20. Leidimai, kuriuos reikia derinti su aplinkos apsaugos tarnybomis.

2004 m. gegužės mėnesį IVPK užsakymu atlikto tyrimo duomenimis, pagrindinių viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę terpę lygis Lietuvoje siekė 50 proc. 2003 metų pabaigoje šis lygis siekė 44 proc. Kol kas tai daugiausia informacinio pobūdžio paslaugos. Tyrimas atliktas remiantis ES šalyse naudojama metodika, kuri remiasi Europos Komisijos 2001 metais patvirtintu 20 pagrindinių viešųjų paslaugų sąrašu (12 iš jų skirtos gyventojams, 8 - verslo įmonėms). 2003 metų pabaigoje penkiolikoje senųjų ES šalių atlikto tyrimo duomenimis šis rodiklis siekė 67 proc., didžioji dalis šių paslaugų taip pat informacinės.

IVPK teigimu, Lietuvoje verslui skirtos paslaugos į internetą perkeliamos sparčiau nei skirtos gyventojams. „Verslui skirtų paslaugų perkėlimo į internetą lygis 2004 metų gegužę siekė 60 proc. (analogiškas rodiklis 15 senųjų ES narių - 79 proc.); gyventojams skirtų paslaugų perkėlimo į internetą lygis sudarė 44 proc.“[61].

Perkeliant viešąsias paslaugas į elektroninę erdvę, siekiama „vieno langelio“ principo įgyvendinimo. Gyventojams ir verslo subjektams nereikės rūpintis viešojo administravimo procedūrų eiga, t.y. gauti ir persiųsti įvairius oficialius dokumentus įstaigoms, tai atliks integruotos valstybės informacinės sistemos, asmenims tiesiogiai nedalyvaujant. „Vieno langelio“ principui įgyvendinti reikalinga įdiegti e. dokumentų apyvartą tarp viešojo administravimo institucijų, fizinių ir juridinių asmenų identifikavimo sistemą, integralią valstybės registrų sistemą.

E. dokumentų apyvartos tarp viešojo administravimo institucijų įgyvendinimas. 2004 m gegužės mėn. pradėtas įgyvendinti „*E. parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinis projektas*“, kurio metu bus išbandyta taikomoji programinė įranga, realizuojanti e. dokumentų, pasirašytų e. parašu, mainus tarp projekto dalyvių. Šis projektas leis didelę dalį viešųjų paslaugų

[61] Šiemet baigtas elektroninio parašo projektas leis perkelti į internetą daugelį viešųjų valstybės paslaugų // http://www.ivpk.lt/main-news.php?cat=0&n=408 ; prisijungimo laikas: 2004-09-30

perkelti į internetą. Pirmoji tokių paslaugų bus gyvenamosios vietos deklaravimas. Įgyvendinant pilotinį elektroninio parašo diegimo projektą institucijų vadovams skirtos specialiosios kortelės su raktų poromis, kurias sudaro tam tikros skaičių kombinacijos, suteikiami sertifikatai bei darbo vietose įdiegiama pasirašymo įranga. Valdininkų, turinčių parašo teisę, kompiuterizuotose darbo vietose įdiegta programinė - techninė įranga užtikrina, kad po e. dokumentų pasirašymo e. parašu niekas nebegalėtų jų koreguoti. Projektą pradėjo penkios valstybės institucijos: Susisiekimo ministerija, Ūkio ministerija, Vyriausybės kanceliarija, Archyvų departamentas, IVPK. 2004 pabaigoje e. parašas veiks 20 valstybės institucijų. Spalio - gruodžio mėnesiais turi būti išspręstos popierinių ir e. dokumentų dubliavimo, vidinės darbo tvarkos organizavimo ir kitos problemos. Planuojama, kad po šio projekto 2007 metais, visos valstybins institucijos pereis prie e. dokumentų mainų ir tai pagreitins sprendimų priėmimo procesus.

Integralios registrų sistemos kūrimas. Registrų duomenys (duomenys apie asmenis, turtą, veiklą, dokumentus, teritorijas, gamtos išteklius, kultūros vertybes, intelektinę (pramoninę) nuosavybę, komunikacijos priemones ir t.t.) plačiai naudojami teikiant viešojo administravimo paslaugas gyventojams bei verslo subjektams. E. registrų kūrimas bei registrų, viešojo administravimo institucijų tarpusavio elektroninis apsikeitimas duomenimis užtikrina efektyvesnį viešojo administravimo proceso įgyvendinimą.

Registrų centras tapo pirmoji Lietuvos institucija pradėjusi naudoti e. dokumentus registro sudarymui, naudojimui, saugojimui. Iki permainų Nekilnojamo turto kadastro sistemą sudarė: pirminis Valstybinis žemės kadastro duomenų bankas, kuris buvo kuriamas kaupiant, apdorojant, naudojant popierinius dokumentus miestų (rajonų) valdybų žemėtvarkos skyriuose; suvestiniai duomenys buvo kuriami, naudojami Valstybinis žemės kadastro duomenų banke, kuris buvo administruojamas Valstybinė žemės kadastro automatizavimo įmonėje. Šių duomenų kompiuterizuotų bankų kūrimo darbus Žemės ūkio ministerija (tuo metu buvusi Registrų centro įsteigėja) derino su Ryšių ir informatikos ministerija. Ši sistema buvo pagrista popierine dokumentų apyvarta, ji buvo nepatogi vartotojui, nes gauti reikalingas dokumentus galima buvo tik nekilnojamo turto buvimo vietos kadastro padalinyje, sudėtingas ir neefektyvus buvo sistemos administravimas. Tarptautinių bendradarbiavimo projektų metu buvo sukurta moderni nekilnojamo turto administracinė sistema pagrįsta centrinio duomenų banko modeliu, kurioje įrašai apie nekilnojamo turto objektus tvarkomi tik elektroniniu būdu. Registro duomenys tapo tiesiogiai pasiekiami vietiniams kadastro padaliniams, vartotojams, integruoti su kitais registrais.

Objektų registravimas suteikia jiems juridines ir turtines teises. Todėl šalia technologinių sprendimų, svarbus buvo ir teisinio pagrindo e. dokumentų informacinėje sistemoje naudojimui sukūrimas. Lietuvos vyriausybė siekdama teisiškai reglamentuoti valstybės informacijos kaupimą, naudojimą ir apsaugą, priėmė eilę nutarimų: LR vyriausybės

1997 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 726 „Dėl valstybės registrų duomenų naudojimo ir Valstybės registrų sąrašo nuostatų patvirtinimo“ [62], LR vyriausybės 1997 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 792 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 1418 "Dėl valstybės registrų steigimo, projektavimo, reorganizavimo ir naudojimo" dalinio pakeitimo“[63], LR vyriausybės 1998 m. balandžio 14 d. nutarimas Nr. 448 „ Dėl valstybės registrų nuostatų patvirtinimo“[64], Lietuvos Ryšių ir informatikos ministro įsakymu Nr.148 patvirtinta informacijos mainų tarp valstybės registrų ir valstybės informacinių sistemų duomenų teikimo ir naudojimo tvarka. Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministro įsakymu nustatyta Valstybės ir vietos savivaldos informacinių sistemų įteisinimo tvarka. Duomenų formavimui, kompiuteriniam kaupimui ir teikimui sukurtas specializuotas procedūrų rinkinys, derinantis techninį duomenų apdorojimą su teisiniais sukauptų duomenų patvirtinimo aspektais.

Išrašui apie nekilnojamo turto objektą iš kompiuterinės duomenų bazės suteikta oficialaus dokumento galia. „Nekilnojamojo turto registro centrinio duomenų banko išrašai ar kiti dokumentai, parengti remiantis šio duomenų banko duomenimis, yra vienintelė oficiali informacija, įrodanti nekilnojamojo daikto, daiktinių teisių į jį, šių teisių suvaržymų bei juridinių faktų įregistravimo nekilnojamojo turto registre faktą.“[65] E. dokumentų naudojimą Nekilnojamo turto kadastro duomenų tvarkymui įtvirtino Nekilnojamo turto kadastro nuostatai[66], kuriuose išdėstytos šios pagrindinės nuostatos:

- nustatytas momentas, kada *e. pranešimas įgauna juridinę galią*. „Nekilnojamo turto objektų įrašymas į centrinę kadastro duomenų bazę laikomas tų objektų įregistravimo momentu Nekilnojamojo turto registre Nekilnojamojo turto registro nuostatų nustatyta tvarka“[67] (juridinis faktas). „Duomenų įrašymo momentu laikomas Centrinio registratoriaus patvirtinimas apie duomenų įrašymą į centrinį duomenų banką.“ [68]

- e. dokumentai saugomi centriniame duomenų banke, prilyginami *originalams*. Nekilnojamo turto kadastro vietinių padalinių įrašyti nekilnojamo turto objektų duomenis perduodami į nekilnojamo turto registro centrinį duomenų banką, kuriame kaupiami ir saugomi kaip originalai. „Nekilnojamojo turto registro duomenų ir nekilnojamojo turto kadastro duomenų

[62] LR vyriausybės 1997 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 726 „Dėl valstybės registrų duomenų naudojimo ir Valstybės registrų sąrašo nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 66-1628.
[63]LR vyriausybės 1997 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 792 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 1418 "Dėl valstybės registrų steigimo, projektavimo, reorganizavimo ir naudojimo" dalinio pakeitimo“// Valstybės žinios.1997, Nr. 70-1776.
[64] LR vyriausybės 1998 m. balandžio 14 d. nutarimas Nr. 448 „ Dėl valstybės registrų nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 37-976.
[65] LR nekilnojamo turto registro įstatymo pakeitimo įstatymas 37 str.// Valstybės žinios. 2001, Nr. 55-1948
[66] LR vyriausybės 2002 m. balandžio 15 d. Nr. 534 „Dėl LR nekilnojamo turto kadastro nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002, Nr.: 41-1539
[67] ten pat 84 str.
[68] LR nekilnojamo turto registro įstatymo pakeitimo įstatymas 3 str

originalai kaupiami ir saugomi nekilnojamojo turto registro centriniame duomenų banke.“[69] Dokumentas laikomas originaliu, kai užtikrinama, kad dokumentas nebuvo pakeistas, nuo to momento, kai buvo sudarytas.

- įtvirtintas *e. archyvo* naudojimas. Kadastro tvarkytojas kaupia, apdoroja, atnaujina ir saugo nekilnojamo turto objektų duomenis, gaunamus iš kadastro padalinių; užtikrina duomenų apsaugą Centriniame duomenų banke ir saugų duomenų perdavimą kompiuteriniais tinklais, tvarko Centrinio duomenų banką [70] (elektroninį archyvą).

- Šalia e. dokumentų cirkuliuoja ir popieriniai dokumentai. Dokumentai, kurių pagrindu kadastro duomenų bazėje įrašomi, pakeičiami, išbraukiami nekilnojamo turto duomenys saugomi kadastro tvarkytojo padalinio archyve[71]. Archyvinėje byloje turi būti saugomas ir išspausdinto kadastro išrašo kopija.

Valstybės registrų paskirtis parodyti tikrąją svarbiausiųjų šalies objektų būklę, sąveiką ir dinamiką, sukurti visų svarbiausiųjų objektų klasių valstybės registrus ir remiantis esamais objektų ryšiais jungti juos į integralią sistemą. „Lietuvos pasirinktas kelias iš esmės atitinka daugelio valstybių strategiją – siekiama sutvarkyti registrų teisinę bazę, koordinuojama ir kontroliuojama registrų plėtra, daugiausia dėmesio skiriama pagrindiniams registrams, jų sąveikai ir naudojimui, visuotinei šalies informacinės infrastruktūros plėtrai sukuriant registrų valstybės portalą“[72]. IVPK „Valstybės registrų ir duomenų bazių dabartinės situacijos studija: analizė ir vertinimas“ išanalizuotas duomenų srautų tarp registrų efektyvumas, integruotumas, apibūdinti duomenų teikėjai, gavėjai, tarpusavio duomenų teikimo režimas (neskaitmeninis, elektroninis) duomenų teikimo periodiškumas[73]. Tik maža dalis registrų keičiasi duomenimis tarpusavyje, dubliuoja renkamus duomenis, dalis jų duomenų bankų kaupia neskaitmeninėje formoje. Sukūrus integralią registrų sistemą apsikeitimas duomenimis vyks elektroniniu būdu, keičiantis e. dokumentais.

E. dokumentų apyvarta teikiant viešojo administravimo paslaugas gyventojams ir verslo subjektams:

- *e. deklaravimo sistema.* Kaip kitose valstybėse vienos pirmųjų viešojo administravimo įstaigų bendravimą su vartotojais naudojant e. dokumentus pradėjo Mokesčių inspekcija. Ji pasiūlė savo vartotojams naudotis e. deklaracijų pateikimo sistema.

---

[69] LR nekilnojamo turto registro įstatymo pakeitimo įstatymas 37 str.
[70] LR vyriausybės 2002 m. balandžio 15 d. Nr. 534 „Dėl LR nekilnojamo turto kadastro nuostatų patvirtinimo“ 10 str.
[71] ten pat 85 str.
[72] LR Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 1332 „ Dėl integralios registrų sistemos kūrimo strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 83-3599
[73] Registrų duomenų srautai // http://www.registrai.is.lt/atask/?ANAL5=1 ; prisijungimo laikas 2004-10-01

Mokesčių įstatymas skelbia, kad mokesčių deklaracija gali būti pateikta elektroniniu būdu[74]. Elektroninė forma pateikiama deklaracija patvirtinama elektroniniu parašu arba kitu būdu, užtikrinančiu ją pateikusio mokesčio mokėtojo tapatybę[75].

2004 liepos 9 d. Valstybinės mokesčių inspekcijos viršininko įsakymu patvirtino mokesčių deklaracijų, formų teikimo elektroniniu būdu taisykles[76]. Taisyklės nustato mokesčių mokėtojų (fizinių ir juridinių asmenų) visų mokesčių deklaracijų formų teikimo mokesčių administratoriui tvarką.

Asmuo, prieš pradėdamas teikti mokesčių deklaracijas elektroniniu būdu, turi sudaryti Mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu sutartį bei tapti registruotu EDS vartotoju. Juridinio asmens deklaracijas teikia sutartyje nurodytas fizinis asmuo – juridinio asmens vadovas, vyriausiasis buhalteris, įgaliotasis atstovas ar kitas įgaliotas asmuo. Fizinis asmuo deklaracijas gali teikti savarankiškai ar per įgaliotąjį atstovą. Elektroninėmis priemonėmis pateiktos mokesčių deklaracijos teisinė galia prilyginama asmens pasirašytos ir įprasta tvarka pateiktos deklaracijos teisinei galiai, todėl sėkmingai pateikus deklaraciją elektroniniu būdu, popierinio jos formato pateikti nebereikia. Sutartis su juridiniais asmenimis sudaroma VMI teritoriniame skyriuje raštu, su fiziniai asmenimis VMI teritoriniame skyriuje raštu arba elektroniniu būdu. Fizinis asmuo norėdamas sudaryti sutartį elektroniniu būdu turi identifikuotis Banko internetinės bankininkystės sistemoje, patvirtinti savo sutikimą laikytis sutarties sąlygų. Fiziniai asmenys identifikuojasi LR registruotuose komerciniuose bankuose, kurie su VMI yra pasirašę autentifikavimo duomenų teikimo sutartį. 2004 liepos 14 dienai Nord/LB, Hansabankas, Vilniaus bankas, Bankas Snoras, Šiaulių bankas, Sampo bankas, Ūkio bankas pasirašė su VMI autentifikavimo sutartis ir jų vartotojai gali naudotis el. bankininkystės prisijungimo duomenis, prisijungiant prie EDS sistemos. Elektroniniu būdu pasirašyta sutartis, panaudojant fizinio asmens turimus prisijungimo prie elektroninės bankininkystės paslaugų priemones (slaptažodžius, identifikavimo kodus), turi tokia pačią juridinę galią kaip ir sutartis pasirašyta asmens. E. deklaravimo sistema suteikia galimybę teikti mokesčių deklaracijas šiais būdais:

1) *pildyti ir teikti tiesiogiai (on line)* iš VMI elektroninio deklaravimo sistemos (EDS) *adresu* *http://deklaravimas.vmi.lt*. Prisijungdamas prie EDS naudojamos EDS autentifikavimo priemonės (EDS vartotojo vardą, prisijungimo ir darbo sesijos slaptažodžius arba fiziniai asmenys gali naudoti prisijungimo prie internetinės bankininkystės paslaugų vartotojo identifikacinius kodus, slaptažodžius). Vartotojas savo kompiuteryje turi įdiegti laisvai

[74] LR mokesčių administravimo įstatymas, 75 str. 2. p // Valstybės žinios. 2004, Nr. 63-2243.
[75] ten pat 79 str. 2. p.
[76] VMI prie LR finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. VA 133 „Dėl mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroninių būdu taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. ,2004, Nr. 109-4115

platinamą, nemokama Abby FormFiller programą bei duomenis pateikia ir savo kompiuteryje išsaugo nustatytu .ffdata formatu. Per 24 valandas nuo deklaracijos pateikimo EDS, savo vardu, naudojant autentifikavimo EDS priemones, prisijungti prie EDS svetainės ir patikrinti deklaracijos EDS priėmimo faktą.

2) *užpildant deklaracijas savo kompiuteryje ir vėliau perduodant deklaracijų failus per išorinį EDS portalą internetu (off line).*

3) *elektroniniu paštu* deklaracija@vmi.lt siusti deklaraciją (laišką su prisegtu deklaracijos failu .ffdata formatu) tik naudojant EDS registruotą asmeninį e. pašto adresą. Išsiuntus laišką ir gavus EDS suformuot pranešimą, per vieną valandą nuo šio pranešimo gavimo patvirtinti deklaracijos siuntimą EDS. Patvirtinus deklaracijos siuntimą, per 24 valandas prisijungus prie EDS savo vardu ir naudojant autentifikavimo priemones, patikrinti deklaracijos EDS priėmimo faktą.

4) betarpiškai apskrities VMI mokesčių mokėtojo aptarnavimo padalinio darbuotojui *kompiuterinėje duomenų laikmenoje*.

Asmuo, įregistravęs EDS savo e.paštą, mobiliojo telefono numerį gali būti papildomai informuojamas apie deklaracijos priėmimą EDS e. paštu ar SMS žinute. Kol kas informavimo SMS žinute paslauga nėra teikiama. Įsakyme numatyta, kad jei per 24 valandas asmuo negavo pranešimo apie deklaracijos priėmimą laikoma, kad deklaracijos teikimas e. paštu neįvyko, asmuo turi pateikti deklaraciją pakartotinai. Praktikoje pranešimas apie sėkmingą deklaracijos priėmimą gali būti gaunamas ir po kelių savaičių, VRM spaudoje išplatino paaiškinimą, kad teisingai užpildyta deklaracija laikoma gauta, jos persiuntimo į EDS dieną. Jeigu deklaracijoje jos apdorojimo informacinėje sistemoje randama kritinių klaidų, išsiunčiamas informacinis pranešimas apie aptiktas klaidas.

Elektroninio deklaravimo sistema fiziniai asmenys turėjo galimybę naudotis nuo 2004 kovo 12 dienos, juridiniai asmenys nuo 2004 liepos 13 dienos. 2004 liepos 14 dienos duomenimis EDS sistema pasinaudojo.

Užsiregistravo EDS vartotojais	21 813
Atsisiunti Abby Form Filler Ligt programinę įrangą, deklaracijoms pildyti	34 935
Atsisiunti pildymui deklaracijų šablonus	295 208

Fizinių asmenų turto, pajamų deklaravimas, prašymai dėl dalies sumokėto pajamų mokesčių skyrimo paramai elektroniniu ir įprastu popieriniu būdu VMI skyriai priėmė iki 2004 gegužės 1 dienos. Pateikta deklaracijų.

Deklaracija	Iš viso	Elektroniniu būdu	%
Gyventojų turto	45 586	2 864	6.2
Gyventojų pajamų	353 951	20 218	5.7
Prašymai 2 % paramai	305 016	6 062	2.0

VMI darbuotojai įvardija pagrindines kliūtis sėkmingam e. deklaravimo paplitimui.

- visuotinis kompiuterinis raštingumas;

- aukšti reikalavimai VMI infrastruktūrai – tinklui, organizacinei technikai;

- e. parašo infrastruktūros nebuvimas. Viešajame sektoriuje privalomas preciziškas įstatymų reikalavimų laikymasis, šiuo metu nėra galimybių pasinaudoti reikalingu saugiu e. parašu. Naudojamasi uždaroms sistemoms pritaikytomis asmens identifikavimo priemonėmis (e. bankininkystė). Naudojantys atviromis sistemomis kyla e. dokumentų teisėtumo problemos.

Planuojama e. paslaugų mokesčių mokėtojams išplėtimas (pranešimai, išaiškinimai, ataskaitos), e. parašo įdiegimas, e. pašto ir SMS paslaugų išplėtimas, daugiaoperacinės terpės palaikymas, VMI infrastruktūros vystymas, interaktyvūs mokymai.

- *pažymų užsakymas elektroniniu būdu.* Siekiant pagerinti mokesčių mokėtojų aptarnavimą, pradėtos teikti naujos paslaugos prašymo FR0319 formos dėl atsiskaitymo su valstybės, savivaldybių biudžetais ir valstybės pinigų fondais[77] pateikimas elektroniniu paštu ir prašymo išduoti PVM mokėtojo registravimą patvirtinantį sertifikatą FR0370[78] pateikimas elektroniniu paštu. Išsiuntus aptarnaujančiam AVMI teritoriniam skyriui prašymą elektroniniu paštu, gaunamas patvirtinimas e. paštu, kad jis registruotas AVMI skyriuje. Pagal e. paštu pateiktą prašymą atitinkamai parengta pažymos FR0320 forma ar FR0321 forma arba FR0370 forma išduodama atvykusiam į AVMI ir pasirašiusiam įmonės, įstaigos ar organizacijos darbuotojui (vadovui, vyr. buhalteriui (buhalteriui) arba jų įgaliotam asmeniui), pateikusiam asmens dokumentą arba įgaliojimą. Sukūrus tarpinstitucinį bendradarbiavimo tinklą, šias

[77] VMI prie FM viršininko 2003 lapkričio 18 d. įsakymas Nr.V-298 „Dėl atsiskaitymo su valstybės, savivaldybių biudžetais ir valstybės pinigų fondais pažymų išdavimo taisyklių bei FR0319, FR0320 ir FR0321 formų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr.112-5053.
[78] VMI prie FM viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. VA-131 „Dėl Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojo registravimą patvirtinančio sertifikato" // Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4161.

pažymas planuojama tiesiogiai elektroniniu būdu persiųsti jų prašančioms organizacijoms, o atskirais atvejais pakaks tik pažymos reikalaujančios institucijos paklausimo, nebereikės mokesčio mokėtojo prašymo.

- *konsultacijos mokesčių mokėjimo klausimais* yra teikiamos vadovaujantis VMI prie FM viršininko 2003-04-24 įsakymu Nr. V-119 patvirtintomis Individualių paaiškinimų rengimo ir teikimo taisyklėmis. Paklausimas gali būti siunčiamas elektroniniu būdu paklausėjo registravimo (gyvenamosios) vietos apskrities valstybinei mokesčių inspekcijai (toliau - AVMI). Paklausėjas turi nurodyti savo vardą, pavardę, tikslų adresą, kuriuo pageidautų gauti atsakymą, telefoną, o juridinis asmuo – pavadinimą, identifikacinį kodą, telefoną, tikslų buveinės adresą, kuriuo pageidautų gauti atsakymą. Anoniminis paklausimas nenagrinėjamas ir paaiškinimas nerengiamas. Paklausime pateikti duomenys netikrinami, paaiškinimas rengiamas pagal pateiktus duomenis. Jeigu apklausėjas negavo individualaus atsakymo iš AVMI arba gavo tokį paaiškinimą, kuris jo netenkina, tokiu atveju paklausimas gali būti siunčiamas į VMI prie Finansų ministerijos.

E. dokumentų apyvarta tarp viešojo administravimo įstaigų bei viešojo administravimo įstaigų ir gyventojų, verslo subjektų Lietuvoje nėra išplėtota. E. dokumentai naudojami tik uždarose sistemose, pvz. nekilnojamo turto registro duomenų banko duomenų kaupimui, saugojimui. Pagrindine priežastimi, kodėl e. dokumentų apyvarta nėra paplitusi įvardijama kaip saugaus e. parašo infrastruktūros nebuvimas bei taisyklių, standartų detalizuojančių e. dokumentų apyvartą tarp viešojo administravimo institucijų, tarp viešojo administravimo institucijų ir gyventojų, verslo subjektų nebuvimas.

2.5. E. dokumentų apyvartos viešajame administravime reglamentavimas LR.

E. dokumentų apyvartos reglamentavimas susijęs su e. dokumentų teisinės galios pripažinimu ir reikalavimų e. dokumentų valdymo, mainų, saugojimo sistemoms nustatymu. Lietuvos įstatymuose kaip ir ES valstybių bei tarptautiniuose dokumentuose e. dokumentas yra prilyginamas rašytiniam dokumentui, jeigu užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti jį pasirašiusįjį asmenį. Remiantis E. parašo įstatymu rašytinei formai keliamus reikalavimus atitinka dokumentas pasirašytas saugiu e. parašu arba e. parašu, kuriam šalys tarpusavio susitarimu suteikia saugaus e. parašo teisinę galią (plačiau žr. 1.1. skyriuje „ Elektroninės dokumento formos teisinis pripažinimas).

ES šalių kompetencijoje yra pasirinkimas, kokiomis priemonėmis įgyvendinti e. dokumentų apyvartą. Nustatomi taisyklių rinkiniai, standartai e. dokumentų kūrimui, naudojimui, saugojimui. Lietuvoje dokumentai, tame tarpe ir e. dokumentai, turi būti rengiami, perduodami bei saugomi laikantis LR dokumentų rengimo ir įforminimo bei Raštvedybos taisyklių nuostatų. Šiuo metu Lietuvoje įtvirtinta popierinių dokumentų apyvarta, kuri suprantama kaip „įstaigos dokumentų tvarkymas nuo jų parengimo ar gavimo iki įdėjimo į bylą“[79]. Nuo 2005 m sausio 1 d. įsigaliosiančioje Archyvų įstatymo naujoje redakcijoje atsisakyta dokumentų apyvartos sąvokos, kuri pakeista dokumentų valdymo sąvoka, apimančią dokumentų rengimą, tvarkymą, apskaitą ir saugojimą.

Bendrieji reikalavimai dokumentų rengimui, valdymui, saugojimui neturi būti išskirti į reikalavimus popieriniams ir elektroniniams dokumentams. E. dokumentas nuo popierinio skiriasi ne turiniu, o forma, t.y. naudojamais informacijos nešėjais. Todėl papildomai turi būti reglamentuojamos su dokumentų nešėjais ir jų rengimo priemonėmis susijusios sritys, neliečiant dokumento rekvizitų, darbo su dokumentais tvarkos. E. dokumentų valdymo sistemų reglamentavimą reikėtų skirti į :

-e. dokumentų valdymo *įstaigos viduje* reglamentavimą. Dėl skirtingos įstaigų veiklos bei reikalavimų informacijai, dokumentų valdymą įstaigos viduje reglamentuoti reikėtų kiek įmanoma mažiau. Už įstaigos raštvedybos organizavimą ir kontrolę yra atsakingas įstaigos vadovas ar kitas teisės aktų suteiktus įgaliojimus turintis asmuo. „*Įstaigos vadovas nustato įstaigos dokumentų rengimo, tvarkymo, apskaitos, saugojimo, naudojimo, kontrolės procedūras* ir už jas atsakingų struktūrinių padalinių, darbuotojų įgaliojimus ir atsakomybę; *sprendžia, kokios dokumentų apskaitos sistemų funkcionavimo technologijos turi būti naudojamos*“[80].

-e. dokumentų *mainų tarp institucijų* reglamentavimą. Mainų reglamentavimas turėtų įtvirtinti priemones informacijos perskaitymo garantijoms, patikimumo, autentiškumo užtikrinimui.

Dokumentų gyvavimo ciklas susijęs su dokumentų:

[79] Lietuvos archyvų departamento prie LR vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 88 „Dėl raštvedybos taisyklių patvirtinimo“, 3 p. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 5-211.

[80] L Lietuvos archyvų departamento prie LR vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 88 „Dėl raštvedybos taisyklių patvirtinimo 6 p.

- *rengimu*. Dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklės[81] nustato valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų, kitų subjektų, įgaliotų atlikti viešojo administravimo funkcijas tvarkomųjų, organizacinių, informacinių dokumentų rengimo ir įforminimo reikalavimus, kurie taikomi nepriklausomai nuo šių dokumentų parengimo būdo ar laikmenos. Rengiant ir įforminant dokumentą privaloma laikytis taisyklėse įtvirtintų reikalavimų: popieriaus lapo formatui bei informacijos jame išdėstymo tvarkai; rekvizitams, jų turiniui bei išdėstymo tvarkai; blankams. Dokumentas tvirtinamas parašu (parašais) ir antspaudu, e. dokumento atveju e. parašu, naudojamas technologijas reglamentuoja E. parašo įstatymas, standartai.

- *tvarkymu*, dokumentų tvarkymą įstaiga gali organizuoti pati arba pasinaudodama licencijuotų dokumentų tvarkymo paslaugų teikėjų paslaugomis.

- *apskaita,* dokumentas registruojamas, jam suteikiamas numeris, kad būtų įrodytas jo buvimas įstaigos dokumentų apskaitos sistemoje ir užtikrinta paieška. Registravimo žurnale įrašomi dokumentą identifikuojantys duomenys: dokumento pavadinimas (antraštė ar trumpas turinys), gauto dokumento sudarytojas, jei dokumentas siunčiamas adresatas. Reikia atkreipti dėmesį, kad raštvedybos taisyklėse įtvirtinta nuostata, kad dokumentas gautas elektroniniu būdu turi būti atspausdintas ir registruojamas bendra tvarka: „gauti faksimilinio ryšio ar kitokiais įrenginiais informaciniai dokumentai, jei yra užtikrinta jų teksto apsauga ir galima identifikuoti siuntėjo parašą, atspausdinami ir registruojami bendra tvarka.“ Ši nuostata turėtų būti praplėsta ir leista registruoti e. dokumentą, nereikalaujant popierinės jo kopijos.

-*Siuntimu ir gavimu,* nurodomas dokumento adresatas ir jis siunčiamas, iš e. siuntinio išimamas dokumentas, patikrinamas jo autentiškumas. Šis dokumento gyvavimo ciklo etapas išskiriamas tik esant e. dokumentų mainams tarp institucijų.

- *saugojimu.* Dokumentas saugojamas įstaigos dokumentų archyve. Raštvedybos taisyklėse[82] nustatyta, kad dokumentai saugojami bylose. Bylos sisteminamos pagal įstaigos pasirinktą tvarką, t.y. bylų planą (nomenklatūrą, nuo 2005 m. sausio 1 d. dokumentacijos planą) Bylos tvarkomos pasibaigus vieniems raštvedybiniams metams po bylų užbaigimo. Patikrinami dokumentų esančių bylose saugojimo terminai, sisteminimas pagal nustatytą ar pasirinktą požymį, lapai sunumeruojami, sudaromas bylos apyrašas, rašomas bylos baigiamasis įrašas ir įforminamas bylos antraštinis lapas. Minimalūs dokumentų saugojimo terminai yra apibrėžti

[81] Lietuvos archyvų departamento prie LR vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. 19 „ Dėl dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 30-1009.
[82] Lietuvos archyvų departamento prie LR vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 88 „Dėl raštvedybos taisyklių patvirtinimo“

dokumentų saugojimo bendrosiose ir specialiosiose terminų rodyklėse. Pasibaigus numatytam bylų terminui, atliekama dokumentų vertės ekspertizė ir priimamas sprendimas dėl tolesnio jos saugojimo ar sunaikinimo. Dokumentai vertinami pagal reikalingumo kriterijus įstaigos administravimo ir informaciniams poreikiams, teisės norminių aktų nustatytos įstaigos atsakomybės ir veiklos rodymams, su įstaigos veikla susijusių fizinių ir juridinių asmenų teisėms užtikrinti, numatomiems ir galimiems tyrimams atlikti, įrodymams ir informacijai apie įstaigos teises, pareigas, politiką, veiklą, ryšius, interesus, mokslo ir kultūros tikslais. Naikinti atrinktų bylų (dokumentų) aktą tvirtina įstaigos vadovas. Po akto patvirtinimo dokumentai turi būti sunaikinti taip, kad juose esanti informacija būtų neatpažįstama. Dalis dokumentų yra nestandartiniai ir jų saugojimo terminai yra neapibrėžti. Šį klausimą sprendžia Dokumentų ekspertinė komisija, tačiau jei tokių dokumentų susidaro keliasdešimt ar keli šimtai atlikti ekspertizę yra sudėtinga. ISO 15489 standarte siūloma dokumentų saugojimo terminams nustatyti taikyti *funkcinį dokumentų vertės nustatymo metodą*. Funkcinio metodo esmė – organizacijos veiklos procesų analizė. Išskiriamos pagrindinės veiklos funkcijos, šių funkcijų procesai, kurie sudaryti iš operacijų grupių. Visiems dokumentams susijusiems su vienos grupės operacijomis, skiriamas tas pats saugojimo terminas. Kadangi dokumentų valdymo teisinis reglamentavimas atsilieka nuo praktinių poreikių, funkcinio metodo taikymas leidžia atlikti dokumentų vertės ekspertizę aukštesniame profesionalumo lygyje ir su žymiai mažesnėmis darbo sąnaudomis netgi popieriniame dokumentų valdyme.

LR dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklės bei Raštvedybos taisyklės yra pritaikytos popierinei dokumentų apvartai, todėl atskyros jų nuostatos turėtų būti pakeistos arba praplėstos, kad nebūtų diskriminuojamas e. dokumentų naudojimas bei saugojimas įstaigos viduje. Šiuo metu rengiamas Elektroninių dokumentų valdymo ir saugojimo tvarkos projektas, kuriame bus nustatyti pagrindiniai dokumentų valdymo ir saugojimo principai, priemonės, pateikti rekomenduojamieji e. dokumentų formatai. Pasak Archyvų departamento vyr. specialistės Ingos Petravičiūtės šis projektas planuojamas parengti 2005 m. I pusmetį, kartu bus pakeistos ir atitinkamos Raštvedybos taisyklių nuostatos.

Papildomai turėtų būti reglamentuotos nuostatos susijusios e. dokumentų saugojimu, mainais tarp institucijų:

- Rengiant e. dokumentą turėtų būti numatyta ir *kontekstinės informacijos apie dokumentą (metrikos) sukūrimas*. Metrikoje kaupiami pagrindiniai duomenys apie dokumento kilmę, sudarytoją, siuntėją, gavėją, sudarymo data, registravimo numeriai, antraštė, dokumento rekvizitai. Su metrika susiję registravimo, siuntimo, gavimo procesai.

- *Dokumentų formatai*. Jie turi užtikrinti, kad siunčiama, gaunama, saugoma informacija bus perskaitoma.
- *Autentiškumo, konfedencialumo ir tapatybės nustatymo priemonės*. Jos susijusios su dokumentų tvirtinimu, gavimu, saugojimu.
- *Dokumentų mainų standartai.* Turi būti nustatoma, kaip formuojamas informacijos siuntinis, kokia naudojama kodavimo kalba, būdai.
- Teisiškai apibrėžta*, kada e. dokumentas laikomas išsiuntu ir gautu*.

Dokumentų apyvartos vykdymą reglamentuoja LR Dokumentų rengimo ir įforminimo nuostatais bei Raštvedybos taisyklės. Šie teisės aktai labiau pritaikyti popierinei dokumentų apyvartai. Pavyzdžiui, pasitaiko nuostatų reikalaujančių popierinių e. dokumentų kopijų, tai trukdo gautų e. dokumentų e. archyvų formavimui. Todėl atskyros šiuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos turėtų būti pakeistos arba praplėstos, kad nebūtų diskriminuojamas e. dokumentų naudojimas bei saugojimas. Dėl skirtingos įstaigų veiklos bei informacinių poreikių, netikslinga kurti detalią e. dokumentų apyvartos reglamentavimo tvarką įstaigos viduje, Archyvų įstatymo naujoje redakcijoje nustatyta, kad tokią tvarką gali patvirtinti įstaigos vadovas. Šiuo metu rengiamas Elektroninių dokumentų valdymo ir saugojimo tvarkos projektas, kuriama bus įtvirtinti pagrindiniai dokumentų valdymo ir saugojimo principai, priemonės, pateikti rekomenduojamieji e. dokumentų formatai.

Papildomai turėtų būti reglamentuojami e. dokumentų mainai tarp institucijų, kad būtų užtikrintas gautos informacijos perskaitymas, patikimumas, autentiškumas, konfidencialumas. Turėtų būti reglamentuojami reikalavimai e. dokumentų kontekstinei informacijai (metrikoms), dokumentų formatams, perdavimo standartams, autentiškumą, konfidencialumą užtikrinančioms priemonėms, teisiškai apibrėžtas dokumento gavimo ir išsiuntimo momentas. Šiuo metu svarstomas IVPK parengtas „Bendrųjų reikalavimų valstybės institucijų elektroninių dokumentų valdymo sistemoms ir mainams“ nutarimo projektas, kuris turėtų užpildyti e. dokumentų mainų tarp institucijų reglamentavimo spragas.

3. E. dokumentų apyvartos reglamentavimas e. komercijoje

E. komercija apima įvairius komercinius santykius vykdomus elektroninėje erdvėje, jai galima priskirti daugelį sandorių, nuo pirkimo-pardavimo iki banko paslaugų, faktoringo, lizingo ir t.t.. Šie e. sandoriai dažniausiai išreiškiami e. dokumentų pavidalu, pvz. e. sutartys, e. mokėjimo dokumentai. Šiame skyriuje aptariama, taikomos teisės klausimas ir reikalavimų atskirų komercinio pobūdžio e. sutarčių formai reglamentavimas.

Naujų technologijų atsiradimas nepakeičia esminius sutarčių teisės principus, o priešingai padeda juos įgyvendinti. E. komercija ir e. sandorių sudarymas labiau susiję su metodu ir forma, negu su pačių sandorių turiniu, sąlygomis, struktūra. Naujosios technologijos įtakojo ne tik komercinių santykių išraiškos formų pasikeitimus, bet ir lėmė komercinių santykių globalizavimą. Vis dažniau e. komercija susijusi su tarptautiniais sandoriais ir jų įgyvendinimu. Nacionaliniu teisės sistemų dėl įtvirtintų skirtingų reikalavimų sandorių formai, nepakanka reglamentuoti santykius su užsienio elementu. „Tarptautiniai sandoriai dažniausiai įgauna pasikeitimo dokumentais formą. "Formų konfliktas" - tai pagrindinė problema, su kuria susiduriama sudarant ir vykdant sutartis“[83]. Išspręsti šiai problemai pasitelkiama tarptautinė privatinė teisė, lex mercatoria.

Daugelyje nacionalinių teisės sistemų, konvencijose įtvirtintas sutarčių laisvės, kitaip vadinamas šalių autonomijos principas, kuris leidžia šalims pasirinkti, kokią teisės sistemą taikyti jų sandoriui. Tarptautinio komercinio sandorio šalys, sudarydamos sutartis, gali susitarti, kad jų santykiams bus taikoma ne konkrečios valstybės teisė, o lex mercatoria, UNIDTROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai.

3.1. E. dokumentų apyvartos e. komercijoje reglamentavimas pagal Lex mercatoria (prekybos teisė)

E. sutarčių sudarymo taisyklės vystėsi kaip lex mercatoria (prekybos teisė) – tai teisės normų ir sistemų rinkinys, pasiskolinęs daugybę elementų tiek iš teisinės, tiek iš neteisinės aplinkos. Lex mercatoria taisyklės reglamentuoja tarptautinės komercinės operacijas: pirkimas-pardavimas, ranga, nuoma, pervežimai, atsikaitymai ir t.t.. Šios transnacionalinės teisės šaltiniai yra tarptautinės konvencijos, pavyzdiniai įstatymai valstybėms, išvystyti tarptautiniame lygyje,

[83] J. Gumbis „ Šiuolaikinis požiūris į „formų konflikto“ problemą 2001 m. LR Civiliniame Kodekse // http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/42/str5.html ; prisijungimo lakas:2004-09-20

tarptautiniai papročiai, tipinės sutartys, transnacionalinės kodifikacijos bei konkrečių arbitražų sprendimų. „ Lex mercatoria yra teisės šaltinis, kuris remiasi tradicine praktika, precedentais, konvencijomis, daugeliu nacionalinių teisinių sistemų. Įstatymų koalizijos atveju ši taisyklių sistema gali būti alternatyva, kuri leidžia išvengti sunkiai pritaikomų ir neatitinkančių poreikių tarptautinės prekybos taisyklių naudojimą.“[84] Šiame darbe aptariami pagrindiniai lex mercatoria šaltiniai JT Vienos konvencija dėl tarptautinių prekių pirkimo-pardavimo sutarčių 1980 m., UNIDROIT Tarptautinių komercinių kontraktų principai, UNCITRAL pavyzdinis e. komercijos įstatymas, Europos komercinių kontraktų principai.

JT Vienos konvencija dėl tarptautinių prekių pirkimo-pardavimo sutarčių 1980 m..

JT Vienos konvencijos dėl tarptautinių prekių pirkimo-pardavimo sutarčių 1980 m. nuostatos sutarties formos atžvilgiu yra liberalios, nereikalaujama, kad ji būtų sudaryta arba patvirtinta rašytine forma. Tačiau įtvirtinta imperatyvinė nuostata, kad pirkimo-pardavimo sutartis, jos pakeitimas, nutraukimas, oferta, akceptas ar kitoks ketinimas būtų atliekami ne rašytine, o bet kokia kitokia forma, netaikoma, jei bent vienos šalies verslo vieta yra susitariančioje valstybėje, kuri yra padariusi išlygą dėl šios nuostatos[85]. Valstybės, kurios padarė išlygą šiuo klausimu – Argentina, Baltarusija, Čilė, Estija, Lietuva, Vengrija, Ukraina ir Rusijos Federacija. Taigi, kai vienos šalies verslo vieta yra Lietuva, pirkimo-pardavimo sutartims bus taikomos imperatyvios sutarčių formai nustatyti reikalavimai. Šie reikalavimai bus aptarti vėliau šiame skyriuje. Daugumoje valstybių elektroniniai pranešimai yra laikomi rašytiniai, jeigu jie yra įskaitomi bent monitoriuje žmogaus akimi. Šis progresyvus ir realistinis modelis smarkiai įsigalėjęs JAV.

Konvencijos 13 straipsnio prasme telegramos ir pranešimai, siunčiami teleksu, atitinka rašytinės formos reikalavimus, apie kitas formas neužsimenama, tuo paliekama teisės spraga. Formalumų laisvės ir sutarties laisvės principai leidžia plečiamai aiškinti konvencijos nuostatą. Konvencijoje nepasisakoma prieš kitokios formos pranešimus, be to atsižvelgiant, kad konvencijos kūrimo metu nebuvo EDI, e. pašto, galima teigti konvencijos 13 straipsnis apima visas komunikavimo priemones. Valstybėms leidžiama daryti išlygą formos laisvės klausimu, todėl klausimas dėl EDI, e. pašto atitikimo teisei sprendžiamas pagal nacionalinę teisę, o ne konvencijos pagrindu.

Konvencija nustato, kad tiesioginių ir momentinių ryšio priemonių aplinkoje pranešimas turi būti išgirstas gavėjo, adresato arba pranešimas turi būti įteiktas adresatui

[84] “lex mercantoria” – теорія. / http://kimo.univ.kiev.ua/MPP/58.htm ; prisijungimo laikas:2004-09-20
[85] JT Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo- pardavimo sutarčių, 96 str. // Valstybės žinios 1995, Nr 102-2283

asmeniškai arba pristatytas jo adresu. Taikant analogijos metodą galima teigti, kad elektroninėmis komunikacijomis pranešimo išsiuntimas galiojančiu adresato adresu, kuriuo gavėjas pagrįstai ir protingai tikisi gauti tokio pobūdžio pranešimus patenkina konvencijos reikalavimus.

Konvencijoje nereikalaujama jokių formalumų pirkimo-pardavimo sutarties formos atžvilgiu[86]. Tarptautiniai pirkimo-pardavimo kontraktai gali būti sudaryti šalims patogia ir priimtina forma. Tačiau, kai šalys naudojasi kitomis ryšio priemonėmis, šalys turi susitarti, kada e. pranešimai bus laikomi rašytiniais ir kokios autentifikavimo procedūros bus pripažintos parašais. Šie formalūs reikalavimai tarp šalių gali būti nustatyti standartinėse sutartyse arba sutartys dėl duomenų apsikeitimo (*angl. interchange agreements*). Nacionalinės teisinės sistemos numato skirtingus reikalavimus e. sutarčių formai, neužtikrina teisinio pripažinimo, teisinės apsaugos. Apsikeitimo duomenimis susitarimai pašalina neaiškumus dėl formos, nes tokie susitarimai sudaromi raštu.

UNIDROIT Tarptautinių komercinių kontraktų principai

UNIDROIT Tarptautinių komercinių kontraktų principai nustato bendrąsias tarptautinių sutarčių taisykles. Jais gali būti vadovaujamasi, kai šalys susitarė, kad jų sutarčiai bus taikomi bendrieji teisės principai, lex mercatoria, tačiau šiais principais negalima riboti tarptautinių, nacionalinių imperatyvių normų taikymą pagal atitinkamas tarptautinės privatinės teisės normas.

UNIDROIT Tarptautinių komercinių kontraktų principai įtvirtina pagrindines nuostatas komercinių sutarčių, pranešimų formos atžvilgių:

- „nereikalaujama, kad sutartis būtų sudaryta arba patvirtinta rašytine forma, arba atitiktų bet kokį kitą reikalavimą.“[87] Pranešimas gali būti perduodamas bet kokiomis priemonėmis. Sąvoka pranešimas apima pareiškimus, prašymus, ketinimų pareiškimus.
- Pranešimas laikomas galiojančiu, kai pasiekia adresatą. Laikoma, kad pranešimas pasiekė adresatą, jei jis yra perduodamas asmeniui žodžiu arba pristatomas į to asmens verslo ar susirašinėjimo vietą. Taigi pranešimas atsiųstas e. paštu bus laikomas galiojančiu, jei jis atsiųstas oficialiai skelbiamu arba įprastai naudojamu asmens e. pašto adresu.

[86] JT Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo- pardavimo sutarčių 11 str.
[87] UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (1994), 1.2 str.

- Rašytinės formos reikalavimui apibrėžti pasitelkiamas funkcinio ekvivalentiškumo principą, pranešimas gali būti perduotas bet kokia komunikacijų forma, kuri įgalina informacijos, esančios konkrečiame pranešime išsaugojimą ir to pranešimo atkūrimą apčiuopiamoje formoje. „“Rašytinis pranešimas” reiškia bet kokį ketinimo pranešimą, kuriame užfiksuojamas jo turinys ir kurį galima atgaminti materialia forma.“[88]
- Šalys gali susitarti dėl tam tikros sutarties formos. „Kai viena šalys derybų metu pareiškia, kad sutarties ji laikys nesudaryta tol, kol susitarimas nebus sudarytas tam tikra forma, sutartis laikoma nesudaryta, kol šalys savo susitarimo atitinkamai neįformina“[89]. Kai sudaryta rašytinė sutartis su išlyga, kad sutartį pakeisti ar papildyti arba ją nutraukti galima tik raštu, tai ši sutartis negali būti pakeista, papildyta ar nutraukta kitokiu būdu. Tačiau viena sutarties šalis dėl savo elgesio gali prarasti teisę remtis šia išlyga, jeigu kita sutarties šalis atitinkamai veikė, remdamasi pirmosios elgesiu.
- Sutarties sudarymo faktas gali būti įrodinėjamas bet kokiomis priemonėmis, tarp jų ir liudytojų parodymais.

3.2. E. dokumentų apyvartos reglamentavimas e. komercijoje ES direktyvose

Europos Komisija didelį dėmesį skiria e. komercijos reglamentavimo ES valstybėse suvienodinimui, siekiama, kad bendrojoje rinkoje nebūtų teisinių kliūčių laisvam prekių ir paslaugų judėjimui ir būtų apsaugotos vartotojų teisės. Palanki e. komercijai teisinė aplinka pradėta kurti Europos Komisijai paruošus ir priėmus elektroninio parašo, vartotojų teisių apsaugos, sudarant sutartis per atstumą, finansinių paslaugų ir elektroninių mokėjimų srityje direktyvas.

Vartotojų teisių apsaugos nuotoliniame kontrakte direktyvoje sutarties sudarymo per atstumą būdas suprantamas kaip nereikalaujantis vienalaikio fizinio abiejų sutarties šalių dalyvavimo sutarčiai sudaryti. Direktyvoje formuluojami reikalavimai vartojimo sutartims:

- pateikiamos informacijos turiniui bei pateikimo būdui: iki kontrakto sudarymo, pardavėjas vartotojui turi pateikti savo duomenis, taip pat informaciją apie prekės charakteristikas, prekių bei paslaugų kainas ir teisę atšaukti sutartį.

[88] UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (1994), 1.10 str.
[89] UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (1994), 2.13 str.

Netinkamu pateikimu bus laikomi tokie veiksmai, jei reikalingi duomenys bus išsiųsti paštu ir pasieks vartotoją tik po to, kai jis jau sudarė sutartį.

- sudarius sutartį per atstumą, vartotojas turi gauti patvirtinimą apie sudarytą kontraktą ilgalaike vartotojui prieinama forma, ne vėliau kaip prekių pristatymo metu.
- sutarties atšaukimo teisę, kuri leidžia vartotojui per 7 dienas atšaukti sudarytą sutartį bei nevykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Numatomi atvejai kai sutarties atšaukimas nėra galimas.
- Draudžiama sudaryti sutartis tarp automatinių fakso ar skambinimo mašinų bei kompiuterių, iš anksto to neinicijavus abiem sutarties šalims.

1999 m. buvo priimta svarbi elektroninei komercijai Elektroninio parašo direktyva 1999/93/EB. Joje numatytas e. parašo teisinis pripažinimas, e. parašo naudojimo taisyklės, e. parašo sertifikavimo paslaugų reglamentavimas. Remiantis šia direktyva e. parašas užtikrina informacijos kilmės nustatymą ir atlieka pasirašytos informacijos patvirtinimą. E. parašas pripažįstamas viena iš teisinio įrodinėjimo priemonių. E. parašams, naudojamiems uždarose sistemose tarp tam tikro dalyvių skaičiaus, teisinis reguliavimas nereikalingas, užtikrinta šalių laisvė tarpusavyje susitarti dėl sąlygų, pagal kurias jos priimtų elektroniniu būdu pasirašytus duomenis. Ši laisvė pripažįstama tiek, kiek tai leidžia nacionalinė teisė. ES valstybėse turi būti pripažintas teisinis tokiose sistemose naudojamų elektroninių parašų galiojimas bei jų, kaip įrodymų, leistinumas teismo procese

Svarbi yra Europos komisijos 2000 m. priimta elektroninės komercijos direktyva 2000/31/EB. Direktyvoje reglamentuojamas informacinės visuomenės paslaugų teikimas vartotojui internetu, kai komercinės sutartys sudaromos momentiniu kompiuteriniu ryšiu tiesioginės kreipties (on-line) režime, t.y. kai paslaugos teikiamos pagal e. komercijos modelį verslas- vartotojui.

E. komercijos direktyvoje kaip ir ES techninio reguliavimo ir standartų skaidrumo direktyvoje 98/48/EB informacinės visuomenės paslauga apibrėžiama kaip paprastai už atlyginimą per atstumą, elektroninėmis priemonėmis ir asmenišku paslaugų gavėjo prašymu teikiama paslauga. Išskiriami keturi pagrindiniai informacinių visuomenės paslaugų požymiai:

- už atlyginimą teikiamos, šis kriterijus apima ne tik piniginį atlyginimą , bet ir „jei paslaugos susijusios su ekonomine veikla, už kurias jų gavėjai nemoka, pavyzdžiui, informacijos teikimo internetu paslaugos arba komerciniai

pranešimai, arba priemonės informacijai ieškoti, prie jos prieiti ir atlikti jos paiešką“[90].

- Per atstumą teikiamos paslaugos, šalys nedalyvauja viena kitos akivaizdoje.
- Elektroninėmis priemonėmis teikiamos paslaugos. E. komercijos direktyva aprėpia ir materialaus pobūdžio paslaugas, tokias kaip prekių pardavimas Internetu.
- Paslauga teikiama remiantis perduotu individualiu užsakymu.

E. komercijos direktyvos 9 straipsnyje nustatomi bendrieji e. dokumentų teisinio pripažinimo, juridinės galios bei privalomumo principai. Remiantis technologinio neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principais nustatoma, kad valstybės narės privalo garantuoti, kad jų teisinės sistemos leis sudaryti sutartis elektroniniu būdu. Valstybių narių nacionaliniai teisiniai reikalavimai negali sukurti jokių kliūčių tokių elektroninių sutarčių sudarymui ir naudojimui, negali įtakoti jų teisinės galios ir privalomumo. Tačiau valstybės narės gali taikyti išimtis ir išvardytų reikalavimų nesilaikyti šioms sutarčių rūšims:

„a) sutartys, kuriomis sukuriamos arba perduodamos teisės į nekilnojamąjį turtą, išskyrus nuomos teises;

b) sutartys, kurios pagal įstatymus reikalauja teismų, valdžios institucijų ar valstybės įgaliojimus vykdančių profesijų atstovų įsikišimo;

c) laidavimo sutartys ir sutartys dėl kredito grąžinimo garantijos, kurias sudaro asmenys, veikiantys ne savo amato, verslo ar profesijos tikslais;

d) sutartys, kurias reglamentuoja šeimos teisė arba paveldėjimo teisė.“[91]

E. komercijos nuostatos perkeltos į LR teisinę sistemą 2002m. balandžio 10 d. LR ūkio ministro įsakymu Nr. 119 patvirtintu Informacinės visuomenės paslaugų reglamentu.

Europos komercinių kontraktų principai aiškiai nurodo, kad „rašytiniai“ pareiškimai apima telegramą, teleksą, telefaksą, elektroninį paštą ir kitas ryšio priemones, kurios abi šalis įgalina perskaityti gautą pranešimą. JAV skirtingai nei Europoje siekiama reglamentuoti tik pačius pagrindinius visuomeninius santykius e. komercijos srityje, paliekama daugiau laisvės patiems e. komercijos dalyviams tarpusavyje susitarti. Dėl minimalaus teisinio suvaržymo JAV e. komercija sparčiai žengia į priekį, tačiau tokiu būdu vartotojų teisės silpniau saugomos nei Europoje.

[90] Dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) 2000/31/EB 18 preambulės str.
[91] Dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) 2000/31/EB 9 str., 2 d.

3.3. E. dokumentų apyvartos reglamentavimas e. komercijoje Lietuvoje

LR CK nuostatos reglamentuojančios sutarčių sudarymą, vykdymą yra parengtos pagal Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDTROIT) parengtus ir 1994 m. paskelbtus tarptautinių komercinių sutarčių principus ir Europos teisės komisijos parengtus Europos sutarčių teisės principus. Todėl aiškinant sutarčių sudarymui taikomas teisės normas būtina remtis minėtų tarptautinių dokumentų aiškinimu ir jų užsienio teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo taikymo praktika. Nagrinėjant e. dokumentų apyvartos e. komercijoje reglamentavimą, svarbu aptarti taikomos teisės klausimus bei LR įstatymuose įtvirtintus reikalavimus e. sandorių formai.

Sutarčių teisei taikoma teisė

Dėl besiplečiančių tarptautinių įvairių ūkio sričių bendradarbiavimo poreikių, padaugėjo teisinių santykių su užsienio elementu. Esant teisiniam santykiui su užsienio elementu būtina išsiaiškinti ar šį santykį turi reguliuoti vienos ar kelių valstybių teisė, o jeigu vienos tai kurios būtent. Privatinėje tarptautinėje teisėje pripažįstamas sutarties laisvės principas, kartais vadinamas sutarties šalių autonomijos principu, šis principas apima šalių teisę savarankiškai nustatyti sutarties formą, išskyrus atvejus, kai formą nustato imperatyvios įstatymo normos arba tam tikrų sąlygų reikalauja gera moralė, viešoji tvarka ar teisės principai. Sutarties laisvės principas įtvirtintas ir LR CK 1.38 straipsnyje, sandorio formai taikoma jo šalių pasirinkta teisė.

Sutarties, kuriai šalys nepasirinko sandoriui taikytinos teisės, formai taikomos sudarymo vietos valstybės teisė. Skirtingose valstybėse esančių šalių sudaryta sutartis taip pat galioja, jeigu jos forma atitinka bent vienos iš tų valstybių tokio sandorio formai taikomus teisės reikalavimus.

CK 1.38 straipsnio pirmoji, antroji dalis yra bendrosios koalizinės normos, taikomos visoms sutartims. Tačiau šalių autonomijos principas nekilnojamo turto pirkimo-pardavimo ir vartojimo sutarčių atveju pasižymi tam tikra specifika. „Sandorių, kurių dalykas yra nekilnojamas daiktas ar teisės į jį, forma turi atitikti nekilnojamo daikto buvimo vietos valstybės teisės reikalavimus“[92]. Pagal LR įstatymus nekilnojamo turto pirkimo – pardavimo sutartis turi būti notarinės formos, formos reikalavimų nesilaikymas daro sutartį negaliojančią. Taigi pagal šiuo metu galiojančius įstatymus nekilnojamo turto pirkimo-pardavimo sandorio neįmanoma įforminti e. sutartimi.

[92] LR CK 1. 38str. 3 d.

Siekiant apsaugoti vartotojo, kaip sutarties silpnesnės šalies, interesus, CK nustatytos speciali koalizinė norma, numatanti, kad vartojimo sutarčių formai yra taikoma vartotojo nuolatinės gyvenamosios vietos teisė.

Taigi, LR įstatymuose nustatytas bendrasis sutarties laisvės principas, kuris leidžia šalims pasirinkti sandorio formai taikomą teisę, išskyrus, kai atskirų sandorių formai nustatytos imperatyvios taisyklės. Jeigu šalys nepasinaudojo galimybe pasirinkti sandorio formai taikomą teisę, tai sandorio formai taikoma sudarymo vietos valstybės teisė. Skirtingose valstybėse esančių šalių sudaryta sutartis galioja, jeigu jos forma atitinka bent vienos iš šių valstybių reikalavimus.

Reikalavimai e. sutarties formai

Sutarties formai taikomi LR CK 1.71-1.77 straipsniai reglamentuojantys sandorio formą. Sandoriai sudaromi žodžiu, raštu (paprasta arba notarine forma) arba konkliudentiniais veiksmais. Sandoriai, kuriems įstatymai ar šalių susitarimas nenustato rašytinės formos gali būti sudaromi žodžiu. Privalomą rašytinę formą gali nustatyti:

- *įstatymas*[93] . Paprasta rašytine forma turi būti: fizinių asmenų sandoriai, kai sandorio suma didesnė kaip penki tūkstančiai litų, išskyrus sandorius, kurie vykdomi sudarymo metu; juridinių asmenų steigimo sandoriai; prekių pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutartys; draudimo sutartys; arbitražiniai susitarimai; kilnojamo daikto nuomos sutartys, sudarytos ilgesniam kaip vieneri metai terminui; preliminariosios sutartys; rentos sutartys; taikos sutartys; kiti sandoriai, kuriems įstatymas numato privalomą rašytinę formą.
- arba *šalių susitarimas*. Šalys gali sudaryti sandorius paprasta rašytine forma ar notarine forma net ir tais atvejais, kai tokio reikalavimo įstatyme nėra[94]. Šalių nustatyta sutarties forma tampa joms privaloma.

Kai pagal įstatymus ar šalių susitarimą sutartis turi būti paprastos rašytinės formos, ji gali būti sudaroma tiek surašant vieną šalių pasirašomą dokumentą, tiek apsikeičiant raštais, telegramomis, telefonogramomis, telefakso pranešimais ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais perduodama informacija, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti jį siuntusios šalies parašą[95]. Ši norma leidžia šalims naudotis šiuolaikinėmis ryšio priemonėmis ir telekomunikacijų priemonėmis bei sudaro teisinį e. komercijos pagrindą. E. parašo teisinės galios klausimas aptartas „Elektroninės dokumento formos teisinis pripažinimas“ skyriuje. Remiantis e. parašo įstatymu e. parašui suteikiama teisinė galia: 1) saugiam e. parašui, e. parašas

[93] LR CK 1.73 str.
[94] LR CK 1.77 str.
[95] LR CK 6.192 str. 2. d

“sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme”[96], 2) šalys tarpusavio susitarimu suteikia e. parašui tokia pačią teisinę galią, kaip ir saugiam e. parašui.

Sutartis gali būti sudaroma priimant vykdyti užsakymą. Užsakymo priėmimas dažnai taikoma prekybos ir paslaugų srityje sutarties sudarymo formų. Užsakymas yra rašytinė sutarties forma, kai kurių iš jų forma yra specifinė pvz. keleivio bilietas arba diegiamas e. keleivio bilietas.

Tam tikriems dokumentams įstatymai nustato privalomą notarinę formą. Notarine forma turi būti sudaromi: daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamo daikto suvaržymo sandoriai (hipoteka); vedybų sutartys; kiti sandoriai, kai įstatymas numato privalomą notarinę formą.[97]Įstatymų reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas daro sandorį negaliojantį. Pagal šiuo metu galiojančius įstatymus sudaryti sandorį elektroniniu būdu, kuriam privaloma notarinė forma, nėra galimybės. “ Tvirtinant sandorius ir atliekant kai kuriuos kitus notarinius veiksmus, Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais patikrinamas sandorių dalyvių ir kitų asmenų, kurie prašo atlikti notarinius veiksmus, parašų tikrumas.”[98]. “Notaro tvirtinami sandoriai, taip pat pareiškimai ir kitokie dokumentai pasirašomi dalyvaujant notarui. Jeigu sandoris, pareiškimas arba kitoks dokumentas pasirašytas ne notaro akivaizdoje, pasirašęs asmuo turi asmeniškai patvirtinti, kad sandorį, pareiškimą arba kitokį dokumentą pasirašė jis”[99]. Sandorių, kuriems privaloma notarinė forma nėra daug, todėl laisvės sudaryti sandorį apribojimai yra pagrįsti siekiant apsaugoti svarbiausias asmenų konstitucines teises, kaip nekilnojamo turto nuosavybės teisę.

Tam tikrais atvejais įstatymai numato registracijos reikalavimą, sutarties neįregistravimas atima teisę panaudoti sutartį prieš trečiuosius asmenis ir tokia sutartis negali sukelti tretiesiems asmenims teisinių padarinių. Šiuo metu nėra sudarytos galimybės užregistruoti sandorį naudojantis tik elektroniniais metodais.

Sutarties pakeitimas ar papildymas turi būti tokios pat formos, kokios turėjo būti sudaryta sutartis, išskyrus įstatymų ar sutarties nustatytus atvejus. Žodinė sutartis gali būti keičiama rašytine forma, rašytinė sutartis gali būti keičiama žodiniu šalių susitarimu[100]. Tačiau notarinės formos sutartis gali būti nutraukta, pakeista ar papildyta tik notarine forma[101].

---

[96] Elektroninio parašo įstatymas 8 str. 1 d.
[97] LR CK 1.74 str.
[98] LR notariato įstatymas, 31 str. 3d. // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
[99] ten pat 32 str. 1 d.
[100] LR CK 6.183 str. 2d.
[101] LR CK 6.183 str. 3 d.

Jeigu šalys susitarė dėl sudaromos sutarties formos, sutartis laikoma sudaryta tik tuo atveju, kai yra sutartos formos, nors pagal įstatymus tai sutarčių rūšiai tokia forma neprivaloma[102]. Šalių sutarta sutarties forma yra sutarties galiojimo sąlyga, todėl sutartis negalioja, kol ši sąlyga nėra įvykdoma.

Kai kurioms sutartims įstatymai numato specialius reikalavimus. E. komercijoje dažnai susiduriama su sandoriais tarp verslo subjektų ir vartotojų, pvz. iš e. parduotuvės perkamos knygos, prekės neturinčios materialios išraiškos, kaip MP3 melodijos, įvairias paslaugos. Siekiant apsaugoti vartotojo, kaip silpnesniosios sandorio šalie interesus, įstatymas nustato specialius reikalavimus vartojimo sutartims. Daiktų pardavimą pagal sutartis, sudaromas naudojant ryšio priemones bei paslaugų sutartis, kai klientui, fiziniam asmeniui, teikiamos nematerialaus pobūdžio (intelektinės) paslaugos (auditas, konsultacijos, informacijos, mokymo) reglamentuoja LR CK 6.366 straipsnis, LR vartotojų teisių gynimo įstatymas, LR ūkio ministro įsakymas „ Dėl daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones taisyklių“. Pagal minėtųjų teisės aktų nuostatas reglamentuojamos *vartojimo sutartys*, kai viena sutarties šalių yra pirkėjas – vartotojas, fizinis asmuo, kuris sudaro sutartį savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti.

Kad vartojimo sutartis būtų laikoma sudaryta reikalinga pirkėjo aiškiai išreikšta valią, tą daiktą ar paslaugą įsigyti, „ jeigu įstatymai nenumato ko kita, laikoma, kad vartojimo pirkimo-pardavimo sutartis sudaryta nuo to momento, kai pirkėjas išsirenka perkamą daiktą arba kitokiu būdu išreiškia savo valią.“ [103] Taigi leidžiama ir elektroninė vartojimo sutarties forma. Prekių pirkimo–pardavimo ar paslaugų teikimo sutartis, sudaryta naudojant ryšio priemones, yra pardavėjo ar paslaugos teikėjo ir vartotojo sutartis dėl prekių ar paslaugų pardavimo (teikimo), sudaroma (įskaitant sutarties pasirašymą) naudojant tik ryšio priemones (vieną ar kelias).[104] Ryšio priemonės tai priemonės, kurios fiziškai tuo pačiu metu nedalyvaujant pardavėjui ar paslaugų teikėjui ir vartotojui gali būti naudojamos pardavėjo ar paslaugų teikėjo ir vartotojo sutarčiai sudaryti. Preziumuojama, kad vartotojas yra silpnesnioji sutarties šalis, todėl įstatymuose numatyti papildomi saugikliai vartotojo interesams apginti:

- nustatyti reikalavimai privalomai teikiamos informacijos turiniui (apie pardavėją, daiktą ar paslaugą, mokėjimo tvarką, pasiūlymo galiojimo laikotarpį turi būti pateikta pirkėjui) bei jos *pateikimo formą* „pardavėjas iki sutarties sudarymo privalo *naudojamomis ryšio priemonėmis* pateikti pirkėjui tinkamą informaciją“[105]. Iki sutarties sudarymo, o kai daiktai teikiami iki daiktų pateikimo *pirkėjas turi gauti informaciją raštu* apie siūloma daiktą, pardavėją,

[102] LR CK 6.192 str. 5 d.
[103] LR CK 6.351 str.
[104] LR vartotojų teisių gynimo įstatymas 17 str. 1.d. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 85-2581.
[105] LR CK 6.366 str., 4 d

pirkėjo teisės atsisakyti sutarties įgyvendinimo tvarką, mokėjimo, pristatymo ar atlikimo tvarką, sutarties atsisakymo sąlygas[106]. Pareiga įrodyti, kad nustatyta informacija raštu buvo įteikta pirkėjui , tenka pardavėjui.[107]

- nustatyti reikalavimai, kokia forma pirkėjas gali atsisakyti pirkimo-pardavimo sutarties, sudarytos naudojant ryšio priemones, pirkėjas apie atsisakymą turi pranešti pardavėjui *raštu* per septynias darbo dienas nuo: daikto pristatymo dienos,- kai parduodamas daiktas arba sutarties sudarymo dienos, – kai teikiamos paslaugos.

- nustatyti reikalavimai, kokia forma pateikiama informacija vartotojui apie padarytų klaidų pataisymo galimybes „pardavėjas iki sutarties *elektronine forma* sudarymo privalo papildomai pateikti pirkėjui (vartotojui) informaciją apie klaidų taisymo būdus ir sąlygas bei seką veiksmų, kuriuos vykdant sudaroma sutartis. Naudojamas sutarties sudarymo būdas turi leisti ištaisyti padarytas klaidas iki galutinio sutarties patvirtinimo“[108].

- nustatyti reikalavimas sutarties sudarymo patvirtinimo formai. Sudarius sutartį elektronine forma tiesioginės kreipties režime, pirkėjas (vartotojas) turi nedelsdamas *elektronine forma gauti* pardavėjo ar paslaugų teikėjo *patvirtinimą apie sutarties sudarymą*[109]. Jei pardavėjas ar paslaugų teikėjas nesusitarė su pirkėju (vartotoju) dėl elektroninio duomenų pranešimo patvirtinimo formos ar metodo, toks patvirtinimas gali būti perduodamas per bet kokias ryšio priemones arba bet kokiu pirkėjo (vartotojo) veiksmu, kuris yra pakankamas parodyti pardavėjui ar paslaugų teikėjui, kad elektroninis duomenų pranešimas buvo gautas.[110]

- nustatyti reikalavimai sutarties perdavimo būdui, šis reikalavimas netiesiogiai susijęs su sutarties forma. Pardavėjas ar paslaugų teikėjas privalo *užtikrinti apsaugotą duomenų perdavimo kanalą sutarčiai* tiesioginės kreipties režimu sudaryti, o esant reikalui - ir vykdyti[111]. Šia nuostata užtikrinamas „originalumo“ reikalavimas pranešimams, t.y. pardavėjas privalo užtikrinti, kad informacija nebuvo pakeista nuo to laiko, kai e.pranešimas buvo baigtas sudaryti pirmą kartą išsiųstas, iki tol kol jį gavo adresatas[112].

LR CK nustatyti reikalavimai sandorių formai nekliudo sudaryti sandorių elektroniniu būdu, kai šalių valia išreikšta konkliudentiniais veiksmais arba paprasta rašytine sutarties forma.

[106] LR CK 6.366 str. 6 d.
[107] LR CK 6.366 str. 7 d.
[108] LR ūkio ministro 2001 m. rugpjūčio 17 d. įsakymas Nr. 258 „Daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių“ 11 str. // Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2583.
[109] ten pat 14 str.
[110] ten pat 12 str.
[111] ten pat 13 str.
[112] UNCITRAL pavyzdinis e.komercijos įstatymas, 8 str.,

Sistemiškai aiškinant sąvoką „raštu“, ji turi apimti ir sandorius sudaromus naudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, kuriems užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti dokumentą pasirašiusįjį asmenį. Pagal Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 1 d. saugus e. parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme. E. parašas visais atvejais turi teisinę galią, jeigu parašų naudotojai tarpusavyje dėl šito susitaria. Juridinio asmens atstovo e. parašo galia yra prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinto juridinio asmens antspaudu, galiai rašytiniuose dokumentuose. Sandorius, kuriems privaloma notarinė forma, pagal šiuo galiojančius įstatymus elektroniniu būdu sudaryti nėra galimybės.

E. mokėjimai

Mokėjimai yra vienas iš sutarties vykdymo elementų bei laikomi atskiru sandoriu. Populiarėjant naujoms technologijoms labai padažnėjo mokėjimai elektroniniu būdu. Atsiskaitymai tarp juridinių asmenų, taip pat atsiskaitymai dalyvaujant fiziniams asmenims, užsiimantiems ūkine komercine veikla, vykdomi negrynaisiais pinigais, tik įstatymų numatytais atvejais gali atsiskaityti grynaisiais pinigais[113]. Mokėjimų įstatymas reguliuoja mokėjimo teisinius santykius:

- kredito įstaigų ir klientų santykius atliekant mokėjimus;
- mokėjimų tvarką.

Mokėjimų įstatyme reglamentuojamas nuotolinių prieigos mokėjimo priemonių naudojimas, kuris leidžia naudotojui elektroniniu būdu sudaryti nurodymus kredito įstaigai dėl disponavimo jo sąskaitoje turimomis lėšomis. Kredito įstaigos su klientais sudaro sutartį dėl elektroninių mokėjimo priemonių suteikimo ir naudojimo disponuojant sąskaitoje esančiomis lėšomis. Ši sutartis turi būti sudaroma rašytine arba jai prilyginta forma.“[114] Kredito įstaiga, suteikusi elektroninę mokėjimo priemonę, turi sutartyje numatytais terminais raštu arba elektroninėmis ryšio priemonėmis pateikti naudotojui aiškią ir lengvai suprantamą informaciją apie elektroninėmis mokėjimo priemonėmis atliktas operacijas. Elektroninėmis mokėjimo priemonėmis atliktas operacijas, naudotojo pranešimus kredito įstaigos turi registruoti, kad būtų užtikrintas saugus ir teisingas registruotos informacijos atkūrimas bei užkirstas kelias galimybei tokią informaciją suklastoti. Registruotą informaciją ir visus dokumentus, susijusius su

[113] LR CK 6.929 str.
[114] LR Mokėjimų įstatymas , 17 str. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 61-2753.

elektroninių mokėjimo priemonių finansinėmis operacijomis, kredito įstaigos privalo saugoti laikydamosi LR teisės aktuose nustatytų apskaitos dokumentų saugojimo terminų.

Autentiškumo patvirtinimas. Elektroninėmis mokėjimo priemonėmis sudarytų mokėjimo nurodymų autentiškumas nustatomas naudojant tapatybės patvirtinimo priemones: elektroninės mokėjimo priemonės naudotojo parašas, jam suteiktas asmens tapatybės nustatymo kodas (PIN) arba kredito įstaigos suteiktos kitos priemonės (slaptažodžiai, slapti kodai, raktai, biometrinės priemonės ir pan.), skirtos elektroninės mokėjimo priemonės naudotojo tapatybei patvirtinti.

Šis įstatymas sėkmingai taikomas ir yra pagrindas atsiskaitymams e. komercijoje.

Šiuo metu Teisingumo ministerijos rengiamos „Finansinių paslaugų teikimo ryšio priemonėmis taisyklės“ reglamentuos kredito, lizingo, draudimo bei pensijų kaupimo sutarčių ryšio priemonėmis sudarymą. Finansinių paslaugų sutartis bus galima sudaryti telefonu, internetu, faksu bei kitomis ryšio priemonėmis. Taisyklėse numatoma įtvirtinti, kokią informaciją paslaugos teikėjas privalo pateikti vartotojui, jos pateikimo forma, skundų dėl netinkamo finansinių paslaugų sutarčių sudarymo ryšio priemonėmis nagrinėjimo tvarka[115].

Šių metų pirmąjį pusmetį internetinės bankininkystės paslaugų vartotojų skaičius viršijo 784 tūkst. - palyginti su šių metų pradžia jų padaugėjo apie 23 proc., o augimas per pastaruosius dvylika mėnesių sudarė 65 proc.[116]

E. apskaitos dokumentai

Ūkinės operacijos įforminamos apskaitos dokumentais. Vyriausybė nutarimu „Dėl mokesčiams apskaičiuoti naudojamų apskaitos dokumentų išrašymo ir pripažinimo tvarkos“[117] nustatė formos reikalavimus apskaitos dokumentų sąskaitoms faktūroms, PVM sąskaitoms faktūroms, kasos pajamų orderiams, žemės ūkio produkcijos kvitams. Sąskaitos faktūros, PVM sąskaitos faktūros, žemės ūkio produkcijos kvitai turi būti surašomi naudojant blankus (2004 m. gegužės 1 d. sąskaitos faktūros gali būti išrašomos laisvo formos blanke, užpildant privalomus rekvizitus), išrašant du arba tris egzempliorius, kurių vienas skirtas pirkėjui, antras pardavėjui. Žemės ūkio produkcijos pirkimo kvito formą nustato žemės ūkio ministras, suderinęs su finansų ministru. Kasos pajamų orderį sudaro 2 dalys. Pirmoji dalis lieka pinigus priimančio asmens kasoje, o antroji atiduodama pinigų mokėtojui. Remiantis šiuo nutarimu apskaitos dokumentai

[115] Finansinių paslaugų sutartis bus galima sudaryti ryšio priemonėmis // http://www.epaslaugos.lt/newsArchive.do?newsId=5320357881077992472 ; prisijungimo laikas: 2004-09-28
[116] Nuo metų pradžios el. banko klientų padaugėjo 23% // http://www.ebiz.lt/article.php3/24/6441/1; prisijungimo laikas:2004-09-28
[117] LR vyriausybės 2002 m. gegužės 29 d. nutarimas Nr. 780 ,,Dėl mokesčiams apskaičiuoti naudojamų apskaitos dokumentų išrašymo ir pripažinimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2185, Nr. 57.

turi būti surašomi ant blankų bei po vieną egzempliorių atiduodami šalims, taigi šių apskaitos dokumentų sudaryti elektroniniu būdu neįmanoma.

LR Buhalterinės apskaitos įstatyme numatytas "Apskaitos dokumentas – popierinis arba elektroninis liudijimas, patvirtinantis ūkinę operaciją arba ūkinį įvykį ir turintis rekvizitus, pagal kuriuos galima nustatyti ūkinės operacijos arba ūkinio įvykio tapatumą"[118]. Apskaitos dokumentai pasirašomi asmeniškai arba Elektroninio parašo įstatymo nustatyta tvarka.

Nutarimo „Dėl mokesčiams apskaičiuoti naudojamų apskaitos dokumentų išrašymo ir pripažinimo tvarkos" nuostatos apriboja Buhalterinės apskaitos įstatymo taikymą, sukuria kliūtis naudoti e. apskaitos dokumentus, vystytis e. komercijai. Apskaitos dokumentai yra laikomi sandorio įvykdymą patvirtinančiais dokumentais, o sandorio formą gali nustatyti tik įstatymas arba šalys tarpusavio susitarimu, o ne Vyriausybės nutarimas. Taigi šis nutarimas turėtų būti peržiūrėtas ir papildytas nuostatomis, leidžiančiomis naudoti e. apskaitos dokumentus bei detalizuoti e. apskaitos dokumentų naudojimo tvarką.

Nuo 2004 m gegužės 1d. Lietuvos PVM mokėtojai, kaip ir kitų ES valstybių PVM mokėtojai, turi naudoti laisvos formos blanko PVM sąskaitas faktūras.

PVM sąskaitas faktūras PVM mokėtojai gali išrašyti ne tik laisvos formos popieriniame blanke, bet ir elektroninėmis priemonėmis. Elektroninėms PVM sąskaitoms faktūroms keliami sekantys reikalavimai:

- turi būti sudarytas *išankstinis susitarimas su pirkėju* naudoti e. PVM sąskaitas faktūras
- pagal centrinio mokesčio administratoriaus nustatytus *reikalavimus* užtikrintas elektroniniu būdu perduodamos PVM sąskaitos faktūros turinio *autentiškumas ir vientisumas*.[119]

PVM sąskaitos-faktūros privalo būti saugomos 10 metų nuo jų išrašymo. „Apmokestinamieji asmenys privalo saugoti dokumentus tokios formos (rašytinės ar elektroninės), kokios jie buvo išrašyti ar gauti, bei užtikrinti, kad per visą dokumentų saugojimo laikotarpį būtų išlaikytas PVM sąskaitų-faktūrų kilmės autentiškumas bei turinio vientisumas, taip pat kad dokumentai išliktų įskaitomi. Jeigu PVM sąskaitos-faktūros yra elektroninės formos, kartu turi būti saugomi ir duomenys, užtikrinantys kilmės autentiškumą bei turinio vientisumą." Jeigu PVM sąskaitos faktūros, išrašytos LR apmokestinamųjų asmenų, yra popierinės formos, jos saugumo išskirtinai LR teritorijoje. Jeigu dokumentai saugomi naudojant elektronines

[118] LR buhalterinės apskaitos įstatymas 2 str.// Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515.
[119] PVM sąskaitų faktūrų rekvizitai ir prievolės, susijusios su pridėtinės vertės mokesčiu // http://www.vmi.lt/atmintines/Atmintines/pvm%20prievoles.doc; prisijungimo laikas: 2004-09-28

priemones, visa saugojimo laikotarpį turi būti užtikrina visišką prieigą prie juose esančių duomenų, t. y. sudaryta galimybė gauti šiuos dokumentus elektroninėmis priemonėmis, juos skaityti ir kitaip naudoti, dokumentai gali būti saugomi ir ne šalies teritorijoje. “ LR apmokestinamieji asmenys privalo informuoti vietos mokesčio administratorių apie dokumentų saugojimo vietą, jeigu dokumentai saugomi ne šalies teritorijoje“.[120]

E. PVM sąskaitų faktūrų naudojimo tvarką reglamentuoja VMI prie Finansų ministerijos viršininko 2004 m. balandžio 30 d. įsakymas „ Dėl elektroninėmis priemonėmis išrašomų ir/ar gaunamų pridėtinės vertės mokesčio sąskaitų faktūrų naudojimo taisyklių patvirtinimo Nr. VA-82. Apmokestinamieji asmenys norėdami elektroninėmis priemonėmis išrašyti ir/ar gauti PVM sąskaitas-faktūras turi turėti išankstinį pirkėjo sutikimą bei užtikrinti e. PVM sąskaitos faktūros autentiškumą ir vientisumą, naudojant:

- *elektroninį parašą*, vadovaujantis Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymo reikalavimais;

- *specializuotą elektroninių duomenų priėmimo-perdavimo programinę įrangą* (*angl. EDI – electronic data interchange*), kurios elektroninių duomenų priėmimo-perdavimo specifikacijos atitinka UN/EDIFACT (ISO 9735) [121] standartus ir 2001 m. gruodžio 20 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyvos 2001/115/EB reikalavimus;

- Lietuvos Respublikoje registruoto komercinio *banko įstaigos ar kitos įmonės, įstaigos ar organizacijos programinę įrangą*, kurios elektroninių duomenų priėmimo-perdavimo specifikacijos atitinka UN/EDIFACT (ISO 9735) standartus ir 2001 m. gruodžio 20 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyvos 2001/115/EB reikalavimus.

Kadangi e. parašo infrastruktūra Lietuvoje nesuformuota, rinkoje nėra tokio pobūdžio specializuotos e. duomenų priėmimo-perdavimo įrangos, tai realiausia e. sąskaitų autentiškumą ir vientisumą užtikrinti pasinaudojus e. bankininkystės paslaugomis. Apklausos atliktos 2004 m spalio mėn. duomenimis Lietuvos bankai kol kas neteikia autentiškumą ir vientisumą užtikrinančių paslaugų juridiniams asmenims, išskyrus Vilniaus banką, kuris tokias paslaugas naudoja duomenų mainams tarp savo dukterinių įmonių. Tokias paslaugas fiziniams asmenims Vilniaus bankas planuoja teikti 2005 m. kovo- balandžio mėn.. Minėtame VMI viršininko įsakyme detalizuota e. PVM sąskaitų naudojimo tvarka, remiantis Vyriausybės nutarimu galima tik popierinė sąskaitos faktūros, naudojamos ne PVM mokėtojų, forma. Tačiau VMI

[120] LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas, 69 str. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 17-505.
[121] Electronic data interchange for administration, commerce and transport (EDIFACT) - Application level syntax rules // http://www.unece.org/trade/untdid/download/r1242.doc

konsultavimo skyriaus specialistų teigimų, tai nebūtų kliūtis naudoti e. sąskaitas faktūras, kurioms būtų pagal analogiją taikomi e. PVM sąskaitoms faktūroms keliami reikalavimai.

E. komercijos plėtojimas glaudžiai susijęs su e. sandorių, e. atsiskaitymo priemonių, e. apskaitos dokumentų naudojimu. Lietuvoje įtvirtintas teisinis pagrindas sudaryti sandorius elektroniniu būdu, kai šalių valia išreikšta konkliudentiniais veiksmais arba paprasta rašytine sutarties forma. Sistemiškai aiškinant sąvoką „raštu“, ji turi apimti ir sandorius sudaromus naudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, kuriems užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti dokumentą pasirašiusįjį asmenį. Pagal Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 1 d. saugus e. parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme. E. parašas visais atvejais turi teisinę galią, jeigu parašų naudotojai tarpusavyje dėl šito susitaria. Juridinio asmens atstovo e. parašo galia yra prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinto juridinio asmens antspaudu, galiai rašytiniuose dokumentuose.

Mokėjimų įstatyme reglamentuojamas nuotolinių prieigos mokėjimo priemonių naudojimas, kuris leidžia naudotojui elektroniniu būdu sudaryti nurodymus kredito įstaigai dėl disponavimo jo sąskaitoje turimomis lėšomis. E. mokėjimai yra sėkmingai vykdomi Lietuvoje, todėl šios srities reglamentavimas šiai dienai yra pakankamas.

LR buhalterinės apskaitos įstatymas numato galimybę naudoti e. apskaitos dokumentus. Vyriausybė nutarimas ,,Dėl mokesčiams apskaičiuoti naudojamų apskaitos dokumentų išrašymo ir pripažinimo tvarkos“ numato tik „popierinių“ apskaitos dokumentų naudojimą. Nutarimo nuostatos turi būti praplėstos, sudarant galimybę naudoti e. apskaitos dokumentus. Įteisinta e. PVM sąskaitų- faktūrų forma, norint jas naudoti reikia turi turėti išankstinį pirkėjo sutikimą bei užtikrinti e. PVM sąskaitos- faktūros autentiškumą ir vientisumą. Praktinių galimybių naudotis e. PVM sąskaitomis faktūromis Lietuvoje nėra, juridiniams asmenims nėra teikiamos autentiškumą ir vientisumą užtikrinančios paslaugos. Teisiškai neįtvirtinta galimybė naudotis ne PVM mokėtojams e. sąskaitomis-faktūromis, tačiau remiantys VMI konsultavimo skyriaus komentaru, galima taikyti analogiją ir e. sąskaitoms –faktūroms pritaikyti e. PVM sąskaitoms-faktūroms keliamus reikalavimus.

4. E. dokumentų apyvarta teismo procese ir jos reglamentavimas užsienio valstybėse ir LR .

Teismo proceso teisės teorijoje procesiniai dokumentai apibrėžiami, kaip teismui, šalims (CPK) arba proceso dalyviams (BPK) raštu pateikti paaiškinimai.

Procesiniai dokumentai atsižvelgiant į juos sukūrusį subjektą gali būti skirstomi į :

- proceso šalių ir dalyvaujančių byloje asmenų procesinius dokumentus:
  - civilinio proceso šalių ir dalyvaujančių byloje asmenų procesinius dokumentus: ieškinio pareiškimai, priešiniai pareiškimai, atsiliepimai į ieškinius ar priešieškinius, dublikai, triplikai, atskirieji, apeliaciniai ir kasaciniai skundai, atsiliepimai į juos bei kiti dokumentai;
  - baudžiamojo proceso dalyvių (kaltinamojo, įtariamojo, teisiamojo, gynėjo, kaltintojo nukentėjusiojo) procesinius dokumentus: prašymai, paaiškinimai, skundai, nušalinimai;
- Teismo procesinius dokumentus – tai teismo proceso metu priimti dokumentai. Civiliniame procese: sprendimai, įsakymai, nutartys, nutarimai, rezoliucijos, teismo posėdžio protokolai, šaukimai, pranešimai. Baudžiamajame procese: nuosprendis, nutartis, apeliacinis skundas, kasacinis skundas, kaltinamasis aktas, nutarimas, protokolas, teismo baudžiamasis įsakymas, prašymai, nušalinimai, skundai.

Atsižvelgiant į techninę pažangą daugelyje šalių numatyta galimybė pateikti procesinius dokumentus elektronine forma, įtvirtinta nuostata neleidžianti diskriminuoti e. dokumentų vien dėl jų elektroninės išraiškos, o e. dokumentai, kuriems užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti pasirašiusįjį asmenį, yra prilyginama rašytinės formos dokumentams.

E. procesinių dokumentų apyvartą plėtojama tarp teismo ir teisėsaugos, valdžios įstaigų (tarpinstituciniu lygiu) bei tarp teismo ir gyventojų bei juridinių asmenų (e. dokumentų apyvarta teismo proceso metu).

Tarpinstituciniu lygiu. Pirmiausia elektroninis duomenų perdavimo būdas paplito tarpinstituciniu lygiu. Europos Tarybos rekomendacijoje (95) 13 “Dėl baudžiamojo proceso

problemų ryšium su informacine visuomene" [122] priimtoje 1995 m. skatinamas bendradarbiavimas tarp teisėsaugos institucijų pasinaudojant IT duomenų apsikeitimui, siekiant efektyvesnio baudžiamojo proceso. Viena iš konkrečių priemonių- naujoji nuteistų ar įtariamų asmenų perdavimo sistema, paremta Europos arešto orderiu. Šia sistema siekiama panaikinti dabartinės ekstradicijos tvarkos sudėtingumą ir jai būdingą vilkinimą. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų [123] greitesniam procesui užtikrinti ir elektroninį Europos arešto orderio perdavimo būdą.

E. dokumentų apyvarta teismo procese tarp teismo ir fizinių bei juridinių asmenų. Šioje srityje pirmauja JAV ir Australija. E. dokumentų apyvarta teismo procese pasireiškia:

- e. procesinių dokumentų naudojimas. 1996 m. gruodžio 1 d. JAV įsigaliojo Federalinio Civilinio Proceso pataisos leidžiančios teismo procese įskaitant ir bankroto bylas, naudoti elektronines formas[124]. 1999 m. Elektroninių transakcijų aktas[125] sudarė galimybes Australijos visuomenei bei verslo atstovams bendrauti su teismais elektroniniu būdu. Kad šis bendravimas taptų aiškesnis ir lengvesnis, sukurtos patogios kreipimosi į teismus formos. E. formas galima rasti Federalinio teismo tinklalapyje sugrupuotas pagal rūšis, numerius. Visas kreipimosi į teismą procesas gali būti įgyvendinamas elektroniniu būdu. Pilietis Federalinio teismo tinklalapyje, pasinaudodamas vartotojo vardu ir slaptažodžiu prisijungia prie sistemos. Sistemoje jis išsirenka tinkama formą, pvz. ieškinį dėl skolos išieškojimo, ją užpildo, su užpildyta forma kartu siunčiami, reikalavimus patvirtinantys, įrodymai skaitmeninėje formoje, tai gali būti skenuoti dokumentai .jpg formatu. Siunčiami dokumentai turi būti pasirašyti elektroniniu būdu, tai pat tinkami yra skenuotų pasirašytų dokumentų atvaizdai. Vartotojas pasinaudodamas Visa, MASTERCARD ar kita mokėjimo priemone on-line sumoka žyminį mokestį, taip pat mokestį už kopijų ginčo šalims padarymą. Jeigu asmuo priklauso atleistų nuo žyminio mokesčio asmenų grupei, jis papildomai užpildo prašymą dėl atleidimo nuo žyminio mokesčio. Dokumentai persiųsti iki 16.30 laikomi gautais tą pačią dieną, persiųsti vėliau - sekančią dieną. Persiuntus dokumentus suteikiamas transakcijos numeris bei pateikiama ataskaita apie persiųstus dokumentus. Informaciją apie paskelbtus teismo posėdžius, dalyvaujančias šalis, laiką vietą taip pat randama Federalinio teismo tinklalapyje[126].

---

[122] RecommendationNo. R (95) 13 Concerning problems of criminal procedural Law connected with information technology // http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm ; prisijungimo laikas:2004-09-05

[123] // http://europa.eu.int/eur-lex/lt/dd/docs/2002/32002F0584-LT.doc

[124] „Electronics filling system brings order to maintain of documents" // http://www.lectlaw.com/files/jud33.htm : prisijungimo laikas 2004 09 05

[125] „Electronics filling system brings order to maintain of documents" // http://www.lectlaw.com/files/jud33.htm : prisijungimo laikas 2004 09 05

[126] E-filling //http://www.fedcourt.gov.au/ecourt/ecourt_efs_slide.html; prisijungimo laikas 2004 09-05

- *nuotoliniai teismo posėdžiai*, kurie vykdomi pasinaudojant video konferencijų įranga.

E. teismo 24x7 vizija įtvirtinta ir Norvegijos Teisingumo ministerija patvirtintoje IT strategijoje teismams 2002-2005 metams. Pagal ją teismai turi pasiūlyti elektroninius savitarnos sprendimus, kurie užtikrintų galimybę visuomenei bendrauti su teismais 24 valandas per parą. Teikiamos paslaugos turi apimti priėjimą informacijos, elektronines oficialiąsias formas, galimybę duoti užklausas teismams e. paštu. Vėliau šios paslaugos turėtų apimti ir elektroninį procesą. Pagrindiniai tikslai keliami strategijoje:

- efektyvinti EDI ir bylų valdymo sistemą teismuose. Populiarinti naująją bylų valdymo sistemą LOVISA, intranetą, mobiliojo ofiso technologijas, videokonferencijas, užtikrinti nuotolinį teismo posėdžių klausymąsi. LOVISA bylų valdymo sistema užtikrina galimybę tinklalapyje užpildyti formas. Šias formas galima pildyti skirtingomis kalbomis.
    - Efektyvinti EDI naudojimą bendraujant su kitomis teisingumo institucijomis (prokuratūra, policija, bausmių atlikimo įstaigomis). Užtikrinti elektroninį apsikeitimą informacija civiliniame ir baudžiamajame procese.
    - Pagerinti informacijos ir paslaugų teikimą vartotojams.

Visuomenės elektroninio bendravimo forma su viešojo administravimo įstaigomis Norvegijoje įtvirtinta nuo 2002 metų liepos mėnesio. Šios taisyklės nėra tiesiogiai taikomos teismams, tačiau jose įtvirtintus pagrindinius principus planuojama perkelti ir į bendravimo su teismais procesą. Vienas iš įdomesnių principų yra viešojo administravimo įstaigos atsakomybė už piliečio siunčiamos asmeninės informacijos saugumo, konfidencialumo, slaptumo užtikrinimą, nors pilietis siusdamas asmenine informaciją nesinaudoja tinkamomis saugumą užtikrinančiomis technologijomis. Jei informacijos siuntėjas buvo viešojo administravimo įstaiga, ji atsakinga, kad nebūtų pažeisti slaptumo principai, tuo pačiu ji atsakinga ir už jai siustos informacijos saugumą, slaptumą. Pavyzdžiui, Vaikų apsaugos tarnybos tinklalapyje vaikas užpildo formą norėdamas kažko paklausti bei pateikia duomenis apie save, tai pagal Norvegijos įstatymus visiškai akivaizdu, kad ši įstaiga yra atsakinga ir už iš vaiko pusės siustos informacijos saugumą.

Neformaliam bendravimui tarp teisininkų ir jų klientų plačiai naudojamas e. paštas. Tačiau kol kas neįteisintas teisininkų apsikeitimas teisine informacija su teismais elektroniniu būdu. Strategijoje numatyta, kad teismai turi užtikrinti teisinės informacijos mainų elektroniniu būdu tarp teismų ir teisininkų galimybes, tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose. Teismų administravimo departamento ir Norvegijos teismų serviso įstaigos atsakingos už elektroninio bendravimo su teismais plėtojimą, šios institucijos rengia tiek teisinius, tiek technologinius sprendimus šiam uždaviniui įgyvendinti. Norvegijos BPK 1981 m. nenumatė e. dokumentų apyvartos teismo procese. Šios institucijos inicijavo BPK pataisas bei e. parašo įstatymą,

įgalinančias e. dokumentų apyvartą. Civilinių bylų rengimo nagrinėjimui teisme stadijoje įtvirtinti e. dokumentais mainai, kurie apima ir advokatų e. bendravimą su teismais, raštai su priedais gali būti siunčiami teismams elektroniniu būdu. Numatyta pareiga teisininkams skenuoti dokumentus susijusius su byla, jeigu jų nėra elektroninėje formoje. Šiomis priemonėmis siekiama sukaupti elektroninį bylų archyvą bei pagerinti visuomenės priėjimą prie informacijos.

Norvegijoje veikia visiškai automatizuota sistema administracinių teisės pažeidimams keliuose fiksuoti bei skirti nuobaudas. Visiškai automatizuota sistema skirta sudrausminti viršijantiems greitį vairuotojams. 1988 metais Norvegijoje pradėti statyti radarai, kurie užfiksuoja greitį viršijančius automobilius, įrodymai apie pažeidimus yra fiksuojami, analizuojami, „perskaitomi“ automobilio registravimo duomenys ir siunčiami į Centrinį automobilių registrą, kur nustatomas atitinkamo automobilio savininkas ir jam skiriama bauda - visas procesas yra visiškai automatizuotas ir vyksta be žmogaus įsikišimo[127].

Aptariant e. dokumentų naudojimą Lietuvos teismo procesuose, atkreiptinas dėmesys į informacijos bei procesinių dokumentų apyvartos tarp teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų reglamentavimą procesiniais įstatymais. Didžiausios galimybės naudoti e. dokumentus teismo procese numatytos civiliniame procese. 2003 m. Civilinio proceso kodekse įtvirtinta nemažai nuostatų skirtų procesinių dokumentų įteikimui elektroniniu būdu.

CPK numatyta galimybė įteikti dokumentus telekomunikacijų galiniais įrenginiais dalyvaujantiems byloje asmenims „teismas procesinius dokumentus įteikia registruotu paštu, per antstolius, kurjerius, kitais šiame Kodekse nurodytais būdais, o įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais – telekomunikacijų galiniais įrenginiais[128]“. Teismui procesiniai dokumentai pateikiami raštu[129]. “Dokumento rašytinei formai prilyginami dalyvaujančių byloje asmenų pasirašyti dokumentai, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka perduoti telekomunikacijų galiniais įrenginiais”[130]. Tačiau ši nuostata nenumato valdžios institucijų pasirašytų dokumentų pateikimo elektroniniu būdu. E. procesiniams dokumentams taikomi bendrieji e. dokumentams keliami reikalavimai, įtvirtinti CK, t.y. teksto apsaugos užtikrinimas ir galimybė identifikuoti parašą.

Elektroniniam civiliniam teismo procesui kliūtimi gali tapti notarizavimo reikalavimas. „Fizinių asmenų duodami įgaliojimai patvirtinami notarine tvarka“[131]. Pagal šiuo metu

[127] Judicial Electronic Data Interchange in European Civil Proceedings and Criminal Matters – Norway // http://www.afin.uio.no/forskning/notater/2_02.html#_Toc24783711; prisijungimo laikas:2004-09-15
[128] LR civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, 117 str. 1 d. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
[129] ten pat 111 str. 1. d.
[130] ten pat 198 str.
[131] ten pat 57 str 2 d.

galiojančius įstatymus e. notarinė dokumento forma nėra įmanoma, todėl įgaliojimo patvirtinto notarine tvarka reikalavimas gali tapti kliūtimi fiziniam asmeniui dalyvauti elektroniniame teismo procese per atstovą.

E. procesinių dokumentų naudojimą civiliniame procese riboja CPK nuostatos įtvirtinančios dokumentų perdavimo būdą. Dokumentų perdavimo būdas apsprendžia perduodamo dokumento formą, pvz.: neįmanoma internetu pateikti procesinių dokumentų originalų ir jų nuorašų tiek, kad po vieną jų tektų priešingai šaliai[132]. "Prie ieškinio turi būti pridėti dokumentai ir kiti įrodymai, kuriais ieškovas grindžia savo reikalavimus, taip pat duomenys, kad žyminis mokestis sumokėtas, bei prašymai dėl įrodymų, kurių ieškovas pateikti negali, išreikalavimo, nurodant priežastis, kodėl negalima pateikti šių įrodymų"[133]. Įrodymai gali būti ne tik rašytiniai bet ir daiktiniai, o daiktinį įrodymą būtų neįmanoma pateikti elektroniniu būdu.

„Teismas procesinius dokumentus įteikia registruotu paštu, per antstolius, kurjerius, kitais šiame Kodekse nurodytais būdais, o įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais – telekomunikacijų galiniais įrenginiais. Procesinius dokumentus įteikti per telekomunikacijų galinius įrenginius galima dalyvaujančio byloje asmens sutikimu."[134]Tačiau neįmanoma elektroniniu būdu pateikti teismui ieškinį, nes pagal CPK 111 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostatą turi būti asmens pageidavimas, kad procesiniai dokumentai jam būtų įteikti elektroniniu būdu. Asmens pageidavimas gauti procesinius dokumentus elektronine forma, išreiškiamas dalyvaujančioje byloje asmens procesiniame dokumente, surašant to asmens rekvizitus, vienas iš tokių papildomų rekvizitų yra telekomunikacijų galinio įrenginio adresas: „asmeniui pageidaujant, kad procesiniai dokumentai būtų įteikti per telekomunikacijų galinį įrenginį, nurodomas tokio telekomunikacijų galinio įrenginio adresas"[135]. Ieškovas anksčiausiai gali išreikšti norą gauti procesinius dokumentus elektroniniu būdu ieškinyje, o atsakovas - atsiliepime į ieškinį. Kita CK nuostata numatyto, kad procesinius dokumentus galima įteikti tik konkrečioje vietoje, nebelieka galimybės perduoti procesinius dokumentus elektroniniu būdu „ procesiniai dokumentai yra įteikiami fizinio asmens gyvenamojoje arba kitoje vietoje, kurioje jis yra. Juridiniams asmenims visi procesiniai dokumentai įteikiami juridinių asmenų registre nurodytu buveinės adresu, išskyrus atvejus, kai juridinis asmuo nurodo kitą adresą."[136]

CPK *numatytas elektroninis šaukimo ir ieškinio nuorašo pateikimas, tačiau nėra nustatyta tvarka, kokiu būdu tai atlikti*. "Teismo šaukimas ir ieškinio (pareiškimo, skundo, atsiliepimo į pareikštą ieškinį, dubliko) nuorašas adresatui yra įteikiamas pasirašytinai. Kai

[132] ten pat 113 str. 1.
[133] ten pat 135 str. 2 d.
[134] ten pat 117str. 1. d.
[135] ten pat 111 str. 2 d. 2.
[136] ten pat 122 str.

teismo šaukimą ar ieškinio nuorašą įteikia paštas, teismo kurjeris ar antstolis, adresatas pasirašo teisingumo ministro nustatytos formos pažymoje, kurios viena dalis lieka adresatui, o kita su parašu bei nurodyta įteikimo data grąžinama teismui. Kai teismo šaukimas ar ieškinio nuorašas įteikiamas ne pačiam adresatui, jį priėmęs asmuo privalo pažymoje įrašyti savo vardą, pavardę, taip pat savo ryšį su adresatu arba einamas pareigas. *Jeigu teismo šaukimas ar ieškinio nuorašas įteikiamas telekomunikacijų galiniais įrenginiais, apie įteikimą patvirtinama įstatymų ar kitų teisės aktų nustatyta tvarka*"[137]. To paties straipsnio 2 dalyje "Kai šaukimai, ieškinio nuorašai įteikiami telekomunikacijų galiniais įrenginiais, laikoma, kad asmuo atsisakė priimti šiuos procesinius dokumentus, jeigu per tris dienas nuo įteikimo dienos nepasirašo elektroniniu parašu nustatytos formos pažymos arba kitokia forma nepatvirtina, kad dokumentai jam yra įteikti". Daugelis autorių siūlo atsisakyti nuostatos, kad apie įteikimą būtų patvirtinama elektroniniu parašu patvirtintoje nustatytos formos pažymoje. Kad nekiltų ginčų dėl šaukimų įteikimo elektroniniu būdu, siūloma naudoti automatines informavimo apie įteikimą priemones.

Civilinio proceso kodeksas numato galimybę ginti civilines teises remiantis elektroniniu būdu sudarytais dokumentais, kliūtimi gali tapti tai, kad:

- nėra patvirtinta CPK minima tvarka teismo šaukimo ir ieškinio nuorašo įteikimo elektroniniu būdu;
- reikalaujama prie ieškinio pridėti dokumentus ir kitus įrodymus, kuriais ieškovas grindžia savo reikalavimus. Daiktinių įrodymų neįmanoma pateikti elektronine forma.
- Reikalaujama pateikti procesinių dokumentų ir jų priedų tiek, kad po vieną tektų priešingai šaliai.
- Reikalaujama notarine tvarka patvirtinto įgaliojimo atstovauti fizinį asmenį per atstovą civiliniame procese. Šiuo metu pagal Lietuvos įstatymus neįmanoma elektroninė notarinė dokumento forma.

Vykdymo procese numatyta procesinių dokumentų įteikimo vykdymo proceso metu forma – siuntimas registruotu laišku proceso dalyviams[138], jeigu yra galimybė antstolis savo patvarkymus iš karto įteikia suinteresuotiems asmenims[139]. Numatytas dalyvavimas varžytinėse raštu, kai pasiūlymai antstoliui pateikiami užklijuotame voke[140]. Vykdymo procese numatyta vienintelė procesinių dokumentų pateikimo forma raštu, kuri neapima dokumentų pateikimo telekomunikacijų galiniais įrenginiais. Perkėlus e. dokumentų naudojimo nuostatas teismo

[137] ten pat 124 str. 1d.
[138] ten pat 604 str
[139] ten pat 605 str.
[140] ten pat 712 str. 1 d., 2 d.

procese ir į vykdymo proceso reglamentavimą, būtų užtikrintas vientisas elektroninis civilinis procesas.

Baudžiamojo proceso kodekse numatyta rašytinė procesinių dokumentų forma. Atskirais atvejais reikalaujama materialaus raštiško dokumento „terminas nelaikomas praleistu, jeigu skundas ar kitoks dokumentas iki termino pabaigos įteiktas paštui, o sulaikytų arba suimtų asmenų paduotas skundas ar kitoks dokumentas įteiktas kalinimo vietos administracijai“[141]. Reikalaujama rašytinių procesinių dokumentų (pvz. protokolas, nutarimas), remiantis CK nuostatomis užtikrinus tokio dokumento teksto apsaugą ir užtikrinus autentiškumą, būtų galima juos naudoti elektronine forma. Tačiau dėl savo prigimties tokie tardymo veiksmai kaip poėmis, krata negali būti atlikti nuotoliniu būdu, taigi ir jų įforminimas negali būti išreikštas elektronine forma.

Baudžiamojo proceso veiksmai, kurių vykdymas nesiejamas su materialia forma, pvz. dokumentų persiuntimas tarp institucijų gali būti atliekamas elektronine forma. Numatyta, kad Europos arešto orderis (Europos Sąjungos valstybės narės teisminės institucijos sprendimas, kuriuo kita Europos Sąjungos valstybė narė įpareigojama suimti ir perduoti šiame sprendime nurodytą asmenį siekiant pradėti šio asmens baudžiamąjį persekiojimą ar vykdyti jam paskirtą su laisvės atėmimu susijusią bausmę) gali būti „perduotas faksimilinio ryšio ar kitokiais elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas“[142].

Administracinių bylų dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, nagrinėjimo tvarką nustato LR administracinių bylų teisenos įstatymas. Procese numatyta materialios rašytinės dokumentų formos naudojimas ir tai kelia kliūtis elektroninei administracinių bylų teisenai. Skundas (prašymas) gali būti siunčiamas paštu, jeigu jis siunčiamas faksimiliniu laišku, ne vėliau kaip per tris dienas teismui turi būti pateiktas skundo (prašymo) originalas[143]. Prie skundo (prašymo) turi būti pridedamas kvitas[144], kuris paprastai suprantamas kaip materialus popierinis dokumentas apie žyminio mokesčio sumokėjimą. Skundas (prašymas) su priedais pateikiamas tiek egzempliorių, kad jų būtų galim a įteikti kiekvienai proceso šaliai ir dar liktų egzempliorius teisme[145]. Teismo pranešimų ir šaukimų

[141] LR Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, 101 str . // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
[142] BPK 17 str. 2d.
[143] LR administracinių bylų teisenos įstatymas, 22 str. 5 d // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.
[144] ten pat 24 str. 2d.
[145] ten pat 22 str. 3 d.

įteikimas susijęs su konkrečia fizine vieta, šaukimas pristatomas į oficialiai deklaruotą gyvenamąją vietą arba persiunčiamas į darbovietę[146].

Administracinių bylų teisenoje naudojama materialių rašytinių procesinių dokumentų apyvarta, neatitinkanti šiuo metu įprastai naudojamų informacijos persiuntimui technologijų lygio. Įtvirtinus mažiau detalizuotas taisykles naudojamų technologijų atžvilgiu, pasinaudojus technologiniu neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principais būtų sudaryta galimybė naudoti įvairesnes ryšio priemones ir sukurtos elektroninės administracinių bylų teisenos prielaidos.

Lietuvoje sukurtas pakankamas įstatyminis pagrindas (išskyrus anksčiau aptartus atvejus) vystyti elektroninį civilinį procesą. Baudžiamasis proceso veiksmai, kuriems būdinga materiali prigimtis (poėmis, krata) negali būti įforminami elektronine forma. Būtina papildyti administracinės teisenos įstatymą ir sudaryti galimybes plėtoti elektroninį administracinį procesą.

Remiantis užsienio patirtimi, galima išskirti kelis e. dokumentų naudojimo teismo veikloje etapus:

1. e. dokumentai naudojami vidiniams teismų darbo organizavimui: siunčiamų – gaunamų dokumentų apskaita, dokumentų šablonai, centralizuotos bylų duomenų bazės, teisininkų duomenų bazės ir t.t.
2. e. dokumentai naudojami informaciniams poreikiams tarpinstituciniu lygiu tenkinti, duomenims iš išorinių duomenų bazių gauti ir siųsti, pvz. iš registrų centro, gaunami duomenys apie skolininko turimą nekilnojamą turtą.
3. e. dokumentai naudojami teismo procesui organizuoti.

Nors įstatyminis pagrindas naudoti e. procesinius dokumentus sukurtas, šiuo metu Lietuvoje ši sistema realiai neveikia. Vienas pirmųjų žingsnių link e. dokumentų apyvartos teismo veikloje plėtojimo yra šiuo metu vykdomas Phare projektas „ Lietuvos teismų gebėjimų stiprinimas“, skirtas centralizuotos teismų informacinės sistemos sukūrimui. Projekto eigoje bus sukurta teismų bylų bazė (civilinės, baudžiamosios, administracinės bylos, kaltinamieji asmenys); teismo organizacinė bazė (juristų duomenų bazė, teismo tvarkaraščiai, siunčiami-gaunami dokumentai, dokumentų šablonai); teismų praktikos bazė, teisės aktų registras, kitos duomenų bazės. Pabaigti numatytus darbus planuojama 2005 metais. [147] Projektas skirtas labiau vidiniams teismų sistemos poreikiams tenkinti. „Pasaulinė patirtis rodo, kad informacinės sistemos, kuriamos tik pačių institucijų vidinėms reikmėms tenkinti, nebepasiteisina.

[146] ABTĮ 73 str. 3 d.
[147] Informacinė teismų sistema // http://www.teismai.lt/teismai/tis/tis.asp; prisijungimo laikas 2004-09-28

Konkrečios institucijos kaupiama informacija yra reikalinga ir kitoms teisėsaugos institucijoms, mokslininkams, kitiems vartotojams. Todėl turi būti atsižvelgiama ir į jų poreikius.“[148] Sėkmingai įgyvendinus vidinius teismų sistemos darbo organizavimo pokyčius, antruoju žingsniu galėtų tapti e. procesinių dokumentų apyvartos plėtojimas.

[148] A. Kiškis „Kriminologinės statistinės sistemos Lietuvoje :statistinis aspektas // http://www.nplc.lt/lit/lit35.doc; prisijungimo laikas 2004-09-28

Išvados

Apibendrinant šį magistro baigiamąjį darbą reikia pastebėti, kad e. dokumentų apyvartos teisinis reglamentavimas Lietuvoje nėra pakankamas. Tokia padėtis yra sąlygota dviejų pagrindinių veiksnių, pirma: – dėl spartaus IT technologijų vystymosi nespėjama tinkamai išnagrinėti ir įvertinti naujai atsirandančių dokumentų valdymo galimybių, dėl ko teisės normos tik iš dalies sprendžia praktines problemas; antra: - teisės aktuose išliko nemažai tradicinių popierinių dokumentų valdymo technologijų reikalaujančių nuostatų. Teismų sprendimų e. dokumentų teisinės galios reguliavimo klausimais nėra, įstatymų komentarai lakoniški, todėl galima remtis tik teoriniais įvairių autorių samprotavimais. Darbe buvo atskleistos e. dokumentų apyvartos teisinio reglamentavimo problemos, nurodomi galimi sprendimo būdai, priderinti prie dabar galiojančių teisės aktų, pasiūlymai praplėsti e. priemonių panaudojimo teisinį reglamentavimą. Atsižvelgiant į tai būtina išskirti ir sistemiškai pristatyti pagrindines šio darbo išvadas ir pasiūlymus:

1. LR e. dokumentų teisinė galia prilyginama rašytinės formos dokumentams, kai yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą. Šių reikalavimų įgyvendinimą užtikrina:1) saugaus e. parašo naudojimas pasirašant e. dokumentus. 2) arba šalių susitarimas suteikti e. parašui teisinę galią lygiavertę saugiam e. parašui. Lietuvoje saugaus e. parašo infrastruktūrai veikti reikalinga teisės aktų bazė sudaryta, tačiau sertifikuoto e. parašo poreikis rinkoje gana mažas, todėl steigti ir išlaikyti sertifikavimo centrą nuostolinga. Esant poreikiui patvirtinti e. dokumentus saugiu e. parašu, galima naudotis ES valstybėse akredituotų sertifikavimo paslaugų teikėjų kvalifikuotais sertifikatais arba kvalifikuotais sertifikatais už kuriuos laiduoja ES valstybės sertifikavimo paslaugų teikėjas.
2. LR Archyvų ir dokumentų įstatyme numatyta galimybė įstaigų veikloje naudotis e. dokumentais, tačiau galiojančių poįstatyminių aktų (LR dokumentų rengimo ir įforminimo bei Raštvedybos taisyklių) nuostatos nėra suderintos su įstatymu ir yra pritaikytos tradicinėms „ popierinių“ dokumentų valdymo technologijoms, tai trukdo įgyvendinti įstatymo nuostatas bei naudoti e. archyvus, e. dokumentų mainus tarp institucijų. Būtina praplėsti šių teisės aktų nuostatas, atsisakyti normų reikalaujančių e. dokumentų popierinių kopijų. Šiuo metu rengiamas Elektroninių dokumentų valdymo ir saugojimo tvarkos projektas, kuriame bus įtvirtinti pagrindiniai e. dokumentų valdymo ir saugojimo principai, priemonės, pateikti rekomenduojamieji e. dokumentų formatai. Dėl skirtingos įstaigų veiklos bei informacinių poreikių, netikslinga detaliai reglamentuoti e.

dokumentų apyvartos tvarką įstaigos viduje, remiantis Archyvų įstatymu įstaigos vadovas nustato dokumentų valdymo tvarką. Papildomai turėtų būti reglamentuojami e. dokumentų mainai tarp institucijų, kad būtų užtikrintas gautos informacijos perskaitymas, patikimumas, autentiškumas, konfidencialumas. Turėtų būti reglamentuojami reikalavimai e. dokumentų kontekstinei informacijai (metrikoms), dokumentų formatams, perdavimo standartams, autentiškumą, konfidencialumą užtikrinančioms priemonėms, teisiškai apibrėžtas dokumento gavimo ir išsiuntimo momentas.

3. LR buhalterinės apskaitos įstatymas sudaro galimybę naudoti e. apskaitos dokumentus. Vyriausybė nutarimas „Dėl mokesčiams apskaičiuoti naudojamų apskaitos dokumentų išrašymo ir pripažinimo tvarkos“ numato tik „popierinių“ apskaitos dokumentų naudojimą. Nutarimo nuostatos turi būti praplėstos, sudarant galimybę naudoti e. apskaitos dokumentus. Įteisinta e. PVM sąskaitų- faktūrų forma, norint jas naudoti reikia turi turėti išankstinį pirkėjo sutikimą bei užtikrinti e. PVM sąskaitos- faktūros autentiškumą ir vientisumą. Praktinių galimybių naudotis e. PVM sąskaitomis faktūromis Lietuvoje nėra, nes juridiniams asmenims nėra teikiamos autentiškumą ir vientisumą užtikrinančios paslaugos. Teisiškai neįtvirtinta galimybė naudotis ne PVM mokėtojams e. sąskaitomis-faktūromis, tačiau remiantys VMI konsultavimo skyriaus komentaru, galima taikyti analogiją ir e. sąskaitų –faktūrų naudojimui pritaikyti e. PVM sąskaitoms-faktūroms keliamus reikalavimus.
4. CPK numato galimybę ginti civilines teises naudojant e. procesinius dokumentus. Tačiau yra išlikusių nemažai materialių dokumentų naudojimo atvejų, turi būti išankstinis raštiškas pageidavimas gauti dokumentus elektronine forma, reikalaujama pridėti prie ieškinio dokumentus ir įrodymus, pateikti procesinių dokumentų ir priedų tiek, kad po vieną tektų šaliai, reikalaujama notarine forma patvirtinto įgaliojimo atstovauti fizinį asmenį civiliniam procese. Materialių dokumentų reikalavimas sudaro kliūtis rašytinį civilinį procesą visa apimtimi perkelti į elektroninę erdvę. Nėra patvirtinta CPK minima tvarka teismo šaukimo ir ieškinio nuorašo įteikimo proceso dalyviams elektroniniu būdu.
5. Vykdymo procese numatyta vienintelė materialių raštiškų procesinių dokumentų pateikimo forma. Perkėlus e. dokumentų naudojimo nuostatas civiliniame teismo procese ir į vykdymo proceso reglamentavimą, būtų užtikrintas vientisas elektroninis civilinis procesas.
6. BPK dominuoja rašytinė procesinių dokumentų forma. Tačiau baudžiamojo proceso veiksmai kaip poėmis, krata dėl savo prigimties negali būti atliekami nuotoliniu būdu, tai daro neįmanomą ir jų įforminimą elektroniniu būdu. Kai baudžiamojo proceso veiksmai,

tokie kaip dokumentų persiuntimas tarp institucijų, nesiejami su materialia forma, tuomet įmanoma e. dokumentų apyvarta, pvz. įtvirtinta elektroninė Europos arešto orderio forma.

7. Administracinės teisenos įstatymas detaliai reglamentuoja materialių rašytinių procesinių dokumentų naudojimą. Būtina papildyti šį įstatymą e. procesinių dokumentų naudojimo nuostatomis, tuo būdu sudaryti galimybes plėtoti elektroninį administracinį procesą.
8. Šiuo metu e. dokumentų apyvarta teismo proceso metu realiai nevykdoma. Remiantis užsienio šalių patirtimi sėkmingai įgyvendinus vidinę e. dokumentų apyvartą teismų sistemoje, antruoju žingsniu galėtų tapti elektroninių dokumentų apyvartos teismo procese plėtojimas.

Literatūros sąrašas

1. E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė 1 t.- Vilnius: Justitia, 2003.
2. Civilinė teisė.- Kaunas: Vijusta, 1997.
3. LR civilinio kodekso komentaras. Šestoji knyga. Prievolių teisė 1 t. – Vilnius: Justitia, 2004.
4. V. Mikelėnas. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. - Vilnius: Justitia, 2001.
5. R. Juodka. Naujas kodeksas ir naujieji registrai // http://www.lhr.lt/LimoL/Kdiena_020604.htm ; prisijungimo laikas:2004-10-01.
6. J. Gumbis. Šiuolaikinis požiūris į „formų konflikto“ problemą 2001 m. LR Civiliniame Kodekse // http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/42/str5.html ; prisijungimo lakas:2004-09-20.
7. Kiškis. Kriminologinės statistinės sistemos Lietuvoje :statistinis aspektas // http://www.nplc.lt/lit/lit35.doc; prisijungimo laikas 2004-09-28.
8. Finansinių paslaugų sutartis bus galima sudaryti ryšio priemonėmis // http://www.epaslaugos.lt/newsArchive.do?newsId=5320357881077992472 ;prisijungimo laikas: 2004-09-28.
9. Nuo metų pradžios el. banko klientų padaugėjo 23%// http://www.ebiz.lt/article.php3/24/6441/1; prisijungimo laikas:2004-09-28.
10. Informacinė teismų sistema // http://www.teismai.lt/teismai/tis/tis.asp; prisijungimo laikas 2004-09-28.
11. Lenkijoje įsigaliojo el. parašo įstatymas // http://www.ebiz.lt/article.php3/10/1800/2 ; prisijungimo laikas: 2004-10-10.
12. El. parašo būklė Lietuvoje// http://www.ebiz.lt/article.php3/10/3481/3 ; prisijungimo laikas:2004-10-10.
13. Ispanų patirtis gali praversti Lietuvai //http://www.ebiz.lt/article.php3/10/3420/6; prisijungimo laikas:2004-09-09.
14. Šiemet baigtas elektroninio parašo projektas leis perkelti į internetą daugelį viešųjų valstybės paslaugų // http://www.ivpk.lt/main-news.php?cat=0&n=408 ; prisijungimo laikas: 2004-09-30.
15. LLRI siūlo spręsti el. parašo naudojimo problemas // http://www.ebiz.lt/article.php3/10/1831/1 ; prisijungimo laikas:2004-10-10.

16. Elektroninis parašas: yra, bet niekam nereikalingas? // http://nkm.lt/index.phtml?lst=article&action=view_article&id=688; prisijungimo laikas:2004-10-30
17. E. parašo įdiegimo valstybės institucijose pilotinis projektas// http://epp.ivpk.lt/lt/proj/; prisijungimo laikas: 2004 -06- 22.
18. Paprastėja nekilnojamo turto sandorių registras// http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/40d0361f7e422; prisijungimo laikas: 2004 -06- 22.
19. Elektroninių dokumentų valdymo sistemų valstybės institucijose diegimo ir sąveikos galimybių studija // http://www.ivpk.lt/dokumentai/ataskaitos/ataskaita.zip; prisijungimo laikas: 2004 -06- 20.
20. Elektroninio parašo įdiegimo viešajame administravime parengiamųjų darbų ataskaita// http://www.ivpk.lt/dokumentai/ataskaitos/epdiegimodarbai(II%20etapas).doc; prisijungimo laikas: 2004 -06- 20.
21. Valstybės registrų sąrašo duomenų bazė // http://www.registrai.is.lt/aut/regPasirink.php ; prisijungimo laikas: 2004-10-01.
22. Registrų duomenų srautai // http://www.registrai.is.lt/atask/?ANAL5=1 ; prisijungimo laikas 2004-10-01.

23. E-filling //http://www.fedcourt.gov.au/ecourt/ecourt_efs_slide.html; prisijungimo laikas 2004 09-05.
24. Electronics filling system brings order to maintain of documents //http://www.lectlaw.com/files/jud33.htm : prisijungimo laikas 2004 09 05.
25. DoD 5015.2-STD, "Design Criteria Standard for Electronic Records Management Software Applications," 06/19/2002 / http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/html/50152std.htm ; prisijungimo laikas: 2004-09-02.
26. Model requirements for the Managements of electronic records (MoReq) // http://europa.eu.int/ISPO/ida/export/files/en/635.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-02.
27. Records Management Standards // http://www.nationalarchives.gov.uk/recordsmanagement/advice/pdf/stan_for_transfer.pdf ; prisijungimo laikas: 2004-09-02.
28. Konzept für Dokumenten-Management und elektronische Archivierung 1996 // http://www.kbst.bund.de/Anlage304127/pdf_datei.pdf ; prisijungimo laikas: 2004-09-02.

29. DOCS: Communication and Management of Official Documents // http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/index.jsp?fuseAction=showDocument&documentID=2293&parent=chapter&preChapterID=0-16 ; prisjungimo laikas:2004-09-06.
30. N. A. Chramcovskaja. Dokumentų valdymo ir raštvedybos tarptautiniai standartai// http://delo-press.ru/documents200401/standert.html ; prisijungimo laikas: 2004- 08 -31.
31. "lex mercantoria" – теорія // http://kimo.univ.kiev.ua/MPP/58.htm ; prisijungimo laikas:2004-09-20.
32. First Meeting of the Working Expert Group for Developing a Strategy for Establishing a Central Electronic Register of Legal Persons and of an Electronic Registries Center of the Republic of Bulgaria // http://www.csd.bg/en/regreform/artShow.php?id=3073 ; prisijungimo laikas: 2004-08-21.
33. E-signature law labelled as 'red herring' // http://www.vnunet.com/news/1107369; prisijungimo laikas: 2004-10-30.
34. The German Digital Signature Act – Evaluation and Practice //http://www.abanet.org/ftp/pub/scitech/ecklpaper.doc; prisijungimo laikas: 2004-10-20.
35. German federal employees get digital signatures //http://archives.cnn.com/2002/TECH/ptech/01/21/german.government.idg/index.html; prisijungimo laikas: 2004-10-20.
36. Electronic Signatare Comparison Between French & U.S. Law// http://www.signelec.com/content/download/articles/electronic_signature_comparison_between_french_us_%20law.doc ; prisijungimo laikas: 2004-10-28.

37. LR Civilinis kodeksas patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262 .

38. LR civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
39. LR baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.
40. LR administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.
41. LR elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 61-1827.
42. LR elektroninio parašo įstatymo 4, 8, 14, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2572, Nr. 65.
43. LR notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
44. LR telekomunikacijų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 75-3215.

45. LR archyvų įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 57-1982.
46. LR nekilnojamo turto registro įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 55-1948.
47. LR vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 85-2581.
48. LR mokėjimų įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 61-2753.
49. LR buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515.
50. LR mokesčių administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 63-2243.
51. LR standartizacijos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 35-972.
52. LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 17-505.
53. LR Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 1332 „ Dėl integralios registrų sistemos kūrimo strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 83-3599.
54. LR vyriausybės 2004 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. 1276 „ Dėl LR informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 151-5497.
55. LR vyriausybės 2002 m. gegužės 29 d. nutarimas Nr. 780 „Dėl mokesčiams apskaičiuoti naudojamų apskaitos dokumentų išrašymo ir pripažinimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 55-2185, Nr. 57.
56. LR vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 488 “ Dėl viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr.: 69- 2399.
57. LR vyriausybės 1997 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 726 „Dėl valstybės registrų duomenų naudojimo ir Valstybės registrų sąrašo nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 66-1628.
58. LR vyriausybės 1997 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 792 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 1418 "Dėl valstybės registrų steigimo, projektavimo, reorganizavimo ir naudojimo" dalinio pakeitimo“// Valstybės žinios.1997, Nr. 70-1776.
59. LR vyriausybės 1998 m. balandžio 14 d. nutarimas Nr. 448 „ Dėl valstybės registrų nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1998, Nr. 37-976.
60. LR vyriausybės 2002 m. balandžio 15 d. Nr. 534 „Dėl LR nekilnojamo turto kadastro nuostatų patvirtinimo“// Valstybės Žinios. 2002, Nr.: 41-1539.
61. LR ūkio ministro 2001 m. rugpjūčio 17 d. įsakymas Nr. 258 „Daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 73-2583.

62. Lietuvos archyvų departamento prie LR vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 88 „Dėl raštvedybos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 5-211.
63. Lietuvos archyvų departamento prie LR vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. 19 „ Dėl dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 30-1009.
64. VMI prie FM viršininko 2003 lapkričio 18 d. įsakymas Nr.V-298 „Dėl atsiskaitymo su valstybės, savivaldybių biudžetais ir valstybės pinigų fondais pažymų išdavimo taisyklių bei FR0319, FR0320 ir FR0321 formų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr.112-5053.
65. VMI prie FM viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. VA-131 „Dėl Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojo registravimą patvirtinančio sertifikato" // Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4161.
66. VMI prie LR finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. VA 133 „Dėl mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroninių būdu taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. ,2004, Nr. 109-4115.
67. VRM ministro 2004 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 1V-167 „ Dėl saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo nuostatų ir saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo paslaugų teikimo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 83-3025 .

68. UNCITRAL pavyzdinis e.komercijos įstatymas // http://www.uncitral.org/en-index.htm ; prisijungimo laikas: 2004 -06-30.
69. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (1994)// http://www.ltu.lt/padaliniai/FAKULTETAI/tf/ckk/DOKUMENTAI%20II/unidroit_vertimas.htm; prisijungimo laikas:2004-10-01.
70. JT Vienos konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo- pardavimo sutarčių // Valstybės žinios. 1995, Nr 102-2283.
71. Dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) 2000/31/EB // http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0092064.doc; prisijungimo laikas:2004-09-17.

72. Recommendation No. R (95) 13 Concerning problems of criminal procedural Law connected with information technology // http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm ; prisjungimo laikas:2004-09-05.
73. Tarybos pamatinis sprendimas 2002 m. birželio 13 d. dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/TVR) // http://europa.eu.int/eur-lex/lt/dd/docs/2002/32002F0584-LT.doc; prisijungimo laikas: 2004-10-01.
74. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 1719/1999/EB 1999 m. liepos 12 .dėl transeuropinių tinklų gairių, apimančių ir bendros svarbos projektus, skirtų elektroniniu būdu keistis duomenimis tarp administracijų (IDA) //http://www.is.lt/is/ida/Sprendimas1719_1999_EB.doc; prisijungimo laikas: 2004-09-03
75. E. parašo direktyva 1999/93/EB //http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=34582&Condition2= ; prisijungimo laikas:2004-08-30.
76. Law on electronic document and electronic signatare (Promulgated, SG 34/2001)// http://www.csd.bg/publications/law/law_e.htm ; prisijungimo laikas: 2004-08-21.
77. Electronic Communications Act 2000// http://www.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000007.htm ; prisijungimo laikas: 2004-10-28
78. The Electronic Signatures Regulations 2002 // http://www.legislation.hmso.gov.uk/si/si2002/20020318.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-28.
79. Digital Signature Ordinance (German)// http://www.chinaiprlaw.com/english/fglaws/fglaw2.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-30.

Santrauka

Šiuolaikinė visuomenė neįsivaizduojama be modernių informacijos apdorojimo, perdavimo, saugojimo priemonių. Įstatymai tradiciškai reikalauja „rašytinių“, „pasirašytų“, „originalių“ popierinių dokumentų, tai sukelia neaiškumų dėl dokumentų perteiktų elektronine forma teisinės reikšmės ir galios.

Šiame darbe apibrėžiama e. dokumento sąvoka, teisinės galios aspektai, aptariama kokiomis priemonėmis e. dokumentui suteiktas teisinis pripažinimas ES šalių, Rusijos, Lietuvos, UNCITRAL dokumentuose. E. dokumentų apyvarta suprantama kaip e. dokumentų susidariusių organizacijos veikloje valdymas, kuris apima dokumentų rengimą, tvarkymą, apsikeitimą, apskaitą, saugojimą.

Šiame darbe analizuojama e. dokumentų valdymo patirtis ir teisinis reglamentavimas viešajame administravime ES ir Lietuvoje, tarptautiniai e. dokumentų valdymo standartai.

Aptariamas e. dokumentų teisinės galios pripažinimas, jurisdikcijos koalizijos klausimas dokumentų formos atžvilgiu, galimybė naudoti e. apskaitos dokumentus ir e. mokėjimo priemones e. komercijoje ES ir Lietuvos teisės aktuose.

Apžvelgiamos e. dokumentų naudojimo teismo procese galimybės, būdai, aptariamos e. procesinių dokumentų teisinis reglamentavimas ir kliūtys trukdančios naudoti e. dokumentus teismo procese Lietuvoje.

Šio darbo išvadose apibendrinama su kokiomis teisinėmis kliūtimis susiduriama plėtojant e. dokumentų apyvartą ir pateikiami pasiūlymai teisinio reglamentavimo vystymui Lietuvoje.

Summary

We cannot see modern society without modern information management, transfer, storage. Traditionally law ask imperative “writing”, “signing”, “original” paper document. That make in a state of uncertainty as concern electronic document form legal power.

In this paper are define e. document conceptions, aspects of legal power and implement for legal validation in EU, Lithuania, Russian, UNCITRAL documents. E. document management is understand as e. document management which compose in the organisation work. The process of e. document management is comprise of making, administration, exchange, accounting, saving e. document.

This paper explain the existing experience and legal regulation of the e. documents management in the fields of the government EU, Lithuania and international document management standards.

In this paper are define e. document legal power validation, jurisdiction problem as concern e. document form, possibility or using e. accounting document in e. commerce EU and Lithuania.

There are talk about possibility, methods, problems of using e. document in the court process.

In conclusion of this paper are generalize a legal problems in the development of the e. document management and offer suggestions of legal regulation in Lithuania.